

KULTTUURI JA KEHITYS

-seminaariraportti 2001

Toimittaneet Matti Lahtinen ja Juha Rekola

KEPA

Kehitysyhteistyön palvelukeskus ry

Kulttuuri ja kehitys -seminaariraportti
Toimittaneet: Matti Lahtinen ja Juha Rekola
Ulkoasu: Juha Rekola (kiitos Iirolle ja Mikolle)

Kepan raporttisarja 49
ISBN 951-8925-74-7
ISSN 1236 - 4797

Helsinki 2002
Kehitysyhteistyön palvelukeskus ry
Sörnäisten rantatie 25 A 3.krs, 00500 HELSINKI
Puh. 09-584 233
www.kepa.fi

*Raportin julkaisemista ovat erikseen avustaneet Ulkoasiainministeriö ja Opetusministeriö.
Kepan toimintaa tuetaan julkisin varoin UM/KYO:n kansalaisjärjestömäärärahoista.*

Saatteeksi

Toukokuun 21.-22. päivinä 2001 järjestivät Opetusministeriö, Suomen Unesco-toimikunta, Ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosasto, Helsingin yliopiston kehityskaatutkimuksen laitos ja Kehitysyhteistyön palvelukeskus KEPA Helsingissä Tieteiden talolla *Kulttuuri ja kehitys* -seminaarin.

Seminaarin tarkoitus oli nostaa kulttuurinäkökulma kehitysyhteistyön laatu keskustelun piiriin. Köyhyyden vähentäminen, ihmisoikeudet, demokratia ja ruokaturva ovat kaikki Suomen kehitysyhteistyöpolitiikan keskeisiä kysymyksiä. Niiden edistäminen ei kuitenkaan onnistu ilman sosiokulttuurisen yhteyden ymmärtämistä.

Kehitys tarkoittaa aina nykyisten käytäntöjen ja arvojen muuttumista. Kehitysyhteistyö tähtää tietoiseen kulttuurin muutokseen. Seminaarin alustuksissa ja keskusteluissa etsittiin keinoja tämän muutosprosessin ymmärtämiseen pohjoisen näkökulmasta. Kulttuurin ymmärrys edellyttää monialaisuutta, joka sisältää ristiriitaisuuksiakin - kuten yhteiskunnassa yleensä, niin myös tässä seminaariraportissa.

Seminaarilla juhlistettiin myös Kansainvälisen kulttuurin ja kehityksen päivää 21.5. ja julkistettiin Kulttuurien juhlakalenteri 2001-2002.

Tähän raporttiin on koottu seminaarin alustuspuheenvuorot ja keskustelu. Raportin toimittajat kiittävät puhujia, seminaariyleisöä ja kaikkia seminaarin järjestelyihin osallistuneita sekä erityisesti vielä Elina Askolinia, joka nauhoitti ja litteroi alustukset ja keskustelut sekä Jonna Roosia, joka suomensi Marie Shaban alustuksen.

Toimittajat

Matti Lahtinen Juha Rekola

Sisällysluettelo

Kulttuurien juhlakalenterin 2001-2002 julkistaminen , rouva Eeva Ahtisaari	5
Johdatus aiheeseen , Suomen Unesco-toimikunnan puheenjohtaja Olli Alho	7
Monikulttuurisuus voimavarana , ulkoministeri Erkki Tuomioja	9
Kulttuurin vahtikoira kehitysyhteistyössä , kehitysyhteistyöministeri Satu Hassi	12
1. KULTTUURIN JA KEHITYKSEN PERUSKYSYMYKSET	
Ulla Vuorela, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto	15
Glen Lindholm, osastopäällikkö, UM/KYO	18
Keskustelua	21
2. KÖYHYYS, RUOKATURVA JA PAIKALLISKULTTUURIT	
Marja Härkönen, dosentti, Helsingin yliopisto	25
U.B. Lindström, professori	28
Eeva Simola, kehityspoliittinen sihteeri, Kepa	33
Keskustelua	34
3. PAIKALLINEN OSAAMINEN JA KULTTUURIPERINTÖ	
Marie Shaba, puheenjohtaja, TANGO, Tansania	36
Pekka Kärki, osastopäällikkö, Museovirasto	39
Arja Vainio-Mattila, assistant Prof., University of Western Ontario, Kanada	41
Keskustelua	43
4. KULTTUURIEN KOHTAAMINEN KANSAINVÄLISESSÄ LIIKE-ELÄMÄSSÄ	
Aira Davidson, koulutuspäällikkö, FINTRA	45
Eero Suominen, koulutuspäällikkö, UM	48
Raija Isoaho, MBA, konsultti	50
Keskustelua	53
5. DEMOKRATIA JA PAIKALLINEN POLITIIKKA	
Ullamaija Kivikuru, professori, Helsingin yliopisto	57
Jeremy Gould, dosentti, Helsingin yliopisto	61
Pekka Seppälä, dosentti, neuvonantaja, UM/KYO	64
6. UNIVERSAALIT IHMISOIKEUDET	
Kevät Nousiainen, professori, Helsingin yliopisto	67
Kristiina Kouros, pääsihteeri, Ihmisoikeusliitto	70
Olli Ruohomäki, VTT, neuvonantaja, UM/KYO	73
Keskustelua	75
7. VIESTINTÄÄ SYMBOLEILLA - KIELTEN JA TAITEIDEN MERKITYS	
Sonja Servomaa, dosentti, Renvall-Instituutti	77
Arvi Hurskainen, professori, Helsingin yliopisto	80
Jaana-Maria Jukkara, johtaja, Maailman musiikin keskus	84
8. HIV/AIDS JA KULTTUURI	
Ossi Kuoppala, työalasihteeri, Kirkon Ulkomaanapu	87
Päätöskeskustelu	92
Seminaarin päätös , Opetusministeriön ylijohtaja Kalevi Kivistö	97

Kulttuurien juhlakalenterin 2001-2002 julkistaminen

Rouva Eeva Ahtisaari

Hyvät läsnäolijat, haluaisin ihan muutamalla sanalla tervehtiä teitä. Tulin noin viikko sitten matkalta, joka vei minut muutamaksi päiväksi New Yorkiin. Ja kun aamulla lähdin liikkeelle, niin jälleen iloisesti yllätyin siitä monikulttuurisesta energiasta, joka tuli vastaan. New Yorkissa sen kokee erityisesti, sehän on monikulttuurinen kaupunki. Mutta monikulttuurisudessa yleensä on hyvin voimakasta uutta energiaa.

Kun sitten palasin kotiin ja kävin läpi postia, luin Ilta-Sanomien kolumnin, jossa tunnettu toimittaja mollasi Raivoisien ruusujen Kassandra-projektia hyvin ilkein sanakääntein. Tuntui, että maailmani luhistui. Tuntui, että tällaisiako me suomalaiset olemme. Mutta onneksi on ollut sitten myönteisiäkin lehti-kirjoituksia Helsingin Sanomissa ja muitakin myönteisiä viestejä on tullut.

Monta tapaa kohdata toinen

Tapasin äskettäin sukulaisjuhlissa veljeni ja hän esitteli uutta pukuaan, jonka oli ostanut Kuopion Sokokselta. Hän oli pukuunsa erittäin tyytyväinen, samoin paitaan ja solmioon, jonka värit myyjä oli valinnut. Tämä myyjä oli afrikkalainen maahanmuuttaja. Veljeni oli erittäin tyytyväinen ja näin, että hänelle tämä kohtaaminen oli ollut erittäin positiivinen tapahtuma.

Työpaikka on aikuiselle maahanmuuttajalle paras tapa integroitua uuteen ympäristöön. On tietysti muita tapoja ja yksi vahvimpia on taide ja kulttuuri. Me itse kukin olemme oman kulttuurimme vankeja. Mutta rohkenen väittää, että ihmisen luonteeseen kuuluu myös aimo annos uteliaisuutta. Namibian vaalien järjestämiseen osallistui ihmisiä 109 eri kansallisuudesta, ja jokainen heistä vietti tuon vuoden aikana omaa kansallispäiväänsä. Muistan kuinka ai-

van odotti, mitä omaa kullakin oli tarjottavana kansallispäivän vastaanotolla. Ne eivät olleet mitään tavallisia vastaanottoja, jokainen halusi esittää jotain omaa kulttuuriaan ja kaikki suhtautuivat siihen kunnioituksella, se oli kiinnostavaa.

Jokaista tarvitaan

Minun teki vaikutuksen Maailmanpankin nykyisen pääjohtajan James Wolfensohnin eräässä puheessaan lanseeraama termi “the challenge of including”. Hän lähti siitä, että kestäväan kehitykseen, siihen tarvitaan jokaisen mukaan-tulo.

Kestävä kehitys vaatii naisten, vammaisten, kaikkien läsnäoloa. Jokaisella on jotain annettavaa siihen. Se vaatii myös kulttuurin läsnäoloa, ja ainoastaan sillä tavalla voimme edistää yhteistä hyvää. Luin myös äskettäin kirjan “*The Tipping Point*”. Se on amerikkalaisen nuoren journalistin kirjoittama kirja, jossa pohditaan, mikä on se sosiaalinen dynamiikka, joka aikaansaa muutoksen. Siinä yksi keskeinen viesti on, että pieni ryhmä ihmisiä voi aikaansaada muutoksen. Jos tällä muutoksella on laaja kosketuspinta, niin silloin se muutos voi lähteä liikkeelle hyvin nopeasti.

Asia, joka varsinaisesti vei minut tällä kertaa New Yorkiin, oli East-West -instituutin kaksikymmenvuotisjuhla. Olen vähän nyrpeästi suhtautunut sen instituutin toimintaan, koska se vie ja työllistää miestäni niin kovin paljon, mutta tuossa juhlassa kuulin sen instituutin alkuvaiheista.

Tunnettu amerikkalainen tv-journalisti Peter Jennings oli siellä juontamassa. Hän esitteli paikalle tulleen Jugoslavian presidentti Kostunican. Mutta hän kertoi myös tämän instituutin

syntyvaiheista. Kaksikymmentä vuotta sitten nuori amerikkalainen vastavalmistunut opiskelija John Rawls oli lähi-idässä. Siellä oli myös samanaikaisesti Peter Jennings toimittajana, ja silloin he kahdestaan alkoivat miettiä, ja ennenkaikkea John Rawls, mitä hän voisi tehdä, miten hän voisi edistää idän ja lännen vuoropuhelua. Miten hän voisi olla mukana rakentamassa maailmasta parempaa paikkaa? Ja niin sitten John Rawlsin ja hänen vaimonsa Karenin keittiön pöydän ääressä New Yorkissa ryhdyttiin ideoimaan instituuttia, joka nyt sitten 20 vuodessa on kasvanut varteenotettavaksi tutkimuslaitokseksi ja paikaksi, joka järjestää kohtaamisfoorumeja. Instituutti oli nimenomaan saanut presidentti Kostunican tulemaan New Yorkiin, josta hän sitten jatkoi matkaa tapamaan Yhdysvaltain uutta hallintoa.

Helsingissäkin on arvokkaita monikulttuurisia foorumeita

Meillä ennenkaikkea Helsingissä on se ilo ja etu, että meillä on täällä runsaammin maahanmuuttajia, meillä on mahdollisuus tutustua monikulttuurisuuteen itse paikan päällä. Ja tällaisia kulttuurifoorumeja on erityisesti kulttuurikeskus Caisa ja Cassandra 2000-projekti, joka yhdessä taiteentekijöiden kanssa on rakentanut monikulttuurista Helsinkiä.

Minulla on ilo olla mukana julkistamassa uusi Kulttuurien kalenteri, johon on merkitty kaikkien Suomessa olevien eri ryhmien kulttuuriset juhlapäivät. Ja sitten kuten tästä kalenterista näkee, näitä juhlapäiviä on melkein jokaiselle päivälle. Se on melkoinen mosaiikki, josta me voimme olla ylpeitä ja josta me voimme ammentaa paljon uusia kokemuksia itsellemme. Kiitoksia tämän kalenterin tekijöille.

Johdatus seminaarin aiheeseen:

Tutkimus on strateginen voimavara

Olli Alho, Suomen UNESCO-toimikunnan puheenjohtaja

Minusta on mahtavaa, että tämä sali on käytännöllisesti katsoen täynnä. Näin korkean kompetenssitason joukon kokoontuessa on väistämätöntä, että dialogista tulee kiinnostavaa ja mietin tämän dialogin ehtoja.

Minulla on tietty kosketus kehitysmaatutkimukseen itselläni. Vuonna 1978 Suomen akatemian ja ulkoasiainministeriö lähettivät minut tutkimaan silloin siellä olevaa noin sataa kehitysyhteistyöasiantuntijaa.

Sittenmin olen joutunut ja saanut olla mukana suhteellisen pitkän aikaa ulkoasiainministeriön valmennustoiminnassa, jossa kentälle lähteviä asiantuntijoita, osin myös KAVAKUn puitteissa koulutettuja tulevia diplomaatteja on valmennettu juuri kansainvälisiin tehtäviin.

Strateginen voimavara ja taktiset resurssit

Olen havainnut sen, että tutkimuksen ja valmennuksen rooli käytännön kehitysyhteistyössä olisi tarpeen määritellä, mikäli mahdollista entistä täsmällisemmin. Näen kehitysmaatutkimuksen kehitysmaapolitiikan olennaisena ja keskeisenä strategisena voimavarana.

Tarpeetonta mainita, että kehitysmaatutkimuksella ja kehitysmaakulttuuritutkimuksella on itsenäinen, autonominen asemansa tutkimuksen kentässä. Mutta ennen kaikkea se on tässä huoneessa ja tästä näkökulmasta keskeinen strateginen voimavara.

Se ei ole taktinen voimavara. Tarkoitan tällä sitä, että kun Suomi ja Suomen ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyöosasto operoi ulkomailla, ei ole välttämätöntä, että jokaiseen operaatioon liitetään syvälle porautuva, massiivinen tutkimuksellinen näkökulma.

Mutta pidän tärkeänä, että jokainen operaatio on varustettu riittävällä taktisella resurssilla, jotta eteen tulevat kulttuuriset ongelmat voitaisiin kohtuudella sijoittaa oikeaan yhteyteensä.

Mikä on tämä taktinen resurssi? Taktinen resurssi ovat ne ihmiset, jotka Suomen lähettäminä toimivat kehitysyhteistyöprojekteissa tuossa tai tässä kulttuurissa. Ja tämän taktisen resurssin valmennus on minusta aivan olennainen kysymys.

Kulttuurista herkkyyttä tarvitaan

Tällä hetkellä minulla ei ole tiedossani, kuinka pätevää, syvällistä ja huolellista kehitysyhteistyöosaston valmennustoiminta tässä katsannossa on. Minulla sattuu olemaan tietoa siitä, että suomalainen teollisuus ja liike-elämä edustavat tässä suhteessa hyvin huomattavaa valppauden tasoa. Me saamme lähes päivittäin lukea teollisuuden, kaupan ja myös sanomalehdistöstä laajemmin havaintoja siitä, miten suomalainen liike-elämä pitää elintärkeänä sitä, että ne liikemiehet ja -naiset, jotka edustavat kaupallisia intressejämme maailmalla, on koulutettu nimenomaan kulttuurisessa suhteessa. Tämä on minusta kiinnostavaa.

Toivon, että samaa valppautta esiintyy myöskin meidän kehitysyhteistyöosastollamme, mutta luulen, että osastopäällikkö Lindholm voi meitä tässä suhteessa valistaa. Itselläni ei ole sen paremmin myönteistä kuin kielteistä ennakkokuva tästä.

Haluaisin kuitenkin korostaa tätä strategisen voimavaran ja taktisen voimavaran erottelun tarpeellisuutta. Tutkimus on vaativaa, usein pitkäjänteistä, resursseja ja aikaa vaativaa. En näe, että jokainen kehitysmaaooperaatio tarvitsee tätä massaa taakseen. Hyvä on, jos se saa-

daan sinne, mutta se ei ole välttämätöntä.

Sen sijaan on aivan vitaalia näiden operaatioiden onnistumiselle ja myöskin näiden monikulttuuristen tavoitteiden toteutumiselle ja kulttuurisuojelellisten tavoitteiden toteutumiselle, että se henkilöstö, joka maailmalle lähtee ja lähetetään, on kohtuullisen kompetenttia kohtaamaan vieraita kulttuureita ja näiden ihmisiä. Mitä tämä kohtuullinen kompetenssi tarkoittaa? Tarkoitan kohtuullista tiedollista määrää, mutta sen lisäksi haluaisin puhua ilmiöstä, joka voisi kenties kiteytyä sanaan kulttuurinen sensibiliateetti.

“Yksi kieli voi riittää”

Yhtiöni Yleisradio kutsui tässä joitakin vuosia sitten Brysselistä nimekkään ja pätevästä pidetyn lobbarin Helsinkiin, kun halusimme tietää, mitä Brysselissä oikein tapahtuu ja miten hommat siellä hoidetaan. Tämä lobbari, Steven A.V.J.C. Shephers kertoi Yleisradion johdolle, että *The business in Brussels is compromise. No one ever gets the whole cake.* Brysselissä homman nimi on kompromissi. Kukaan ei saa koskaan koko kakkua. Ja tässä neuvotteluprosessissa hän sanoi: *Cultural understanding is the key factor in Brussels. You can speak five*

languages but be culturally insensitive. You can speak one and do fine. Ihminen, jolta puuttuu kulttuurinen sensibiliateetti, ei pärjää Brysselissä, ei Lusakassa, ei Beijingissä, ei missään maailman kolkassa, minne isänmaa tai yhtiö hänet lähettää.

Viisi kieltä tuntuu suurenmoiselta, mutta jos kulttuurinen sensibiliateetti puuttuu, niin näillä kielillä ei tee mitään. Yksi kieli riittää, jos tämä ominaisuus, tämä kulttuurinen herkkyyys, kyky tajuta toisten ihmisten vibraatioita, on olemassa.

Tähän tavoitteeseen pyrkiminen valmennuksen kautta on vaikeaa. Jotkut, Luojan siunaamat ihmiset, omaavat sen syntymästään. Meidän muiden täytyy siihen pyrkimyksemme mukaan kouluttautua. Kysymys on eräänlaisesta kulttuurisesta sävelkorvasta.

Voisin toivoa, että niissä valmennusoperaatioissa, joita ulkoasiainministeriön suunnalla kehitysyhteistyöosastolla on, tämä näkökulma olisi voimakkaasti esillä. Puhun taktisesta voimavarasta, joka on elintärkeä niissä operaatioissa, joissa me liikumme.

Monikulttuurisuus voimavarana

Ulkoministeri Erkki Tuomioja

Kiitos kutsusta osallistua tähän mielenkiintoiseen seminariin. Globalisaation voimistuessa on tärkeää käydä keskustelua myös kulttuurin ja kehityksen suhteesta. Mielestäni globalisaatio nähdään liian usein vain hallitsemattomien markkinavoimien ja länsimaisen, lähinnä amerikkalaisen massakulttuurin voittokulkuna. Tällöin unohdetaan globalisaation merkittävät myönteiset mahdollisuudet, joista yksi on monikulttuurisuus.

Globalisaation vaikutukset ovat siis ristiriitaisia. Globalisaatio luo uudenlaista keskinäistä riippuvuutta, mikä antaa suuria mahdollisuuksia myönteiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Samalla on ilmaantunut myös uusia haasteita. Ratkaisematta on esimerkiksi kysymys siitä, miten hallita ja säännellä globalisaatiota niin, etteivät eriarvoistuminen ja köyhyys lisäänty, vaan vähenevät.

Globalisaation haasteet

Ihmisoikeuksille globalisaatio asettaa monitahtoisia haasteita. Talouden liberalisoituminen korostaa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien tarvetta ja merkitystä. Jos ne vahvistuvat, vahvistuu myös ihmisyyden syvä ydin, ihmisoikeuksien jakamattomuus. Tiedon lisääntyminen ja ennen kaikkea modernit kommunikaatioyhteydet ovat tuntuvasti parantaneet mahdollisuuksia valvoa ihmisoikeustilannetta. Samalla tavoin vaikuttaa kansalaisjärjestötoiminnan kansainvälistyminen ja tehostuminen.

Globalisaatio on nostattanut voimakkaita kansalaisliikkeitä, jotka vaativat sekä kansallisilta päättäjiltä että kansainväliseltä yhteisöltä toimia sen hallitsemiseksi. Esimerkiksi Attacoliikkeen suuri suosio kertoo tämän kritiikin voimasta. Suomessa liike aloitti toimintansa viime viikonloppuna.

Siinä missä kansainvälistyminen levitti muutamia voimakkaita valtakulttuureja ympäri maailman, globalisaatio voi tuoda kaikki kulttuurit, pienetkin, lähelle, vieretysten ja limittäin. Kaikki ovat tekemisissä toistensa kanssa. Tämä monikulttuurisuus rikastuttaa meitä kaikkia, yhä enemmän myös Suomessa. Maahanmuuttajien määrä on kasvanut, ja toisaalta suomalaisilla on ollut entistä enemmän mahdollisuuksia työskennellä, opiskella ja matkustella maailmalla. Kasvava tiedonvälitys on lisännyt tietoisuuttamme eri maista ja kulttuureista. Elämme monikulttuurista aikaa, jossa ihminen toimii samanaikaisesti monen kulttuurin sisällä omassa arkielämässään. Kansainvälistyminen ja monikulttuurisuus ovat rikastuttaneet ja monipuolistaneet yhteiskuntamme ilmettä.

Maahanmuuttajat rikastuttavat suomalaista yhteiskuntaa

Suomalaiset pitävät tänään itsestään selvänä oikeutenaan mahdollisuutta opiskella, kartuttaa työkokemusta tai vaikkapa viettää eläkepäiviä ilmastopakolaisena ulkomailla. On erittäin tärkeää, että saamme myös omaan maahanamme muualta väkeä. Olisi kulttuurimme ja taloutemme kehitykselle onnetonta, jos me jäisimme tässä vaihdossa vain luovuttavaksi osapuoleksi.

Myönteinen perussuhtautuminen maahanmuuttoon on tärkeää silloinkin, kun emme ajattele väestön ikääntymisen tasapainottamista. Tällaiseen työvoiman hankintapolitiikkaan liittyy myös eettisiä ongelmia: Onko meillä oikeutta houkutella parhaiten koulutettua väkeä kehitysmaista paikkaamaan aukkojamme? Miten se vaikuttaisi kehitysmaiden mahdollisuuksiin vaurastua ja kehittyä?

Maahanmuutto ja monikulttuurisuuden leviäminen ovat nostaneet myös vastareaktioi-

ta, kuten rasismia ja etnistä syrjintää. Suomi ei ole tässä suhteessa poikkeus. Työttömyys ja syrjäytyminen, joiden juuret eivät edes ole maahanmuutossa, ovat kasvattaneet ahdistusta ja pelkoa. Moni tuntee huolta omasta asemastaan, turvallisuudestaan ja tulevaisuudesta. Huoli on ymmärrettävää, mutta se ei voi missään oloissa olla peruste hyväksyä muukalaisvihaa tai rasismia.

Arvostamani “maailmankyläajattelu” ei vielä ole tuonut erilaisuuden hyväksyntää joka kolkkaan ja kaikille tasoille. Meillä onkin sekä maailmanlaajuisesti että kansallisesti velvollisuus tehdä kaikkemme myönteisen ajattelun edistämiseksi ja rasismien torjumiseksi. Ensi syksynä järjestettävä YK:n rasismien vastainen maailmankonferenssi muodostuu toivoakseni merkittäväksi edistysaskeleeksi tässä suhteessa.

Ihmisoikeudet voittavat

Globalisaatio lisää kaiken inhimillisen toiminnan avoimuutta, läpinäkyvyyttä ja esilläoloa. Ihmisoikeuksille se on arvaamaton etu. Olen varma, että ymmärrys ihmisoikeuksien jakamattomuudesta ja universaalista luonteesta kasvaa. Ihmisoikeuksien vesittäminen kulttuurirelativismiin vedoten onkin jo käynyt harvinaisemmaksi.

Enää ei juuri kuule puolustettavan demokratian rajoituksia ja ihmisoikeuksien loukkauksia vetoamalla esimerkiksi aasialaisiin arvoihin.

Kulttuurien väliset erot tulee totta kai tunnustaa ja erilaisia arvoja ja tapoja kunnioittaa. Tärkein periaate kuitenkin on, että kaikilla on yhtäläinen oikeus universaaleihin ihmisoikeuksiin. En hyväksy väitteitä siitä, etteivät ihmisoikeudet länsimaisina sovellu kaikkiin maailman maihin ja kulttuureihin. Ihmisoikeudet ovat universaaleja. Ne kuuluvat jokaiselle riippumatta hänen kulttuuri- tai muusta taustastaan. Kulttuuriset tekijät voidaan ja tulee ottaa huomioon ihmisoikeuksia toimeenpantessa, mutta ne eivät koskaan voi oikeuttaa ihmisoikeusloukkauksia.

Kulttuurirelativistit pohjaavat ihmisoikeuskritiikkinsä useimmiten siihen, että mitkään arvot tai oikeudet eivät voi olla universaaleja. Heidän mukaansa ne perustuvat aina tietyn

kulttuurin näkemyksiin oikeasta ja väärästä. Ihmisoikeuksien kohdalla viitataan niin sanottuun länsimaiseen kulttuuriin.

Universaalisuus on jo selvää

On totta, että ihmisoikeuksien syntyhistoria voidaan johtaa Valistuksen ajan filosofeihin ja Euroopassa toisen maailmansodan aikana koettujen kauhujen synnyttämiin reaktioihin. Ihmisoikeusjärjestelmä sellaisena kuin me sen nyt tunnemme ei kuitenkaan ole yksinomaan länsimaiden työn tulosta.

Esimerkiksi Kiina, Intia, Chile, Kuuba, Libanon ja Panama osallistuivat aktiivisesti vuonna 1948 hyväksytyn YK:n ihmisoikeusjulistuksen laadintaan. Olisi näiden maiden loukkaavaa vähättelyä sanoa, ettei niiden panoksella ollut merkitystä julistuksen sisällölle.

Toisaalta filosofisesti katsottuna ihmisoikeuksien takana olevat ajatukset esimerkiksi toisen kunnioittamisesta, tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta löytyvät muodossa tai toisessa jokaisesta maailman uskonnosta ja kulttuurista. Tässäkään mielessä ei siis voida puhua yksinomaan länsimaisista arvoista.

Kun tarkastellaan tämän hetkistä tilannetta, huomataan, että jokainen maailman valtiosta on ratifoinut ainakin yhden kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen, useimmat lukuisia. Sitä kautta ne ovat hyväksyneet ihmisoikeuksien universaalisuuden. Itse asiassa koko keskustelun ihmisoikeuksien universaalisuudesta olisi tullut päättyä viimeistään Wienin maailmankonferenssiin vuonna 1993. Konferenssin loppuasiakirjassa yksimielisesti tunnustetaan ihmisoikeuksien universaalinen luonne.

Olen myös pohtinut sitä, mitä oikeastaan tarkoitetaan länsimaisilla arvoilla tai länsimaisella käsityksellä ihmisoikeuksista. Jo EU-yhteistyössä olemme monta kertaa törmänneet erilaisiin painotuksiin ja prioriteetteihin, puhumattakaan eroista Yhdysvaltojen kantoihin.

Mielestäni onkin karkeaa yksinkertaistamista väittää, että kaikki länsimaat esimerkiksi korostaisivat kansalais- ja poliittisia oikeuksia taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kustannuksella. Länsimaat käyvät myös

keskenään keskustelua kollektiivisten oikeuksien olemassaolosta ja luonteesta.

Kuka ihmisoikeuksia rikkoo?

Ihmisoikeuksien universaalisuutta ei enää kannattaisi ruotia. Sen sijaan olennaista olisi katsoa, mitä ne oikeudet ovat, joita vastaan kulttuurisin argumentein hyökätään ja kuka oikeuksia vastaan hyökkää.

Ihmisoikeuksien puolustajia on usein arvosteltu siitä, että he yrittävät ajaa ihmisoikeuksien kautta omia etujaan tai muita piilotettuja tavoitteita. Valitettavasti näin saattaa joskus olla. Samalla täytyy kuitenkin muistaa, etteivät arvostelijatkaan ole vapaita omien pyrkimystensä edistämisestä.

Useimmiten ihmisoikeuksien äänekkäimmät vastustajat ovat autoritäärisiä hallitsijoita ja heidän tukijoitaan, jotka pyrkivät oman valtansa säilyttämiseen.

Paradoksaalista tässä on, että hallitsijat, jotka kansainvälisissä yhteyksissä vetoavat oman maansa kulttuuriarvoihin, ovat valmiita omassa maassaan tuhoamaan sitä samaa kulttuuria pyrkiessään puolustamaan omaa asemaansa. Esimerkiksi niin sanottuja aasialaisia arvoja puolustavat hyvin pitkälle alueen autoritääriset hallitukset, kun taas aasialaiset kansalaisjärjestöt eivät tällaisia arvoja tunnista.

Mielenkiintoista on ollut myös havaita, että kulttuurisiin arvoihin vedotaan usein silloin, kun hyökätään naisten oikeuksia vastaan. Tällaista argumentointia ei pidä millään tavalla hyväksyä. Ihmisoikeudet kuuluvat naisille, ja naisten oikeudet ovat ihmisoikeuksia. Esimerkiksi naisten sukuelinten silpominen tai niin sanotut kunniamurhat ovat yksinkertaisesti tuomittavia väkivallantekoja eivätkä kulttuuriasioita.

Ihmisoikeus oman kulttuurin harjoittamiseen

Ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja toteuttaminen eivät tarkoita sitä, että kulttuuriset erot ajan mittaan täysin häviäisivät. Oikeastaan on päin vastoin, sillä ihmisoikeudet suojaavat myös oikeutta kulttuuriin.

Se tarkoittaa muun muassa oikeutta oman kulttuurin harjoittamiseen sekä kulttuurisen perinnön säilyttämiseen. Niin kauan, kun ei loukkaa muiden ihmisoikeuksia, jokainen on oikeutettu elämään tavallaan. Ihmisoikeudet asettavat tiettyjä vähimmäisvaatimuksia valtioiden käyttäytymiselle, mutta tilaa jää riittävästi kulttuuristen erojen säilyä.

Siinä tilassa voidaan edistää myös vähemmistöjen oikeuksia ja kulttuuria, mikä on yksi monikulttuurisuuden avainkysymyksiä. Samalla on muistettava, etteivät myöskään vähemmistöjen omat kulttuurit saa loukata ihmisoikeuksia, esimerkiksi naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Kulttuurista versova tieto ja taito globalisaation hallinnassa?

Monimuotoisuuden kunnioittaminen ja syrjimättömyys ovat tärkeitä lähtökohtia pyrittäessä vakauteen ja turvallisuuteen. Mutta ne ovat myös dynamiikkaa, jolla rakennetaan parempaa tulevaisuutta. Omaan kieleen ja kulttuuriin perustuvat positiiviset lataukset ovat ihmisten omia voimavaroja.

Voisiko tästä ajatuksesta löytyä aineksia köyhyyden vähentämiseen? Kulttuurista versova tieto, taito ja kekseliäisyys voivat olla tehokas apu, kun ihmiset ratkovat omia asioitaan ja lähiympäristönsä ongelmia.

Tällainen toimeliaisuus hyödyttää myös laajempaa yhteisöä, kuten valtiota, ja koko maailmaa. Lopulta se koituu kaikkien hyväksi tämän päivän suurimmassa haasteessamme, globalisaation ohjaamisessa oikeaan uomaan.

Tässä seminaarissa voimme ainoastaan aloitella keskustelua kulttuurin ja kehityksen suhteesta. Tätä tärkeää ja kiinnostavaa aihetta kannattaa kehitellä moneen eri suuntaan. Haluaisinkin haastaa tutkijat, kansalaisjärjestöt, poliitikot sekä asian parissa työskentelevät virkamiehet yhteistyöhön sekä jatkamaan keskustelua.

Kuka on kulttuurin vahtikoira kehitysyhteistyössä?

Kehitysyhteistyöministeri Satu Hassi

Yritän lähestyä kulttuurin ja kehityksen kysymyksiä kehitysyhteistyöministerin näkökulmasta, listata ja analysoida keskeisiä kulttuuriin ja kehitysyhteistyöhön liittyviä kysymyksiä. Samalla lähestyn asiaa siltä taustalta, että olen itse ollut “kulttuurityöläinen”, elättänyt itseni kirjailijana useita vuosia.

Mitä on “kulttuuri”, mitä on “kehitys”?

Mexico Cityn kulttuurikonferenssissa 1982 määriteltiin käsite “kulttuuri” viimeisen kerran kansainvälisesti hyväksytyllä määreellä: “Kulttuurin voidaan laajimmassa merkityksessään sanoa olevan koko se moninaisuus, joka koostuu yhteiskunnille tai yhteiskuntaryhmille tyypillisistä henkisistä, aineellisista, älyllisistä ja emotionaalisista piirteistä. Kulttuuriin kuuluvat taiteen ja kirjallisuuden lisäksi myös elintavat, yksilön perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet ja vakaumukset”.

Sittemmin ei kulttuurin moninaisuuden ja vaikeaselkoisuuden vuoksi ole sitä yritetty virallisesti määritellä, vaan määritelmiä on näkökulmasta riippuen satoja.

Termin “kehitys” osalta on vähintään yhtä vaikeaa päästä yhteisymmärrykseen mitä kaikkea sillä tarkoitetaan tai voidaan tarkoittaa. Voidaan jopa sanoa, että “kehityksen” tulkinta on erittäin suuressa määrin kulttuurisidonnainen kysymys.

Meillä termiin “kehitys” liitetään melko automaattisesti positiivinen mielleyhtymä, mutta välttämättä kaikkien mielestä ei ole näin.

Kulttuuri pitäisi ymmärtää sen laajimmassa merkityksessä; eli ihmisten elämäntapana ja siten kivijalkana kaikelle kehitysyhteistyölle. Kehitysyhteistyössä tulee aina ottaa tarkoin

huomioon se kulttuuri, jonka piirissä toimitaan. Kaikkien hankkeiden onnistuminen edellyttää, että niissä on otettu huomioon paikalliset arvot, uskonnot, osaaminen, perinteet, jne. Pysyvien, kestävien tulosten savuttamiseksi on nämä otettava huomioon, muutoin ollaan helposti tilanteessa, jossa “ei kannettu vesi kaivossa pysy”. Jokaikinen hanke on vähintään kahden kulttuurin kohtaamista.

Me kaikki olemme vahtikoiria

Muun muassa tätä kaikkea tarkoitetaan valtioneuvoston vuonna 1998 hyväksymässä Suomen kehityskaapolitiikan linjauksessa, kun siinä todetaan: “kehitysyhteistyössä kulttuurinäkökohdat otetaan huomioon kaikessa toiminnassa” ja “kulttuuriyhteistyötä kehitysmaiden kanssa lisätään ja kulttuuri tulee valtavirtaistaa eli ottaa läpäisyperiaatteella huomioon kaikessa yhteistyössä” sekä “kulttuurin tulee olla yhteistyön perusta, ei ainoastaan yhteistyön ulottuvuus”.

Tätä taustaa vasten on esitykselleni annettuun otsikkoon “kuka on kulttuurin vahtikoira kehitysyhteistyössä” helppo vastata, että vahtikoiran rooli on kaikilla meillä, jotka olemme mukana kehitysyhteistyön suunnittelussa ja toteutuksessa. Tämä on luonnollisesti helpommin sanottu kuin tehty.

“Köyhä, mutta kulttuurisesti rikas”

Esimerkiksi Afrikan osalta useimmat kehitysdikaattorit tai tilastoluvut näyttävät heikoilta, mutta kuitenkin afrikkalaisen kulttuurin, musiikin, taiteen, jne. rikkaus ja elinvoima on yleisesti tunnustettu.

Olen usein kehityksestä puhuttaessa ottanut vertailukohdaksi Suomen oman kehityksen ja

sen perusedellytykset. Kansakoulun organisoinnilla, joka aloitettiin vielä kun maa oli erittäin köyhä, varmistettiin koko kansan kouluttaminen ja siten myöhempi menestys.

Jos ajatellaan kulttuuria sen suppeammassa merkityksessä (esim. musiikkina, kirjallisuutena, kuvataiteina) on näiden konkreettisten asioiden esilletuonti myös tärkeää kehitysyhteistyössä.

Kulttuurin ja erityisesti kulttuuriperinnön suojelemista varten Suomi on mukana kansainvälisten sopimusten toteuttamisessa. UNESCO:n vuoden 1972 “Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta”, jonka Suomi ratifioi 1987, velvoittaa meitä tukemaan kehitysmaita heidän pyrkimyksissään tunnistaa, taltioida ja ylläpitää aineellista kulttuuriperintöään.

Useilla Afrikan mailla ei ole vielä(kään) kohteita Maailman kulttuuriperintölistalla.

Osallistaminen ja omistajuus

Kehitysyhteistyön yli 30-vuotisen historian aikana meille on kertynyt paljon kokemusta eri kulttuureista, samoin kuin tutkimus- ja evaluaatioaineistoa toiminnastamme eri kulttuureissa. Omien kokemustemme vertailu kansainvälisesti on tärkeää. Tätä työtä tehdään myös OECD:n, YK:n ja EU:nkin piirissä.

Eri evaluaatioiden esim. Juhani Koponen ja Päivi Mattila-Wiro “Effects or impacts” 1996; Vasko, Kjisik ja Salo-Lee “Culture in Development Cooperation” 1998 löydökset indikoivat että kulttuurinäkökulmaa ei välttämättä ole riittävästi otettu huomioon. Tällä on merkitystä hankkeilla saavutettujen tulosten pysyvyyteen.

Osallistaminen (participation) ei pitäisi olla vain kaikkien osapuolien mukaanottamista, vaan aitoa osallistumista ja mukana pysymistä. Omistajuus (ownership) on puolestaan perusedellytys kestäväälle kehitystyölle, eikä täyteen omistajuuteen voida päästä mikäli kulttuurien tai kulttuurierojen ymmärryksessä on vakavia puutteita.

Olen aivan vastikään viime viikolla antanut kehitysyhteistyöosastolla käynnistettäväksi aloit-

teen, jossa Suomi altistaa kehitysyhteistyötään kehitysmaiden edustajien arvioinnin kohteeksi (ns. kumppanitutkinta, “partner review”). Tähän asti olemme arvioineet itse toimintaamme, tai antaneet tehtävän ulkopuolisille kuten esim. tutkijoille, konsulteille tai (OECD:n piirissä) muille avunantajamaille. Tässä harjoituksessa on tarkoitus, että arvioijat ovat kehitysmaiden edustajia. Uskoisin että potentiaaliset kulttuurien välisiin eroihin liittyvät vaikeudet tulevat tällä tavoin tehokkaimmalla mahdollisella tavalla havaituiksi. Harjoitus on siis vasta alkutekijöissään, joten KYOssa otetaan varmasti mielenkiinnolla vastaan tämänkin yleisön kommentit asian suhteen.

Kulttuuri kehitysyhteistyön käytännössä

Lopuksi joitakin konkreettisia esimerkkejä kuinka kulttuurikysymykset konkreettisella tavalla näkyvät kehitysyhteistyömme periaatteissa ja toteuttamisessa:

1) Viime vuosina tapahtunut etnisperäisten konfliktien lisääntyminen on korostanut kulttuurikysymysten merkitystä sekä osoittanut, että kulttuuriset erot voidaan nähdä uhkana ja niitä voidaan käyttää alistavan vallankäytön välineenä. Siviilikriisinhallinta on noussut meilläkin keskeiseksi aiheeksi, mutta on hyvä muistaa että siviilikriisinhallinnan ja ennaltaehkäisevän tai demokratiakysymyksiin keskittyvän kehitysyhteistyön tavoitteet - ja usein menetelmätkin - ovat pitkälti samat.

2) Kulttuurihankkeemme ovat olleet joissakin tapauksissa (esim. Macchu Picchu Peru) kulttuuriomaisuuden säilyttämisestä tai turvaamista ympäristöhoidollisin keinoin, millä torjumme arvokkaiden kohteiden edelleen rapautumista. Muita hankkeitamme ovat esim. tuki Vietnamin pyhien paikkojen kulttuuriesineistön arkistoinnille, Egyptissä kulttuurimuistomerkien kartoitukselle

3) Kehitysmaissa sijaitsevien Suomen edustustojen kautta on perinteisesti tuettu ao maissa monenlaisia kulttuurihankkeita edustustojen ns. pienhankemäärärahan ja kulttuurimäärärahan turvin. Kun nämä erilaiset pienhankemäärärahat jokin aika sitten yhdistettiin yhdeksi määrärahaksi, ja alettiin puhua paikallisen

yhteistyön määräraha (PYM), voi olla että painotus on siirtynyt demokratia- ja ihmisoikeusasioihin koko tämän määrärahan osalta. PYM-määräraha sinänsä kuitenkin mahdollistaa edelleen paikallisten kulttuurihankkeiden tukemisen, ja tämä on asia johon voi olla syytä kiinnittää tarkempaa huomiota, niin ulkoministeriön aluelinjoilla kuin etenkin kehitysmaissa sijaitsevilla edustustoissamme.

4) Kansalaisjärjestöt voivat usein olla virallisia toimijoita parempia paikallisen kulttuurin tuntijoina. Kansalaisjärjestöjen osuutta Suomen kehitysyhteistyöstä onkin - paljolti tämän vuoksi - kasvatettu usean vuoden ajan.

5) Kulttuuria ei kuitenkaan saa käyttää tekosyynä sille että hyväksytään vähemmistöjä tai erityisryhmiä kaltoin kohtelevat tavat tai menetelmät. Ihmisoikeudet ovat universaaleja, eikä niitä tulisi leimata vain "eurooppalaisiksi arvoiksi". Naisten seksuaalista hyväksikäyttöä, sukupuolielinten silpomista, tai suojaamatonta sukupuoliyhteyttä ei voida perustella millään "traditiolla" tai vanhoilla tavoilla. Kehitysyhteistyön keinoin, koulutukseen ja valistukseen panostamalla on mahdollista puuttua tähän.

Kulttuurierot nähdään monesti ongelmana, mutta ne pitäisi nähdä myös rikkautena. Kulttuurien kohtaaminen on asia, joka synnyttää kehityksenkin kannalta hedelmällistä vuorovai-
kutusta.

KULTTUURIN JA KEHITYKSEN PERUSKYSYMYKSET

Ulla Vuorela, akatemiaprofessori, Helsingin yliopisto

Kysymys, onko kulttuurilla sijaa kehitysyhteistyössä, on entistä tärkeämpi. Mitä silloin merkitsee se, että kehitysyhteistyö on entistä kiinteämpi osa Suomen ulkopolitiikkaa? Tätä pientä painotuksen muutosta ilmentää käytännössä se, että meidän tilaisuutemme avaa tosiaankin ulkoministeri eikä kehitysyhteistyöministeri. Se merkitsee sellaista tärkeää siirtymää, jota olen ajanut takaa jo pitkän aikaa. Olenkin kysynyt, minkä takia ajatteleme kehityksen olevan joissakin maissa, jotka voidaan erityisesti nimetä ja sitten on toisia maita, joissa ei tarvitse puhua kehityksestä. Kehitys on tavallaan kehitysmaiden ominaisuus, kun taas muilla mailla on talous, politiikka ja historia.

Näkisin positiivisen mahdollisuuden siinä, että kehitysmaat siirtyvät Suomen ulkopolitiikassa samaan seuraan kaikkien muiden kanssa. Nekin ovat valtioita, joihin Suomella on kansainvälisiä suhteita. Silti meidän täytyy tässä vaiheessa kysyä, miten sitten otamme huomioon sen erityisyyden, joka kehitysmaita koskee.

**”Mistä ne
esapekkasalokset ja
lennikalletaipaleet
oikein tulevat?”**

Tarkoitukseni on alustaa niitä kysymyksiä, joita näiden kahden päivän ohjelma rikkaasti käsittelee. Pitäydyn sellaisiin kysymyksiin, jotka voivat tuntua yllättäviltä, mutta jotka mielestäni liittyvät tähän kontekstiin. Ne saavat ohjata meidän ajatteluamme kulttuurista kehitysyhteistyössä, koska kulttuuri koskee meitä kaikkia samanaikaisesti.

Puhun 2000-luvun Suomesta. Tälle vuosikymmenelle tultua ei kenellekään ole jäänyt epäselväksi, että Suomi on kukoistava musiikkimaa. Musiikista on tullut meidän kansallinen erityispiirteemme, jota suorastaan viedään runsain määrin ulkomaille. Meillä on vientikelpoisia ja loistavia klassisen, populaari- ja jazz-musiikin säveltäjiä ja solisteja. Olemmeko sitten aivan erityisen musikaalista väkeä täällä Suomessa? Mielestäni lahjakkuus ja älykkyys on tasaisesti jakaantunut voimavara maapallolla, ja siksi meidän täytyy asettaa kysymys hiukan toisin.

Onkin kysyttävä, mikä on tuottanut esapekkasalokset, mikä on tuottanut lennikalletaipaleet ja mikä on tuottanut kajasaariahot. Yhdeksi vastaukseksi tarjoaisinkin sen, että Suomen valtiolta näki 1960-luvulla tarpeelliseksi panostaa laajan musiikkiopistoverkoston luomiseen Suomessa. Tämän vaikutus tuntuu nyt aivan räjähdysmäisenä musiikkielämän rikastumisena ja kasvuna.

Jos se tuntuu meistä räjähdysmäiseltä, niin mielestämme se on jotakin, joka on tapahtunut hyvin nopeasti ja hyvin laajalla rintamalla. Ja näinhän tavallaan onkin. Mutta kun otan tähän kehitysnäkökulman, niin mitä tämä nopeus sitten oikeastaan on. Puhumme prosessista, joka on voinut ainakin 30 vuotta. Puhumme prosessista, joka ei ole lähtenyt tyhjästä. Sillä on ollut tausta, mistä nousta ja sillä on ollut kapasiteettia. On ollut monia erilaisia asioita, joita on kanavoitu tähän valtion tukemaan toimintaan. Kaikki se on tuottanut hedelmiä, jotka nyt ovat nähtävissä.

Tämän puheeni kohta korostaa sitä, että aika on kehitysyhteistyössä edelleenkin tärkeä. Toisek-

si haluaisin korostaa, että merkitystä on myös sillä, miten hallintovalta tai kehitysyhteistyö suhtautuu kulttuuriin. Nähdäänkö kulttuuri kulunkina vai kulttuuri tuottavana toimintana? Onko se jotakin, johon voidaan investoida? Palaan tähän vielä uudestaan.

Tähän väliin tahdon tehdä pienen leikkauksen, koska saatatte huolestua minun ymmärtävän kulttuurin vain taiteena ja korkeakulttuurina. Se ei suinkaan ole minun tarkoitukseni. Olenhan antropologi ja meiltä antropologeilta odotetaan laveaa kulttuurin määritelmää, joka kattaa kaiken elämän. Kaikki toiminta on kulttuurista.

”Kulttuuri näkyy meidän tavassamme olla”

Kulttuurista keskusteltaessa on tähänkin asti käyty kiistaa myös siitä, miten näiden kahden merkityksen välinen raja on vedettävä. Meillä on ns. korkeakulttuuri, taide, ja meillä on kulttuuri, joka tarkoittaa ihmisten elämäntapaa, ihmisten erityistä tapaa määritellä itsensä sekä toimijoina että ajattelijoina.

Ehkä en toista tällä kertaa sitä 1800-luvun puolivälistä peräisin olevaa määritelmää kulttuurista, jonka olette varmaan kaikki kuulleet. Kulttuuri näkyy meidän tavassamme olla. Pari esimerkkiä ruumiiseen liittyvästä kulttuurisesta muistista. Istuminen jalat suorassa afrikkalaisessa kylässä oli asia, joka vaati minulta aika pitkää totuttelua. Kesti aikansa, että saatoin tuntea oloni mukavaksi siinä savimajan seinustalla, jalat matolla suoraan ojennettuina. Tansanialaiset tarjosivat kerkeästi vieraille jakkaran, tuolin tai vähintäänkin maton. He osoittivat kulttuurista sensitiivisyyttä. Vieraalta ei vaadittu aivan sitä samaa, mitä itseltä vaadittiin.

Pari kuvaa Pakistanista kertokoon lisää. Ensimmäinen on kuva haastattelutilanteesta pakistanalaisessa kodissa. Nainen, jota haastatellen, ottaa minut vastaan vuoteellaan; hän ei ole toipilas. Vuoteelle on levitetty myös tarjoiltavaa. Minä istun jalkopäässä, kuten kuvaaja ja tutkimusapulainen. Toisessa kuvassa kohote-

taan maljoja nuoren parin kihlajaisissa. Talon emäntä istuu hänkin vuoteellaan. Hänkään ei ole toipilas.

Vuode on naisen valtaistuimena, paikka, jossa hän hallitsee tässä kulttuurissa tultuaan tiettyyn ikään. Hän hallitsee sieltä sekä lapsensa, palveluskuntansa että lähiympäristönsä. Se on uutisten vaihdon keskus ja tietynlaisen vallankäytön keskus. Tässä kulkee kulttuurinen muisti kauas taaksepäin. Kolmas kuva on 1600-luvun mogulipalatsista Agrasta: Siellä naiset istuvat samanlaisilla vuoteilla, he ovat hovin naisia.

Tässä Pakistanin kontekstissa naisten ruumiin muisti kertoo kulttuurisista kerrostumista. Se kertoo kreikkalaisesta sivilisaatiosta, joka tuli sinne Aleksanteri Suuren mukana, se kertoo arjalaisista, buddhalaisista, hindulaisista, moguliperiimien vaikutuksista. Ne tuntuvat sillä tavalla, että eliitti-ihminen puhuu urdua, persiaa ja arabiaa yhtä luontevasti kuin me puhumme ruotsia ja muita kieliä. Se kuuluu siihen kulttuuriperintöön. Brittiläisen vallan mukana tullut englannin kieli on varsin viimeaikainen ilmiö.

Haluan tässä sanoa kaksi asiaa: Ensimmäinen on se, että kulttuuri ruumiiseen kiinnitettyinä muistina kantaa pitkässä linjassa merkityksiä, jotka eivät ole meille välttämättä tiedostettuja. Kinetiikkamme kertoo historiastamme ja valtapositioistamme. Toiseksi tahdon korostaa myös sitä, että kohdatessamme toisia kulttuureja ja puhuessamme kehitysmaista, me emme välttämättä ole ne sivilisaation edustajat, jotka kohtaavat sen metsäläisen.

Kulttuurinen kohtaaminen on kontekstiin sidottua. Meidän sensitiivisyytemme kautta avautuu se, että luokka-asetelmalla on jotakin sellaista merkitystä, joka tulee mukaan kulttuuriseen keskusteluun. Kulttuurien kohtaamisessa on melkein aina kyse oppimistilanteesta. Meidän on opittava kuuntelemaan ja kuulemaan. Ei siis riitä, että kuuntelemme, vaan meidän on kuunneltava siten, että kuulemme, ymmärrämme ja kunnioitamme, mitä kuulemme. Sitä kautta pääsemme dialogiin ihmisten kanssa.

Olemme siis kulttuurin määrittämiä toimijoita,

ja sen tunnustaminen omalta kohdaltamme ja myös toisten kohdalta on tärkeä asia. Mutta tällaisena kulttuurisena toimijana jossain ministeriössä haluan kuulla kulttuuriasiantuntijoilta, mitä se oikein tarkoittaa, että kaikki on kulttuurista. Mitä me nyt sitten voimme tehdä, jos kerran kaikki on kulttuurista? Tästä kontekstista on pakko myöntää, että kulttuuri on joskus myös dimensio, aspekti tai sektori. Se ei ole sitä itsessään eikä pelkästään. Joissakin keskusteluissa siitä tulee tällainen aspekti tai sektori, vain tietystä näkökulmasta.

Meidän täytyy miettiä, mistä näkökulmasta kulttuurista tulee aspekti. Palaan takaisin alun esimerkkiin musiikin tukemisesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Hallintovallan budjettil keskusteluissa kulttuuri, samoin kuin viime vuosikymmenillä usein terveys-, sosiaaliala ja koulutuskysymykset ovat käyneet sikäli hankaliksi, että ne varainhoidon kannalta edustavat kulunkia, menoja. Debatti käydään siitä, missä määrin meillä on varaa sijoittaa kulttuuriin, terveyteen tai koulutukseen. Silloin kun jokainen valtiovarainministeri, jokainen valtio tai yksityinen toimitusjohtaja haluaa käyttää varansa tuottavasti, hän investoi johonkin, mikä selvästi tuo lisää varoja valtion tai yrityksen kassaan. Kysymys kuuluukin, mihin Suomella on varaa sekä oman kulttuurinsa tukemisessa ja kun nyt puhutaan, kehitysmaiden kulttuurien tukemisessa. Pitkään on ajateltu, että korkeakulttuuri on sellainen alue, joka on liian elitististä tuettavaksi, ja jopa koulutus, korkeakoulutus on joskus nähty liian suureksi kulungiksi. On käyty debattia siitä, voidaanko siihen sijoittaa, kun peruskoulutus on levällään.

Meidän täytyy käydä keskustelua siitä, mikä on tuottavaa investointia, miten me ymmärrämme tuottavuuden ja miten me ymmärrämme tehokkuuden. Tässä tulenkin tapoihin, joilla me voimme tukea kulttuuria. Kulttuurit olemme tavallisesti sitoneet kansakuntaan, kansalliseen kulttuuriin, johonkin etnisyyteen tai johonkin paikkaan. Voimme tietysti puhua myös hallituksen kulttuurista, me voimme puhua kehitysyhteistyön kulttuurista. Kehitysyhteistyö on jo tuottanut omat kulttuuriset muotonsa, jonka säännöt on kirjattu moniin dokumentteihin. Ne kertovat siitä, miten projektisykli rakennetaan, miten kehitysyhteistyön toimi-

jat toimivat, mutta kulttuuri on myös tällainen hallintokulttuuri.

”Osallistaminen ja osallistuminen ovat kulttuurista ja inhimillistä sensitiivisyyttä”

Tulevaisuudessa kulttuurintutkijat varmaankin voivat löytää paljon mielenkiintoista kerrottavaa siitä, minkälaisia ovat hallinnolliset kulttuurit tai minkälaista on kapitalismin kulttuuri. Silloin voimme keskustella siitä, minkälaisia ovat ne periaatteet, jotka ohjaavat toimintaamme kehitysyhteistyössä. Ovatko kulttuuria ohjenuoriamme ohjeet säästävydestä, tehokkuudesta jne? Ovatko ne ne viisi avainsanaa, joilla arvioimme kehitysyhteistyöprojektien menestymistä, vai onko se jotakin muuta? Jos katsomme, mitä kehitysyhteistyössä tapahtuu, voimme tavallaan tulla tietoisiksi siitä, että kehitysyhteistyön tekijöinä olemme kulttuurisia toimijoita. Kehitysmään omasta näkökulmasta - ajattelen nyt Tansaniaa, jossa olen itse pisimmän aikaa viettänyt - siitä yhtäkkiä on tullut transnationaali kohtauspaikka, jossa monesta eri kansallisuudesta ja monesta eri kulttuurista tulevat ihmiset joutuvat sopimaan yhteiset säännöt. On syntynyt yhteinen ymmärrys siitä, millä tavalla toimitaan. Tämä on tavallaan modernisaaation kulttuuri, joka alkaa läpäistä sitä maata, jossa toimitaan.

Mitä merkitystä tällä modernisaatiokulttuurin läpäisemisellä sitten globaalisti on? Onko se myönteinen globalisaatioilmiö, ja mikä sen historiallinen merkitys tulee olemaan? Sen näemme myöhemmin, mutta siitä tietoiseksi tuleminen on jo meille aika tärkeä ajatuskuvio. Siinä hallintokulttuurissa, missä kehitys tapahtuu, on mielenkiintoista havaita, että pääkonttorista eli Helsingin ulkoministeriön kehitysyhteistyöosastolta katsoen maailma näyttää pöytinä. Siellä on Tansania-pöytä ja siellä on Lähi-idän pöytä. Sitten se pöytä keskustelee lähetystöissä töissä olevien ihmisten kanssa, joille on jaettu tietyt tehtävät, mm. ympäristövastaava ja gendervastaava jne. Mitenkä voimme kuvata tätä kulttuuria? Sivusta tekemäni havainnot antavat viheen siitä, että tätä ilmiötä kuvaa nopea muut-

tuvuus. Se, joka istuu Tansania-deskillä tänä vuonna onkin ensi vuonna jossain muualla. Oman hallinnollisen kulttuurin tunteminen ja tiedostaminen on sillä tavalla merkittävää, että ymmärrämme hiukan paremmin samaa tapahtuvan myös vastaanottavassa maassa. Me ymmärrämme, että virkamiehet vaihtuvat jne. Joskus tuntuu siltä, että suorastaan koneistot kohtaavat toisensa. Mikä osa ihmisillä on niissä koneistoissa, on se avainkysymys, joka mielestäni liittyy kulttuuriin, kulttuurin muutokseen ja kulttuurin huomioimiseen kehityksessä.

Me tutkijat olemme jo vuosikymmeniä puhuneet osallistamisen merkityksestä. Suomen kieli antaa mahdollisuuden ilmaista yhdellä vokaalilla, että yhteisö, jota tutkimme, osallistuu siihen tutkimusprosessiin ja omaan kehitykseensä. Hallintokulttuurin näkökulmasta yhtä tärkeätä olisi korostaa osallistumista. Yhtä tärkeätä on, että virkamiehet, jotka suunnittelevat kulttuuria ja kehitysyhteistyötä ja ovat vieraassa maassa, joskus osallistuisivat sen maan elämään hieman pitempiä aikoja kuin pelkkinä visiitteinä johonkin ns. project site'lle, projektin tontille.

Vakavasti puhuen, osallistaminen ja osallis-

tuminen merkitsevät viime kädessä kulttuurista sensitiivisyyttä ja inhimillistä sensitiivisyyttä sekä sen yksinkertaisen perusprinsiipin, että yhteistyökumppaneista tulee kuunnella ja kuulla. Osallistamisessa tämä yhteisen tekemisen näkökulma pääsee toteutumaan. Osallistumisen, keskustelun ja sensitiivisyyden kautta vasta pääsemme ymmärtämään sitä, että kaikki kulttuurit ovat jatkuvia ja aina muuttuvia, muutoksille alttiita ja joissakin kohdissa erittäin resistenttejä. Kaikilla kulttureilla on oma logiikkansa, jonka ymmärtäminen on ehdottoman tärkeätä, jos haluamme olla positiivisesti mukana vaikuttamassa kulttuuriseen kehitykseen.

Tästä näkökulmasta jako korkeakulttuuriin ja kulttuuriin elämisen tapana ja arvojärjestelminä ehkä lopulta menettää hiukan merkitystään. Jos ajattelemme sitä minkälaisia resursseja kaikkien yhteisöjen ihmiset kantavat itsessään, voimme kysyä, mikä on se tapa, jolla nämä resurssit saadaan kukoistamaan ja muuttumaan ihmistä ylläpitäviksi tekijöiksi.

Kehitys vailla kulttuurista sisältöä on kasvua vailla sielua

Glen Lindholm, osastopäällikkö, UM/KYO

Kylmän sodan jälkeiset poliittiset ja taloudelliset trendit sekä aikamme keskeisin trendi, globalisaatio, antavat uusia haasteita moraalien ja etiikan käsittelylle ja sitä kautta myös kulttuuristen kysymysten kytkemiselle kehitysyhteistyöhön.

Hallitusohjelman ja ulkopolitiikkamme ensisijaisiin tavoitteisiin kuuluu ihmisoikeuksien vahvistaminen. Globaalisoituvassa maailmassa on entistä tärkeämpää, että hallituksilla on myös todellista poliittista tahtoa vahvistaa eettistä näkökulmaa.

Kulttuurien ja perinteiden moninaisuus on kansainvälinen rikkaus ja kansallinen voimavara sekä kansallisen identiteetin tärkeä rakenuspanos. Niillä on suuri merkitys itsetunnolle ja oman arvon tunnolle, ja sitä kautta ne omalta osaltaan edesauttavat muiden kulttuurien ja traditioiden ymmärtämistä ja kunnioittamista. Näin siksi, että vasta riittävän oman arvon tunne mahdollistaa tasavertaisen kanssakäymisen muiden kanssa. Kulttuuri ja traditiot ovat erityisen keskeisiä poistettaessa tietämättömyyttä, suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja.

Pitkään traditio tai kulttuurinen vahvuus ei kuitenkaan voi oikeuttaa ihmisoikeuksien loukkauksia, kuten on tapahtunut esimerkiksi Länsi-Balkanilla.

Globaaliagenda edellyttää globaalietiikkaa

Kulttuuri on ennenkaikkea yhteistyön perusta, eikä pelkästään sen ulottuvuus. Kehitys vailla inhimillistä tai kulttuurista sisältöä on kasvua vailla sielua. Kehitys ei ole vain hyödykkeitä ja palveluja, vaan mahdollisuuksia valita täysipainoinen, tyydyttävä, arvokas ja arvostettu tapa yhdessä elämiselle ja inhimillisen elämän rikkaudelle kaikissa muodoissaan.

YK:n kulttuurivuosisikymmenen (1988-97) myötä on entistä selvemmin tiedostettu kulttuurin ja niiden erilaisuuksien sekä kulttuurisen ymmärryksen ja viestinnän merkitys perusedellytyksenä kansainvälisen yhteistyön onnistumiselle.

YK on täten antanut globalisoitumiselle sovitut suuntaviivat, erityisesti ns. globaaliagendan kautta. Globaaliagenda on hahmottunut kymmenen vuoden ajan YK:n suurissa kokouksissa. Jokainen kokous tuotti strategian tai julistuksen, jotka antavat suosituksia sekä luovat normeja ja standardeja, jotka eivät kuitenkaan ole jäsenvaltioita sitovia. Sen sijaan ne antavat suunnan ja luovat jonkinlaiset moraaliset ja eettiset kehysarvot yhteiskunnan omaksi tunnoksi.

Globaaliagendan ytimenä on ympäristöön, ihmisoikeuksiin, väestöön, köyhyyteen, tasa-arvoon sekä elintarviketurvallisuuteen liittyvien kysymysten riippuvuus toisistaan. Tämän vuoksi globaaliagendan ja siihen liittyvien tavoitteiden saavuttaminen edellyttää globaalietiikkaa, jonka omaksuminen on kaikkien kansankuntien vastuulla.

Demokratia ja vähemmistöjen suojelu ovat keskeisiä periaatteita ja edellytyksiä rauhalle ja vakaudelle sekä yleensä tehokkaalle toiminnalle. Universalismi on globaalin etiikan perusperiaate.

Kehitysyhteistyö on instrumentti

Kulttuurin moninaisuus on yhteiskunnille ominainen ja kestävä piirre. Etninen samaistuminen on normaali reaktio globaalisuuden paineille, mutta se ei ole yhtenäistämisen perusta. Valtion tulee olla kansalaisyhteisö, jonka perustana ovat kansakunnan kaikkien ryhmien yhteiset arvot.

Ihmisoikeuksien ja kansanvallan edistäminen on yksi keskeisistä tavoitteista niin Suomen ulkopoliitikassa yleensä kuin myös kehitysmaapolitiikassa. Omassa kehitysmaapolitiikassa linjauksessaan hallitus toteaa lisäksi, että ihmisoikeusloukkauksiin puuttumisen tulee olla johdonmukaista eivätkä poliittiset tai taloudelliset intressit saa määrätä suhtautumista. Kehitysyhteistyö on siitä arvokas instrumentti, että sillä voidaan edistää kehitysmaiden hallitusten omaa vastuuta ihmisoikeuksien noudattamiseen sekä eettiseen käyttäytymiseen yleensä.

Jo pitkään on kehitysyhteistyössä myönnetty teknisten keinojen riittämättömyys teknologisessa muutoksessa. Kulttuuri toimii myös merkittävänä kehityksen innoittajana. On havaittu kulttuuristen tekijöiden keskeisyys kehityksessä, vaikkakaan ei ole riittävästi käytetty hyväksi kulttuurisia voimavaroja onnistuneen yhteistyön ja kestävänsä kehityksen edellytyksenä.

Paikallisen kulttuurin pohjalta syntyvät moninaiset kulttuurituotteet, rakenteet, esitykset, musiikki ja kirjoitukset. Kulttuurierot ja omakeisuus on usein tuotteistettu turismin ja median tarpeisiin.

Kulttuuri kehitysyhteistyön läpileikkaava teema

Hallituksen linjaus edellyttää kulttuurinäkökohtien huomioon ottamista kaikessa toiminnassa. Tämä lähtee ajatuksesta, että kaikella kehityksellä, myös kehitysyhteistyöllä, on kulttuurinen ulottuvuus. Sen ymmärtämiseksi Ulkoasiainministeriössä on tuotettu kulttuurin peruskäsitteisiin ja ilmenemis-muotoihin sekä kulttuurien erilaisuuden aiheuttamaan problematiikkaan paneutuvaa ohjeistoa. Nämä ohjaavat uudenlaiseen ja ihmiskeskeisempään hankesuunnitteluun.

Kulttuuri kuuluu läpileikkaaviin teemoihin kehitysyhteistyössä ja saa yhä tärkeemmän merkityksen globalisoituvassa maailmassa. Sen lisäksi kulttuurin tukemiseen on mahdollisuus käyttää myös edustustojemme hallittavaa ns. paikallisen yhteistyön määrärahaa, joka on tarkoitettu paitsi demokratia- ja ihmisoikeushankkeisiin, myös paikallisen kulttuurin, taiteen ja käsityön säilyttämiseen ja edistämiseen.

Suomi on ratifoinut vuonna 1987 yhdessä 159 muun maan kanssa UNESCO:n yleissopimuksen Maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta, jonka toimeenpanoa valvoo maailman kulttuuriperintökomitea. Historiallisen perinnön suojeleminen on yksi niistä toiminta-aloista, joka on kelpuutettu ”taloudellisesti kannattavien kulttuuritoimintojen” piiriin. Kulttuuriperinnön suojeleminen tuo uutta ammattitaitoa ja työtä. Sen merkitys turismin edistämiseksi ja sitä kautta työpaikkojen lisääntymiseksi osana köyhyyden vähentämishajelmia on merkittävä. Suomen kehitysyhteistyössä tällaisesta toiminnasta on hyvänä esimerkkinä Suomen Perussa ja Etiopiassa (Macchu Picchu ja Lalibela) tukemat hankkeet.

Elämä on teoriaa vaikeampaa

Kuten huomasitte on osa edellä esittämästäni periaatteellisella ja toivomustasolla olevia huomioita. Teoria ja käytäntö ovat monasti inhotavan kaukana toisistaan ja valitettavasti usein myös ristiriidassa keskenään.

Kulttuurin liittyvät aspektit ovat hyvistä pyrkimyksistä huolimatta usein kovin vaikeita hahmottaa oikein käytännön toiminnassa. Jos lähdemme Mexico Cityn (1982) kulttuuria koskevasta määritelmästä ”Kulttuurin voidaan laajimmassa merkityksessään sanoa olevan koko se moninaisuus, joka koostuu yhteiskunnille tai yhteiskuntaryhmille tyypillisistä henkisistä, aineellisista, älyllisistä ja emotionaalisisista piirteistä”, silloin joudumme suomalaisina tunnustamaan rajoittuneisuutemme - tiedämme aivan liian vähän.

En voi olla puuttumassa tässä yhteydessä esitettyyn huomioon, että meillä [ulkoasiainhal-

linnossa] toimitaan aika lailla lyhytjänteisesti, henkilökunta vaihtuu aivan liian usein. Pari vuotta sitten järjestettiin laajempi seminaari, johon kutsuttiin eri kehitysmaista ministereitä ja valtiosiihteereitä. Siinä tilaisuudessa huomautettiin varsin tiukasti, että meidän osaamisemme nimenomaan uuden, vieraan kulttuurin kohtaamisessa on aika rajoittunutta. Lähetämme neuvonantajia, joilla ei ole maakohtaista kokemusta, työskentelemään yhdessä paikallisten kanssa hyvin laajojen hankkeiden toimeenpanossa. Minun on myönnettävä, että tämä havainto on oikea; meillä on varsin vähäiset resurssit.

Köyhyyden poistaminen vaatii muutosta

Kansainvälinen yhteisö on hyväksynyt päämääräkseen köyhyyden vähentämisen kehitysmaissa. Monet aikanaan itsenäisyytensä saaneet kehitysmaat valitsivat taloutensa malliksi valtiojohtoisen suunnitelmatalouden. Ratkaisu osoittautui kuitenkin virheeksi ja nyt olemme lähes yksimielisesti tukemassa näiden maiden pyrkimyksiä siirtyä markkinatalouteen. Entisessä ei voida pysyä, jos jaettavaa kakkua aiotaan kasvattaa - on siis muutoksen aika.

Tämä kehitys koetaan monesti kehitysmaissa uhkaksi omalle identiteetille ja traditioille ja laajasti ottaen omalle kulttuurille. Ihmisellä on taipumus vastustaa muutoksia ja takertua entiseen - sellaiseen, joka tunnetaan ja joka koetaan turvalliseksi eli omaan kulttuuripohjaansa. Asia ei todellakaan ole ollut ongelmaton. Tiedämme kaikki hyvin, miten vaikeaa on ollut vaikuttaa esimerkiksi naisten asemaan, monessa maassa aivan mahdoton ajatus.

Köyhyyden vähentämiseen tähtäävät pyrkimykset tulevat näin myös tuomaan mukanaan kulttuureihin liittyviä merkittäviä muutospaineita. Kehitystä tuskin voidaan estää, mutta sen pohjana oleva prosessi tulisi olla kehitysmaan hallinnassa ja ennenkaikkea sen hyväksyttävissä. Muuten edellytykset taloudelliselle kehitykselle puuttuvat. Maan kulttuurin, tavat ja perinteet tuntee parhaiten kehitysmaa itse.

Kulttuurinäkökulmaa ei ole kylliksi tiedostettu

Tästä herää kysymys olemmeko me riittävästi ottaneet huomioon kehitysmaiden tarpeen ohjata kehitystään suunnitellessamme ja rahoittaessamme apupanoksiamme? Syyllistymme varmasti virheellisyyksiin 1970-luvun loppupuolella ja 1980-luvun alussa, jolloin otimme lähes kokonaan vastuun niin suunnittelusta kuin toteutuksestakin ja jätimme kehitysmaiden osuuden monesti ainoastaan muodolliseksi.

Rohkenen kuitenkin väittää, että olemme tästä oppineet. Emme ole tänään kaikkietäviä puolijumalia, vaan roolimme on näistä ajoista muuttunut radikaalisti. Tänään suunnittelu tehdään yhdessä vetovastuun ollessa kehitysmailla itsellään. Puhumme osallistavasta lähestymisestä ja mielestäni se on osoittautunut onnistuneeksi.

Projekti- ja hanketasolla asiaan on siis kiinnitetty huomiota. Selkeät kulttuuriprojektit ovat paria aiemmin mainitsemaani kohdetta lukuunottamatta loistaneet poissaolollaan osittain sen takia, että kehitysmaat eivät ole asettaneet niitä kovin korkealle tarvelistallaan. Haluan tässä vielä toistaa, että periaattessa kukin maa tietää parhaiten oman kulttuurinsa taustan ja tilan ja tekee päätöksensä oman kansallisen etunsa pohjalta.

Vaikka tilanne hanketasolla on muuttunut voitaneen kuitenkin sanoa, että kulttuurinäkökulmaa ei koko kehitys-yhteistyöpanostusta ajatellen ole aina riittävästi tiedostettu vaikkakin kehitysmaasuhteet ovat olleet Suomen ja suomalaisten ihmisten yksi ikkuna monikulttuurisuuteen ja luovaan moninaisuuteen.

Kaikkia tarvitaan - myös lisää määrärahoja

Tässä myös tiedotusvälineillä on suuri vastuu.

Keskustelu

Alfonso Padilla, Helsingin yliopisto, musiikkitieteen laitos:

Luulen, että Suomi voisi tehdä erittäin paljon erityisesti kulttuurin alalla siten, että siviilipalve-

Monikulttuurisen ilmaston ja eri kulttuureja kohtaan myötämielisempi kansalaismielipide syntyy ainoastaan eri tekijöiden yhteistyöllä. Siinä tarvitaan niin viranomaisia, kansanedustajia, etujärjestöjä, kulttuuri- ja tiede-elämän edustajia kuin kansalaisjärjestöjä, oppilaitoksia ja yrityselämää sekä maahanmuuttajien omia järjestöjä.

Globalisoituvassa maailmassa yrityksillä ja liike-elämällä yleensä olisi oltava oma vastuunsa ja etiikkansa. Moraalisesti oikea yritys-etiikka, joka huomioi demokratian, paikallisen päätäntävällän sekä ympäristötekijät ajaa yhteiskunnan etua ja samalla myös edistää yritysten omaa menestymistä. Eettisiä ja moraalisia periaatteita - kulttuurin huomioimista ei siis tarvitse nähdä ainoastaan irrallisina, oma-arvoisina tekijöinä, vaan kehitykseen ja hyvinvointiin tiiviisti liittyvinä arvoina.

Lopuksi, kun esitettiin kysymys siitä, pitäisikö tuntea häpeää tai olla huolestunut Suomen kehitys-yhteistyön tilasta, vastaisin, että mitä määrään tulee, vastaan että tunnen huolta, se on selvästi alle sen mikä meille kaikella kohtuudella kuuluu. Mutta sanoessani näin, lisäksi siihen ehdon, että sitä voidaan nostaa vain, jos samalla lisätään sitä hallinnollista kapasiteettia, jota kehitys-yhteistyöasioiden asiallinen hoito edellyttää.

Mitä sitten itse kehitys-yhteistyön sisältöön tulee, niin jo asemani puolesta minun on hyvin vaikea sanoa, että olemme kovin huonosti menestyneet. En tiedä olemmeko niitä parhaita, olemmeko oivaltaneet muutokset riittävän ajoissa, mutta uskon kuitenkin - sen palutteen perusteella - mitä kehitysmaista on tullut, että olemme toimineet ainakin siedettävästi.

lusta voisi tehdä ulkomailla, kehitys-yhteistyössä ja tämän voisi mahdollisesti laajentaa myös naisille. Olen matkustanut viime vuosina paljon Latinalaisessa Amerikassa tutkimus- ja

opetustyössä. Monilla alueilla on iso pula koulutuksesta, kuten professori Ulla puhui, Suomessa on monilla aloilla paljon tietoa. Kulttuuriyhteistyössä juuri tätä tietoa tarvitaan kehitysyhteistyössä joskus tämä aspekti nimenomaan kouluttaminen voi olla erittäin merkittävä. Kulttuurit tuntevat itse itsensä, kyllä, mutta sanon myös että ei. Latinalaisessa Amerikassa on rikas kulttuuri eri aloilla mutta yleensä poliittiset päättäjät ja hallitukset ovat täysin välinpitämättömiä kulttuurin asioihin, eli he eivät tiedä mitään kulttuurista ja joskus myös ihmiset, jotka toimivat kulttuurin aloilla tarvitsevat joskus neuvoja. Aivan samaan tapaan kuin Suomeen kutsutaan ulkomailta asiantuntijoita arvioimaan yliopistoja, onko Suomen Akatemia hyvä vai ei. Tällä tavalla luulen, että voitaisiin tehdä erittäin paljon työtä. Se, että siviilipalveluhenkilö menee ulkomaille ei ole rahassa kovin suuri summa.

Tuntematon kysyjä:

Minulle oli uutta, että kehitysmaat eivät priorisoi tällaisia kulttuuri- ja omassa tapauksessaan taideprojekteja. Oma vähäinen kokemukseni kuitenkin Afrikasta osoittaa, että mikäli käytetään aikaa ja tehdään sitä keskustelua ja suunnittelutyötä yhdessä, ja päästään niinkuin jollain tavoilla yhteisille linjoille siitä, että mitä se kulttuuri- tai taidevaihto voisi todella olla, sellainen, joka heitä hyödyttää. Niin se kiinnostus kyllä lisääntyy sitä mukaa. Eli me lähdemme sinne sellaisen taidevaihdon kanssa, että me viemme sinne esimerkiksi näitä korkeakulttuurisia projekteja ja esityksiä ja muuta sellaista, mikä sinänsä on ihan hyödyllistä ja kiinnostavaa, niin kuitenkin varmaan on tärkeätä miettiä muunmuassa että minkälaista taidekäsityöhön tai designiin liittyvää yhteistyötä ja koulutusta voidaan yhdessä nimenomaan suunnitella kehitysmaiden kanssa?

Henrik Lilius, Museovirasto:

Otan vain yhden näkökohdan, se on museoviraston näkökanta eli tämä aineellisen kulttuuriperinnön vaaliminen. On erittäin ilahduttavaa, että tuli esille, että kulttuuri ei ole ainoastaan sitä luovan puolen kulttuuria vaan siihen kuuluu myöskin tämä aineellinen kulttuuriperintö. Ja tässä viitattiin myöskin tähän maailmanperintösopimukseen, ja Suo-

mihan on osallistunut aktiivisesti siihen. Olen ollut mukana vuodesta 1995 ja edustan Suomea komiteassa. Ja olen viestittänyt hyvin paljon sinne KYO:on päin siitä, että on hirvittävän noloa olla rikkaan maan ihminen eikä koskaan voi luvata mitään kunnollista. Kun nähdään, mitä Ruotsi tekee, nähdään mitä muut pohjoismaat tekevät, jopa niistä nyt puhumattakaan, se on aivan eri asia. Mutta siinä olisi hyvin tärkeä, uudentyypinen missio meidän kehitysyhteistyöllemme. Haluaisin korostaa sitä, että se on hyvin monitasoinen. Maailmanperintölista on erittäin epätasapainoinen, siellä on paljon aasialaisia ja Saharan eteläpuolisia maita, joilla ei ole yhtään kohdetta. Eli tähän pitäisi tehdä strateginen suunnitelma, millä mennään eteenpäin.

Toinen asia tässä yhteydessä, mikä minua huolestuttaa, on tämä tuottavuus. Kulttuuriperintö, se tuottaa kulttuurimatkailua. On hienoa, että se opettaa käsityötä ja niin pois päin, mutta nyt komiteassa kun keskustellaan näistä asioista, niin liian usein unohdetaan, että perimmältäänhan kulttuuriperintöä vaalitaan ensisijaisesti niitä ihmisiä varten, jotka asuvat siellä, ja avata heidän silmänsä elämään arkipäivää rikkaan kulttuuriperinnön kanssa, siinä on sellainen ideologinen debatti, joka täytyy kyllä käydä ehkä Helsingissä nyt joulukuussa, kun maailmanperintökomitea kokoontuu täällä.

Olli Alho:

Ulla Vuorela sanoi, että kulttuuri hallitsee meidän tapaamme myöskin suhtautua itse kehitysyhteistyöhön, siis kussakin maassa on oma hallintokulttuuri ja vielä enemmän. Vastauksena pääjohtaja Liliuksen huoleen voisi sanoa tästä, että kun Suomi aina käy jälkijunassa resurssien suhteen, niin meitä luultavasti räsittää edelleen sellainen käsitys fundamentaalisesti topeliaaninen käsitys, että Suomi on köyhä, syrjäinen maa, ja sellaiseksi me tulemme jäämään eikä meillä ole, luoja paratkoon, nyt varaa toisia auttaa, kun omassakin maassa on vielä paljon kurjuutta ja köyhyyttä. Surkeaa, että tämä snellmanilainen dynaaminen näkemys ei voittanut, vaan tämä topeliaaninen näkemys voitti. Se lienee myöskin pohjalla täällä meidän kehitysyhteistyö-resurssiemme verkkaudessa kehityksessä.

Ari Koivu, Suomen liikunta ja urheilu:

Tuon ehkä hieman uuden aspektin tähän kulttuurikysymykseen, liikunnan ja urheilun. Olen itse ollut Tansaniassa aika pitkään töissä juuri liikunnan parissa ja esittäisin, että se on erittäin suuri osa tämänhetkistä kehitysmaiden kulttuuria. Joku teistä saattaa muistaa, esimerkiksi viime kesänä sellainen jalkapallojoukkue Tansaniasta kuin FC Vito, joka pääsi kaikkiin päälehtiin ja iski oikein kunnolla kaikkiin sydämiin ja matseja tuli katsomaan oikein paljon ihmisiä. Olen havainnut sen, että liikunnan kautta pääsee hyvin lähelle sitä paikallista muuta kulttuuria, mihin sitten liittyy tieteet, taiteet ja musiikki ensisijaisesti.

Meillä liikunnassa ja urheilussa on ollut myöskin yhtenä aspektina liikunnan kehitysyhteistyön lisääminen juuri, koska se tuo sen kulttuurin myöskin lähemmäksi meitä, minkä huomasivat suomalaiset siellä Helsinki cupin kentällä ja edelleen sitten myöskin kehitysmaissa paljon, mitä ihmisiä tulee sinne töihin, niin he saavat eurooppalaisina uuden kosketuksen paikalliseen kulttuuriin osallistumalla erityyppisiin liikuntatapahtumiin, olivat ne sitten kilpa- tai harrasteurheilua. Edelleenkin korostaisin sitä, että yksi parhaista mahdollisuuksista lähestyä kehitysmaan kulttuuria on osallistua siellä liikuntaan ja tavata siellä ihmisiä. On kolme tapaa, millä olen huomannut, että pystyy keräämään paljon ihmisiä ympärilleen. On se, että laittaa musiikkia soimaan, on se, että sinulla on paljon rahaa tai on se, että potkaiset jalkapallon kentälle. Ja nämä kolme aspektia mielestäni keräävät paljon ihmisiä ja siihen yritämme myös kiinnittää paljon huomiota ja toivottavasti se tulee olemaan ehkä sitten myös Suomen kehitysyhteistyöpolitiikassa positiivinen piirre, että ruvetaan tukemaan myös näitä liikunta-, terveyskasvatus-, tämän tyyppisiä projekteja kehitysmaissa.

Arja Vainio-Mattila, University of Western Ontario, Kanada:

Olisin halunnut korostaa sitä, että näiden puheenvuorojen kehitysprojektien lisäksi kaikki kehitysyhteistyöprojektit ovat kulttuuriprojekteja. Niillä on kaikilla vaikutus kulttuuriin, kaikissa tapahtuu kulttuurivaihtoa. Olisinkin kysynyt osastopäällikkö Lindholmilta, että millä

tavalla taataan, että jatkossa tämä kulttuuri myöskin, että tässä tulevat esille gender ja participatory development tai osallistava kehitys, niin että nämä todellakin integroituvat näihin kehitysyhteistyöosaston toimintamalleihin.

Glen Lindholm:

Kun näitä projekteja yhdessä tehdään, niin kyllä me korostamme näitä asioita ja kuitenkin meillä on näiltäkin sektoreilta ammattilaisia mukana. Mutta kuten tässä aikaisemmin totesin, niin tämä ei aina ole helppo asia. On kovin vaikeaa. Voin esimerkkinä kertoa tapauksen, jossa kysymyksessä oli karjataloushanke, johon katsoimme, että sen johtajaksi kaikkein paras henkilö oli nainen. Teimme kaikkemme, jotta hänet siihen tehtävään myöskin valitaan. Niin vain kävi, että vastapuoli ei hyväksynyt perinteellisistä syistä, koska miehet olivat karjan kanssa tekemisissä. Ja niin siinä kävi, että kyseinen kvalifioitunut, erittäin pätevä, kaikin puolin erinomainen ihminen istui siellä sitten kirjanpitäjänä yhdessä nurkassa sen kahden vuoden jakson. Eli nämä ovat hankalia asioita käytännössä saada mukaan.

Mutta uskon kuitenkin siihen, että kun valtiot ovat nyt lähtevät vakavasti köyhyysohjelmia suunnittelemaan, niin he huomaavat, että he joutuvat kaikilta osin muuttamaan siellä sisällä olevia mallejaan. Siinä on suuri konflikti tulossa enkä usko sellaiseen, että ne ratkaistaan kerta heitolla. Kuvittelen, että tässä menee vuosikausia ennen kuin sitä vitsaa pikku hiljaa taitutetaan, että hyväksytään joitakin asioita. Me tiedämme varsin selvästi, että tämä prosessi, johon nyt ollaan menty, niin se tulee johtamaan siihen, että entiset kulttuuriarvot tulevat muuttumaan. Tilanne tulee ihan oleellisesti muuttumaan. Niin se on tapahtunut meillä. Meidän maaseutumme on aivan toista kuin se on aikaisemmin, perheiden sisäinen systeemi on muuttunut, niin tulee käymään sielläkin. Mutta samanaikaisesti meidän tulee auttaa heitä tavallaan niinkuin tallentamaan, pitämään tämä mielessä. Emme voi tuhota sellaista, mitä siellä on. Se on arvokasta sellaisenaan.

Tämä ei ole pelkästään tällainen neuvotteluasia heidän kanssaan, koska monesti siihen eivät järkisyvät tehoa, vaan kun ollaan näin menetyt, niin näin menetellään tulevaisuudessakin.

Jos ulkopuolinen tulisi muuttamaan meidän systeemiämme pakosta, niin kyllähän mekin nousisimme vastustamaan. Mutta nyt kun tilanne on sellainen, että teknologia on kehittynyt niin pitkälle, että me haemme oma-aloitteisesti itsellemme näitä muutoksia. Mutta se ei ole tilanne vielä kehitysmaissa eli se koetaan aina ikäänkuin ulkoapäin tulevana, avunantajien muutoksen paineena.

Olli Alho:

Hyvä esimerkki siitä, miten meidän oman maamme sisässä on tällaisia perustavaa laatua olevia kulttuurieroavaisuuksia ovat ne paineet, jotka kohdistuvat pohjoiseen Suomeen, erityisesti Lappiin ja erityisesti poronhoitoalueisiin luonnonsuojelullisessa mielessä, kun sikäläiset arvot kuitenkin ovat joskus perin juurin vastakkaiset niille pyrkimyksille, joita etelän ihmiset mielellään pitävät itsestäänselvyyksinä.

Lauri Harvilahti, professori, kulttuurien tutkimuksen laitos, HY:

Globaali talous vaikuttaa hyvin voimakkaasti kulttuureihin. Ja kun Henrik Lilius tuossa puhui aineellisesta perinnöstä, niin haluaisin kiinnittää huomiota henkisen perinnön tärkeyteen. Kunkin maan sisällä ei välttämättä tiedetä oman kulttuurin resursseja ja tällainen keruuarkeitointi vähäisten varojen avulla ja hyvin organisoituna voisi pelastaa niitä arvoja, joita vielä siellä on. Kulttuuri muuttuu koko ajan, ja kulttuuriarvot häviävät hyvin nopeasti. Ja näiden kulttuuriarvojen esilletuominen on kuitenkin sen kulttuuridiversiteetin pääoma, joka pitäisi saada mahdollisimman hyvin talteen.

Olli Alho

Saan tässä tilaisuuden mainita siitä, kun olen Suomen UNESCO-toimikunnan puheenjohtaja, että paitsi että UNESCO-toimikunnalla on tämä suuri ja kenties sen tunnetuin projekti, joka liittyy maailmanperintökohteisiin, jotka usein ovat siis rakennettuja kohteita tai sitten luonnonkohteita, niin sillä on nyt myös hankkeita, jotka liittyvät nimenomaan suullisen perinteen nostamiseen esiin ja suojelemiseen ja jopa niihin liittyviä palkintoja. Tämä näkökulma tunnustetaan UNESCOssa nyt hyvin keskeiseksi ja tärkeäksi.

Henrik Lilius:

Olen täysin samaa mieltä siitä, että aineellinen ja henkinen perintö kuuluvat yhteen. Niin myös nähdään nämä “tangible” ja “intangible” maailmanperintökomiteassa. Nythän meillä on kuusi kriteeriä, niin sanottu “cultural sites” ja sitten neljä näitä national siteseja. Ja väliin putoaa tämä intangible. Ja nyt keskustellaan siitä, että ne pitää laittaa yhteen. Nyt meillä on hyvin vaikea tapaus, tämä Kakadu-luonnonalue Australiassa, joka tulee ratkaisuun täällä. Siellä nimenomaan aboriginaalien “intangible values” ovat suuressa vaarassa.

Olli Alho:

Olen pyrkinyt antamaan sen kuvan, ettei pidä yrittää kuvitella liikoja meidän kyvystämme ymmärtää vieraita kulttuureita. Se on rajallinen. Joitakin asioita voidaan ymmärtää, on tärkeää yrittää identifioida ne.

Toisaalta ei pidä myöskään kuvitella suuremman linjan katastrofien merkitystä, joita ymmärtämättömyys saattaa aiheuttaa. Ihmisillä on anteeksiantamisen lahja, joka erityisesti kulttuurisissa suhteissa on aika pitkälle kehittynyt. Kevyen luokan virheet on helppo antaa anteeksi ja niistä on helppo tehdä keskustelun aiheita. “We have a lot of differences in common”, sanoo muuan viisas. Mutta sitten on olemassa tietty hyvin fundamentaalinen taso. Itse olen keksinyt tieteellisen termin näille virheille, joita sillä tasolla voidaan tehdä. Puhun fundamentaalisista mokauksista. Niitä voidaan suorittaa eräillä kulttuurin alueilla. Ne liittyvät usein ruumiinkieleen, läheisyyteen, kosketukseen, siis ihmisen fyysiseen olemukseen ja sen tyyppisiin asioihin, jotka liittyvät rituaaliseen puhtauteen ja rituaaliseen epäpuhtauteen, uskontoihin ja sen sellaisiin. Valmennuksessa olisi tärkeää pyrkiä näiden fundamentaalisten mokausten eliminoimiseen. Pitäisi pyrkiä identifioimaan ne alueet, joihin valmennus voisi kohdistua, jotta ihmiset, diplomaatit, kehitysyhteistyöntekijät, koko se joukko, jonka Suomi lähettää ulkomaille, selviäisivät muutamasta kriittisestä ensimmäisestä viikosta. Tämä ei ole mahdoton vaan realistinen projekti.

KÖYHYYS, RUOKATURVA JA PAIKALLISKULTTUURIT

Tansanian ikaikainen sienenkäyttöperinne

Marja Härkönen, dosentti,

Ekologian ja systematiikan laitos, Helsingin yliopisto

Tansaniassa on koko ihmiskunnan kehto. Siellä ihmisellä on ollut pisin mahdollinen aika sopeutua ympäristöönsä, käyttää sitä hyväkseen ja muuttaa sitä. Tansanian kyliin on sukupolvien saatossa kertynyt valtava määrä tietoa luonnontuotteista ja se tieto on välittynyt suullisena sukupolvelta toiselle. Itse olen kierrellyt vuosina 1990 - 1995 parin oppilaani kanssa noin 20 000 km Tansanian syrjäkyliä kyselemässä ihmisten sienenkäyttö- ja villivihannesten käyttötapoja.

Jokainen tansanialainen maaseudun perheenäiti tietää mistä puista saa parhaat rakennustarpeet, mitkä luonnon hedelmät, kasvit tai sienet ovat syötäviä ja mitkä ovat käyttökelpoisia kotiapteekissa. Useimmissa kylissä on myös kansanparantaja, jolla on takanaan vuosikausien käytännön opinnot paikallisessa lääkintätaidossa. Kirjotettu tieto tästä perinteestä puuttuu.

Uhanalainen luonnontuntemus

Kun lapset nykyään käyvät koulua ja oppivat niitä tietoja ja taitoja, jotka ovat tarpeellisia modernissa globalisoituvassa maailmassa, he samalla oppivat väheksymään omien vanhempiensa maanläheisiä taitoja. Heillä ei myöskään ole enää aikaa kierrellä vanhempiensa kanssa harjoittelemassa oman asuinseutunsa luonnontuntemusta. Myös muuttoliike maan sisällä katkaisee vanhat perinteet. Luonnonolot ja kasvillisuus vaihtelevat eri osissa Tansaniaa ja siksi oman kotiseudun tuntemuksella ei ehkä olekaan käyttöä toisella puolen laajaa maata.

Nykyään ymmärretään luonnon monimuotoisuuden arvo ja uhanalaisia eliölajeja pyritään suojelemaan. Aivan yhtä uhanalainen on kulttuuriperintö luonnontuotteiden käytöstä. Jos me annamme tämän suullisena siirtyvän tiedon ketjun katketa, häviää vuosituhansien aika-

na kumuloitunut perimätieto ikuisiksi ajoiksi. Se kuolee sukupuuttoon. Suullisen perimätiedon tallentaminen kirjallisessa muodossa onkin kii-reinen tehtävä sekä taloudellisten että kulttuuriarvojen vuoksi. Tansanialaisten tulisi olla ylpeitä tavallisten maalaisihmisten hyvästä luonnontuntemuksesta, ja heidän omien tutkijoidensa tulisi kerätä talteen tuo tieto kuten Lönnrot aikanaan keräsi tiedon Suomen luonnonkasvien käytöstä.

Omat tutkimuksemme

Nykyään kaikkialla kehitysmaissa on menossa kiihkeä lääkekasvien etsintä. Onhan siellä säilynyt paljonkin rahanarvoista tietoa - joskin sekoittuneena tehottomiin menetelmiin ja perinteisiin uskomuksiin. Meidän tutkimusryhmämme rajoitti perimätiedon keräämiseensä ruokasieniin ja villivihanneksiin. Niiden taloudellinen arvo on paikallinen, mutta merkittävä varsinkin sellaisina kausina, kun viljelykasvien sadot epäonnistuvat.

Joka kylässä oli kohteliasta ensin ottaa yhteys kylän päällikköön, joka sitten neuvoi kenen kanssa voisimme lähteä sienestämään. Yleensä ihmisten ensimmäinen reaktio toiveisiimme oli makea nauru. Kuinka nuo mzungut voivat olla kiinnostuneita niin arkipäiväisestä asiasta kuin heidän keräilytuotteistaan! He kuitenkin esittelivät innokkaasti osaamistaan ja olivat ilmeisen ihastuneita siihen, että saavat vaihteeksi opettaa, eivätkä aina olla neuvojen vastaanottajina.

Keräsimme eri sienilajit numeroituihin papperipusseihin, niin että saatoimme saman sienivalikoiman avulla haastatella useampiakin ihmisiä. Illat kuluivat meiltä suomalaisnaisilta, Tiina Saarimäeltä ja minulta sienien tuoretun-

tomerkkien kirjaamisessa ja niiden kuivaamisessa museonäytteiksi. Sillä välin tansanialainen kumppanimme kasvitieteilijä Leonard Mwa-sumbi kierteli kylien kujilla ja kapakoissa luomassa suhteita ja etsimässä seuraavaksi päiväksi sopivia informantteja.

Nyt kun olemme keränneet sienimuseoon toista tuhatta sieninäytettä ja haastatelleet yli sataa henkilöä 35 kansasta, voimme vakuuttaa, että Tansaniassa on vankka sienenkäyttöperinne. Sieniä arvostetaan herkkuruokana, osittain varmaan siksi, että ne ilmestyvät sadekauden alussa, kun viljelykasvien varastot ovat lähes lopussa ja uutta satoa ollaan vasta kylvämässä. Syötäväksi hyväksyttävät lajit vaihtelevat alueittain ja kansoittain. Eräät, esimerkiksi chagat, merut ja maasait, eivät syö sieniä lainkaan. Ihmiset tunnistivat tavallisesti kolmesta seitsemään sienilajia, mutta paras haastateltavamme osasi niitä 28.

Syötävät lajit

Vuoristoseuduilla syödään enimmäkseen puuta lahottavia sieniä kuten vinokkaita, mesisieniä, puunkorvia ja jopa nahkamaisia kääpiä. Miombolla taas puiden juurisienet ovat yleisiä ja siellä kerätään mm. rouskuja, haperoita, karpässieniä ja kantarelleja, joita siellä on monta lajia, keltaisia, mustia, punaisia ja jopa kaksivärisiä. Sienisuvut ovat paljolti samoja kuin täällä pohjolessa, mutta lajit afrikkalaisia. Useimmat juurisienilajit ovat erikoistuneet tunkeutumaan juuri tiettyjen puulajien juuristoihin. Suomesta tiedämme, että esimerkiksi haavanpunikkittatti tekee yhteistyötä haavan kanssa, karvarousku koivun ja kangarousku männyn kanssa. Tansaniassa puulajeja on satamäärin, joten juurisienienkin määrä on valtava. Vaikeaksi osoittautui sienien määrittäminen, sillä tansanialaiset syövät ja myyvät jopa toreilla tieteelle tuntemattomia sienilajeja.

Opetimme kaikille haastateltavillemme suomalaisen sienenarviointisysteemin (* = syötävä, ** = hyvä, *** = erinomainen), jotta keskiarvoja laskemalla saisimme sienet paremmuusjärjestykseen. Arvioiminen ei tuottanut tansanialaisille ongelmia. Kaikkiällä Tansaniassa termiittisienet saivat korkeimmat herkulisuuspisteet. Niitä on monia lajeja. Pienimmän, *Termitomyces microcarpuksen*, lakin läpimitta

on vain parisen senttiä, kun taas *Termitomyces titanicus* on löytänyt tiensä Guinnessin ennätysten kirjaan maailman suurimpana sienenä. Sientenkäytön paikallisuutta kuvaa, että jokaisella kansalla oli sienille omat nimensä. Rannikon kielellä, suahililla, ei niitä juurikaan ollut, ja yleisnimi sienelle suahilissa on uyoga. Suurimman joukon, 22 paikallista nimeä kokosimme termiittisienelle *Termitomyces* letestui.

Termiittisienet ovat termiittien viljelykasveja, joita ne ruokkivat maanalaisiin kammioihin kuljettamallaan kasvimassalla. Termiittien ruoansulatuskanava ei pysty sulattamaan selluloosaa, mutta sienet pystyvät. Sienten rihmasto pääsee synnyttämään maanpäällisiä itiöemiä vasta, kun termiittipesä hylätään. Termiittisienet ovat hyväntuoksuisia ja maukkaita suomalaisessakin suussa. Afrikkalaiset arvostavat niitä niin paljon, että jos näkevät niitä jossakin kehityksessä, peittelevät paikan risuilla ettei naapuri vain hoksaisi käydä poimimassa niitä. Itiömät kohoavat pitkän jalkamaisen valejuuren työntäminä termiittipesän uumenista, ja tuo juurikin pyritään saamaan kokonaisuudessaan pataan pantavaksi.

Sieniruoka

Jos ruokasienivalikoima onkin laaja ja erilainen maan eri osassa, on sieniruoille oikeastaan vain yksi resepti. Keittiön lattialla poltettavassa nuotiossa kolmen kiven varassa on kattila, jonka pohjalle kunkin senhetkisen varallisuustilanteen mukaan kaadetaan joko vettä tai öljyä. Tässä öljyssä keitetään paloitetuja sipuleita, tomaatteja ja sieniä. Sen mukaan mitä saatavilla on, voi mukaan vielä heittää rouhittuja maapähkinöitä, kookosta tai vihanneksia. Varsinaisia mausteita ei käytetä, vain ripaus suolaa. Tämä mboga sitten syödään maissi- tai hirssipuuron, kassavan tai keittobanaanien tai hyvinä päivinä jopa riisin kanssa. Maissi ja kassava ovat ravitsemuksellisesti kovin heikkoa, yksipuolista ruokaa, mutta sienissä on paljon arvokkaita proteiineja ja kivennäisaineita.

Sieniä säilötään kuivaamalla. Sadekausi ei ole jatkuvaa sateen lorotusta, vaan välillä on myös poutapäiviä. Tällöin sieniä levitetään matoille tai peltilevyille auringonpaisteeseen. Trooppinen aurinko onkin tehokas kuivaaja. Tansanialaiset ovat tehneet saman keksinnön kuin me

suomalaiset täällä pohjolassa, eli että kirpeitä rouskuja voi kiehauttaa ennen ruoaksi valmistamista niiden maun miedontamiseksi. Tansanialaiset kuivasivatkin rouskut keitettyinä. Niistä tuli hyvin kovia ja ihmettelenkin miten niistä koskaan saa syötäväksi kelpaavaa ruokaa.

Myrkkysienet

Sienimyrkytyksiäkin, jopa kuolemaan johtavia sattuu. Näiden myrkytysten aiheuttajista on vaikea saada selkoa, sillä tansanialaiset eivät mitenkään pyri tunnistamaan saati nimeämään myrkyllisiä lajeja, vaan pitäytyvät tuttuihin vanhempien opettamiin lajeihin. Joitakin sääntöjäkin on. Voi esimerkiksi tarkkailla apinoita ja kerätä samoja lajeja, jotka kelpaavat niille. Tällä perusteella tansanialaiset ylenkatsovat tatteja, joita on runsain mitoin miombolla. Heidän mukaansa apinatkaan eivät koske tatteihin.

Myrkytykset ovat yleisiä vain nälkäkausina, jolloin ihmiset joutuvat keräämään myös sellaisia sieniä, joiden tunnistamiseen heillä ei ole perimätiedon tuomaa varmuutta. Aivan uuden vaaratekijän muodostavat vierasperäisten puulajien istutukset. Itse näimme tutun tavallisen punakärpässien kasvavan massoitain meksikonriippamäntyistutuksilla Mufindissa ja Mafingassa. Mikä ansa! Punakärpässieni muistuttaa kovasti syötäviä tansanialaisia kärpässienilajeja ja on aiheuttanut kuolemaan-kin johtaineita myrkytyksiä. Tapasimme sairaalassa myrkytyspotilaita, jotka olivat kokeneet voimakkaita todentuntuksia hallusinaatioita. Eräskin kertoi punakärpässien vaikutuksen alaisena käyneensä tapaamassa kuolleita sukulaisiaan.

Miombojen metsittäminen vierailta puulajeilla ei onnistu kylvämällä, sillä miombon sienet eivät muodosta niiden kanssa sienijuurta. Meksikonriippamäntynyt oli aikanaan tuotu paikalle taimina, joissa ilmeisesti jo oli punakärpässien rihmastoa, ja nyt punakärpässieni asutti yksin koko puuviljelmää. Nämä teollista käyttöä varten perustetut puupellot ovat hyödyttömiä paikalliselle väestölle. Maan peittää paksu neulaskarike. Ilmeisesti männynneulasille ei täällä ole lahottajia.

Viljelmillä ei kasva heinää karjan laidunnaa, ei villivihanneksia eikä keräiltäviä hedelmiä ja männystä saatava polttopuukin on ikävästi räiskyvää verrattuna alkuperäisiin kauan ja taissaesti hehkuviin polttopuihin.

Sieniopas

Olemme kirjoittaneet Tansanian metsäkouluja ja yliopistoja varten maan ensimmäisen, tosin englanninkielisen, sieniooppaan. Siinä yhdistyy yleismaailmallinen sienitieto, tansanialaiset lajit ja Tansanian oma suullinen sieniperinne. Siinä on alkuperäisillä kasvupaikoilla otetut kuvat ja kuvaukset runsaasta 30 sienilajista. Olemme kyllä koonneet näytteitä paljon useammasta ruokasienestä, mutta niiden määrittäminen on pahasti kesken, sillä trooppisten lajien vertailukoelmat maailman sienimuseoissa ovat vähäiset ja huonokuntoiset ja iso osa lajeista on vielä tieteelle kuvaamattomia -- ja tutkimuksen rahoituskin on loppunut kauan sitten.

Folklore

Olemme koonneet tansanialaisilta myös sieniä koskevia tapoja, taikoja ja uskomuksia, kertomuksia ja jopa muutaman sienilaulunkin. Olemme äänittäneet kaikki haastattelumme, joten niistä voisi olla iloa jollekin afrikkalaisten kielten tutkijoille. Haastattelut tehtiin pääasiassa suahiliksi Mwasumbin tulkatessa englanniksi. Jos joku haluaa selvittää vaikkapa, miten eri bantukieliset ihmiset käyttävät suahilia, annan nauhat mielelläni lainaksi.

Villivihanneksista

Villivihannekset ovat sienten ohella tärkeä osa tansanialaisten ravintoa. Oppilaani Katariina Vainio-Mattila on maastoretkeily-haastattelumenetodilla koonnut tietoa tansanialaisten villivihanneksen käytöstä Itä- ja Länsi-Usambaralla vuosina 1995 ja 1996. Hän tuli tulokseen, että ihmiset käyttävät niitä päivittäin.

Tansaniassa on paljon luonnonvaraisia lehtivihanneksia, ja enemmistö hänen informanteistaan piti niistä enemmän kuin viljellyistä. Syynä oli toisaalta niiden maku, toisaalta niiden helppo saatavuus. Niitä kun kasvaa hoitamatta joutomailla, teiden varsilla ja viljelmien rikka-

ruohoina.

Katariina keräsi nimet ja käyttötietoa 45 kasvilajista Itä-Usambaralta ja 54 lajista Länsi-Usambaralta. Villivihannesten runsas käyttö varmaan selittää, miksei noilla seuduilla köyhästä ja yksipuolisesta ruokavaliosta huolimatta näe ainakaan vakavista ravitsemushäiriöistä kärsiviä ihmisiä.

Syötäväksi kelpaavien kasvien tunnistaminen vaatii hyvää perehtyneisyyttä, sillä ne on osattava tunnistaa aivan nuorinakin, ilman kukkia ja osattava erottaa niitä muistuttavista ruoaksi kelpaamattomista lajeista. Tutkimuksesta on enemmän Vainio-Mattilan ja minun kirjoituksissa toisaalla.

Lopuksi

Tansania on metsien ja savannien maa. Sieltä ihmiset ovat hankkineet kaiken tarvitsemansa, polttopuun, rakennustarvikkeet, työkalut, köydet, lääkkeitä, väriaineet ja syötävät hedelmät. Siellä he ovat laiduntaneet karjaansa ja sitä kaskennet viljelmiään varten. Afrikka on ollut niin kauan ihmistoiminnan piirissä, että ei edes tiedetä millainen sen luonto olisi ilman ihmistä. Viljelemättä kasvavat luonnon antimet ovat suuri paikallinen voimavara varsinkin silloin, kun viljelty sato syystä tai toisesta epäonnistuu. Kuka meistä uskaltaa neuvoa tansanialaisia muuttamaan monipuoliset luonnonmetsänsä yksitoikkoisiksi puupelloiksi ja rikkaruohottomiksi tehoviljelmiksi?

Monimuotoisuus paikallisten kulttuureiden varassa

U.B Lindström, emeritusprofessori, Helsingin yliopisto

Esitykseni jakaantuu kahteen osaan. Ensin otan esiin joitakin globaaleja trendejä ja sitten siirryn tarkastelemaan, mitä voidaan tehdä ja mitä on tehty paikallistasolla. Esimerkkini liittyvät Länsi-Afrikkaan, josta minulla on ehkä parhaimmat kokemukset.

Köyhyys on jokapäiväistä hyvin monelle ihmiselle. Valitettavasti näyttää siltä, että emme ole juurikaan edistyneet, sillä kymmenen vuotta sitten tilanne oli suurin piirtein samanlainen. Noin neljäsosa ihmiskunnasta elää Maailmanpankin köyhyysrajan, “alle 1 US\$ päivässä”, alapuolella. YK:n kehitysohjelma, UNDP, on laatinut toisenlaisen mittarin, köyhyysindeksin (HPI, Human Poverty Index). Siinä on yhdistetty lukuisia köyhyyteen liittyviä muuttujia, mm. alle 40 vuoden ikäisenä kuolleiden osuus, luku-taidottomien osuus ja niitten ihmisten osuus, joilla ei ole käytössään peruspalveluita, puhdasta vettä ja perusterveyspalveluita. Viereisen sivun taulukossa I. on eräiden maiden osalta nämä kaksi köyhyyttä kuvaavaa lukua.

Taulukosta näkyy, että on aikamoinen ero eräitten maitten kohdalla Maailmanpankin köyhyysmäärittelyn ja UNDP:n köyhyysindeksin välillä. Näyttää siltä, että niissä maissa, jotka ovat satsanneet perusterveyshuoltoon ja koulutukseen, myös köyhyys on tämän jälkimmäisen mittarin mukaan alemmalla tasolla. Tästä olkoot esimerkkeinä Costa Rica ja Egypti.

Köyhyyttä voidaan määrittellä monella tavalla. Siksi tilastotkin antavat aika tavalla erilaisen kuvan köyhyydestä. Tässä on vain kaksi tapaa. UNDP:n, Maailmanpankin, UNICEFin ja FAOn tilastot eroavat toisistaan, vaikka niillä kaikilla on yleensä samat lähteet. Köyhyyttäistilaistoihin kannattaa aina suhtautua aika kriittisesti.

Se, mikä yleensä jää kertomatta on se, että maitten sisällä on runsaasti eroja. Nämä erot eivät näissä kansallisissa keskiarvoissa tule esille. Jos me tosiaan haluamme puuttua köyhyyteen, on meidän saatava tilastointikin tarkemmaksi. Jo-

Taulukko I.

Köyhyys kahden kriteerin mukaan vuosina 1995 ja 1998

MAA	HPI, %		I USD/vrk %	
	1995	1998	1995	1998
Bangladesh	46	44	28	29
Kiina	17	19	29	..
Costa Rica	7	4	19	10
Egypti	34	32	8	3
Guatemala	29	29	53	40
Intia	36	34	52	44
Indonesia	20	28	14	26
Kenia	27	29	50	26
Zimbabwe	25	30	41	36

(Lähde: UNDP 1998 ja 2000. HPI = Human poverty index.)

ka tapauksessa tämä UNDP:n köyhyysindeksi on osoittanut merkityksensä.

Lapsen syntymäpaino - yksinkertainen mittari

Itse olen jo yli 20 vuotta esittänyt erästä paljon yksinkertaisempaa mittaria. Se antaa mielestäni paremman kuvan myös paikallistason tilanteesta ja on erittäin käyttökelpoinen. Tämä on lasten syntymäpaino tai lasten paino vuoden iässä. Lapsia on kyllä punnittu satoja miljoonia ja punnitaan edelleenkin. Valitettavasti näitä numeroita käytetään harvoin sillä tavalla kuin niitä pitäisi käyttää. Ne eivät johda niihin toimenpiteisiin, joihin niiden pitäisi johtaa.

Lapsen syntymäpaino kertoo yhteiskunnasta paljon paremmin kuin mikään BKT tai indeksi. Se kertoo yksittäisen lapsen tilasta, se kertoo samalla hänen äitinsä kunnosta, naisen asemasta yleensä. Se kertoo sen alueen tilasta, missä ollaan ja mihin suuntaan ollaan menossa, kun seurataan näitä lukuja ajan kuluessa.

Syntymäpainon, nimenomaan alhaisten syntymäpainojen osuus on hyvin tärkeä. Jos alle 2,5-kiloisia vauvoja on paljon, niin tiedämme, että jokin on aika pahasti pielessä. Joissakin Etelä-Aasian maissa voi yli puolet lapsista syntyä alipainoisina. Vastaava osuus Suomessa on 3-4 %:n luokkaa.

Aliravitsemus ja köyhyys kulkevat käsi kädessä

Paljonko aliravittuja maailmassa sitten on? FAO:n mukaan heitä on noin 800 miljoonaa. Tämä luku perustuu siihen, että on laskettu miten paljon ravintoa on tuotettu, siis laskettu eri maiden ruuantuotantoluvut yhteen. Sen jälkeen on arvioitu, paljonko ravintoa yksi ihminen tarvitsee. Sen mukaan on sitten laskettu, kuinka moni on tämän ravinto-opillisesti oikean rajan alapuolella. Tämä on hyvin teoreettinen laskelma. Uskonkin, että sen mukainen luku on vielä alakanttiin. Maailmanpankin, UNICEFin, WHO:n luvut ovat yleensä korkeammat. Niiden mukaan kunnan ravitsemustason alapuolella on noin 1,2 mrd ihmistä, suunnilleen sama määrä kuin köyhiäkin arvellaan olevan.

Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta II. näkyy, että aikuisten ja lasten aliravitsemuksen välillä on aikamoiset erot. Aliravitsemuksesta puhuttaessa kannattaa keskittyä siihen, mikä on alle 5-vuotiaiden lasten tilanne ja toisaalta mikä on naisten aliravitsemus. Yleensä miesten aliravitsemus ei ole samaa luokkaa kuin naisten ja naisten taas on hyvin usein yhtä huono kuin lastenkin. Lapset ovat tässä tietenkin haavoittuvaisimpia.

Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa on suurinpiirtein saman verran aliravittuja aikuisia ja

Taulukko II.

Aliravittujen lasten osuus (FAO 1999, UNICEF 2000)

Alue	Aliravittuja, %	
	aikuisista	lapsista
Etelä-Aasia	23	51
Itä-Aasia	14	22
Latinalainen Amerikka	11	10
Lähi-Itä, Pohj.-Afrikka	9	18
Saharan eteläp. Afrikka	33	32
Kehitysmaat	18	31

lapsia, kun taas Etelä-Aasiassa lasten tilanne on tässä suhteessa huomattavasti huonompi. Tähän on ilmeisesti suurin syy naisten asema. Karkeasti yksinkertaistaen voi sanoa, että Aasiassa naisen tärkein tehtävä on pitää hyvää huolta ja tehdä hyvää sapuskaa miehelle ja anopille, kun taas Afrikassa naisen tehtävä on pitää hyvää huolta miehen lapsista ja tietenkin miehestä.

Naisen asema on Etelä-Aasiassa monesti paljon heikompi kuin miesten ja tämä kuvastuu lasten asemassa. Me tiedämme myös, että tyttö- ja poikalasten välillä on aikamoinen ero. Intiassakin arvioidaan, että tyttöjen aliravitsemus on neljä kertaa yleisempää kuin poikien. Jos haluamme puuttua aliravitsemuksen pahimpiin syihin, niin meidän pitää puuttua tasa-arvoon, naisten asemaan ja meidän on pidettävä huolta siitä, että poikia ja tyttöjä kohdellaan tasaveroisesti.

Tästä onkin olemassa mielenkiintoisia tietoja, ja voinkin suositella tutustumista International Food Policy Research Institututen, eli IFPRIn kotisivuihin (www.ifpri.org). Se on kansainväliseen ruuan ja maatalouden tutkimusorgasaatioon kuuluva laitos, joka tutkii nimenomaan sosiaalis-poliittisia ravitsemukseen liittyviä kysymyksiä.

Totesin, että ruuan tuotannolla ja ruuan saannilla on vaikutuksensa lasten hyvinvointiin tai aliravitsemukseen. Monet muut tekijät nousevat selvästi merkittävämpään asemaan. Vähintään yhtä tärkeitä ovat naisen asema ja naisen mahdollisuudet saada koulutusta ja

määräamisvaltaa, eli päästä päättämään, miten perheen rahoja käytetään. Aliravitsemustahan esiintyy niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Tästä syystä ostokyky ja rahojen käyttö ovat erittäin tärkeitä ja nimenomaan kaupungeissa.

Talouden Nobel-palkinnon kolme vuotta sitten saanut, Intiassa syntynyt kansantaloustieteilijä Amartya Sen, on kirjoittanut paljon ja hyvin aliravitsemuksesta ja sen syistä. Hän on eräänä teesinään sanonut, että kunhan me vain pystymme lisäämään ostokykyä ja ihmisten mahdollisuuksia itse hankkia ruokaa, niin me pystymme myös aliravitsemuksen voittamaan. Tämä pitää kyllä osaksi paikkansa, mutta vain osaksi.

Korkeallakin tulotasolla on huomattava osa lapsia, jotka eivät saa riittävästi ravintoa. (Lindström esittää kuvioita, joita ei tähän raporttiin saatu kopioitua) Ja toisaalta, matalillakin tulotasoilla voidaan heidän määräänsä vähentää.

Naiset käyttävät rahat perheen ja lasten hyväksi

Monissa kotitalouksissa, jotka eivät ole köyhyysrajan alapuolella, on ainakin yksi aliravittu lapsi. Eri maissa niitäkin on huomattava osa, jopa yli 40% kotitalouksista. Palataan taas siihen, miten rahat käytetään perheen sisällä. Onko mies vai nainen päättämässä ja mihin silloin käytetään rahoja, jos niitä on? Ehkä on liian rajusti sanottu, että miehet yleensä käyttävät rahaa sellaiseen, joka hyödyttää heitä, siis tu-

pakkaan, viinaan ja naisiin. Naiset käyttävät suuremman osan rahoista perheen elatukseen ja lasten hyväksi.

Joka tapauksessa tiedämme, että ravitsemustilanne ei tule luultavasti kovinkaan paljon muuttumaan, jos ei ruuan tuotantoa pystytä kaksinkertaistamaan seuraavan 30 vuoden aikana. On siis selvää, että näin on toimittava ja siihen on kaikki mahdollisuudet. Samalla pitää tehdä paljon muutakin.

Mitkä ovat ne kaikkein tärkeimmän toimenpiteet, joita tarvittaisiin ja nimenomaan paikallistasolla?

Ensinnäkin kehitysmaissa pitäisi maa- ja metsätalous nostaa uudestaan tärkeysjärjestyksessä selvästi ylöspäin. Maa- ja metsätalouden kanssa kulkee vesitalous käsi kädessä. Valitettavasti niin kehitysmaissa kuin kehitys yhteistyömäärärahoissakin viimeisen kymmenen vuoden aikana on sijoitettu yhä vähemmän tälle sektorille.

Maareformeja tarvitaan

Maareformeja tarvitaan. Niitä on tehty yleensä aika heikolla menestyksellä. Mutta ilman niitä tulee olemaan erittäin vaikeata lisätä ruuantuotantoa sillä tasolla, millä sitä pitäisi lisätä. Naisten pitäisi saada omistusoikeus tai ainakin käyttöoikeus niin maahan, metsään kuin vesilähteisiin. Tämäkään ei ole kunnossa kovinkaan monessa maassa. Tämä on minusta itse asiassa erittäin tärkeä ihmisoikeuskysymys. Vaikka monissa maissa lainsäädäntöä on muutettu, niin tieto siitä ei ole saavuttanut kaikkia naisia. He eivät edes tiedä omia oikeuksiaan.

Pelto-metsäviljely on vanha afrikkalainen menetelmä, joka on vaipunut unohduksiin. Se olisi nostettava sieltä taas esiin. Pelto-metsäviljelyssä viljellään viljakasvia, esim. hirssiä, durraa tai maissia yhdessä tyypeä sitovien puitten ja pensaiden kanssa.

Esimerkiksi Nigerissä on hyvin menestyksellisesti kuivillakin alueilla istutettu ja viljelty akaasioita ja muita tyypeä sitovia puulajeja yhdessä hirssin kanssa. Samalla voidaan eroo-

siota torjua, vesitaloutta parantaa, saada poltto- puuta, kompostointiainetta ja karjan rehua kivi- vaksi kaudeksi. Tämä on ekologinen menetelmä. Se on suhteellisen halpa, ja kyläläisillä on siihen varaa. Tällaisia menetelmiä tarvitaan enemmän. Tutkimuksia toki tässäkin tarvitaan, koska kaikki akaasiat eivät ole yhtä hyviä ja niidenkin typensitomiskyvyssä on eroja.

Tutkimustieto on myös saatava paikallisesti käyttöön. Nigerissä on maaseudulla ministeriön palkkaamia paikallisia ympäristövirkamiehiä neuvomassa. Se on erittäin poikkeuksellinen tap- pa, sellaisia ei yleensä löydy. Erään sellaisen mu- kaan kyläläisten saaminen mukaan yhteistyöhön ei aluksi onnistunut lainkaan, mutta kun terve- ysasema oli jäämässä Saharan hiekan alle, sit- ten tuli intoa ja sitä on riittänyt. On tosin hie- man myöhäistä, kun hiekka jo tulee.

Järkevällä maan- ja vedenkäytön suunnit- telulla voidaan saada paljon aikaan. Sekin edellyttää, että on toimivat maanomistus- ja käyttöolosuhteet ja tiedetään, kuka maan omis- taa. Onko se kylän yhteisomistuksessa, yhden vai monen kylän omistuksessa. Jos se on val- tion omistuksessa, niin yleensä se ei ole hyvässä omistuksessa. Jos se annetaan taas yksityisille, kuten esim. Keniassa on tehty, tulee valkoisten suurtilallisten tilalle mustia suurtilallisia. Se ei yleensä ole johtanut köyhimpien asema paran- tumiseen.

Kaikkein räikein maanomistustilanne on Lati- nalaisessa Amerikassa, esim. Venezuelassa 1% rikkaimmista tilallisista omistaa 46% parhaas- ta maatalousmaasta. Ei ole ihme, että siellä nousee barrikadeille, kuten Brasiliassakin. Tästäkin syystä olisi kaikkien kehitysmaiden vallanpitäjien syytä ajoissa tehdä sellaiset maa- olojen uudistukset, jotka todella vaikuttavat paikallisesti ihmisten mahdollisuuksiin itse vas- tata ruuan tuotannostaan.

Monimuotoisuus lepää paikallisten kulttuureiden ja paikallis- kielten varassa

Olin pari vuotta sitten Burkina Fasossa, ja siellä toimii NAAM-liike, joka toimii muissa- kin Länsi-Afrikan maissa. Se teki minuun syvän vaikutuksen. Tämä liike on elvyttänyt vanhoja

ruuantuotannon, ruuan säilyttämisen ja erilaisen käsitöiden teon perinteitä. Se on saanut aikaan paljon hyvää aikaan. Ja tämä liike tukeutuu aikoinaan Afrikassa yleiseen kyläyhteisöjen yhteiseen toimintaan. Niillä alueilla, joissa NAAM toimii, maa on yhteisessä omistuksessa, sitä viljellään ja hoidetaan yhdessä, sato korjataan yhdessä. Kaikkea, mitä maataloudessa tarvitaan, ja myös mitä naiset tarvitsevat, pyritään valmistamaan itse. On luotu myös kaupallista toimintaa, esimerkiksi tekemällä aitaukseen sopivia materiaaleja myytäväksi. Pienimuotoisia viljelysten kastelumenetelmiä on kehitetty, ja siten on pystytty myös nostamaan satotasoa. Naisten elintaso on noussut, lasten kuolleisuus ja aliravitsemus ovat vähentyneet. Tämä on saatu aikaan yhdistämällä vanhoja siihen kulttuuriin kuuluvia elämänmuotoja ja vähän modernejakin

Mikä ei meikäläisille ole aina selvää, on paikalliskulttuurien ja paikalliskielten tärkeys. Worldwatch-instituutin lehdessä (Worldwatch, May/June 2001, ss. 34-40) on hyvin havainnollinen karttapari. Toisessa on maailman kielet alueittain ja toisessa biologisen monimuotoisuuden "hot spotit", paikat, missä on eniten jäljellä biologista monimuotoisuutta. Ihme ja kumma, siellä, missä on eniten paikalliskieliä jäljellä, on myös biologista monimuotoisuutta. Maapallolla noin 6500 kieltä, joista noin puolet on uhanalaisia ja on aivan selvää, että samalla kun nämä kielet ja niiden edustajat häviävät, niin sama tapahtuu hyvin arvokkaille geenivaroille.

Kun meikäläinen tulee johonkin Nigeroon, Senegaliin tai Tshadiin ja katsoo hirssiä, joka kasvaa jopa yli kolmen metrin mittaiseksi, niin sanotaan heti: "Ei tuollaista. Se on tehotonta. Nyt pitää saada lyhytkortinen, joka tuottaa paljon enemmän." Mutta paikalliset ihmiset käyttävätkin kaikki osat tästä hirssistä. He tarvitsevat sen jyvän ruuaksi, mutta siitä saadaan erinomaista kattomateriaalia, rehua karjalle ja rakennusainetta jne. Valitettavasti tämä biologinen viljelykasvien ja eläinrotujen monimuotoisuus, joka on ollut kehitysmaissa, on huimaa vauhtia häviämässä. Kun aikaisemmin eräissä Aasian maissa oli kymmeniä tuhansia - en siis

liioittele! - erilaisia riisilajikkeita, niin nyt niitä on muutama jäljellä. Filippiineillä viljellään tällä hetkellä kahta riisilajiketta. Sama koskee maissia, sitäkin on ollut. Hirssiä on niin ikään ollut tuhansia ja tuhansia lajikkeita.

Radio on tiedon levittäjä ja paikallisen kulttuurin ylläpitäjä

Yksipuolistamiseen on vaikutanut kansainvälisen maatalouskaupan intressit ja jalostustyö. Mistähän isot kansainväliset kemian ja agrobisneksen firmat ottavat nämä uudet perintötekijänsä?

Ne ottavat ne juuri näistä pienviljelijän pelloista ja geenipankeista, jos sattuvat olemaan geenipankeissa. Mutta geenipankeissa ne eivät säily ikuisesti, ne muuttuvat vähitellen. Niitä pitää myös viljellä. Paras tae sille on, että ihmiset pystyvät niitä viljelemään. Sehän ei tarkoita sitä, etteikö lajikkeita voitaisi niissä olosuhteissa jalostaa. Niinhän ihmiset ovat aina tehneet paikallisesti.

Lopuksi yksi kokemus Guineasta, joka on minusta hyvin mielenkintoinen maa. Valitettavasti sinnekin ovat taistelut Liberiasta ja Sierra Leonesta tulossa. Silloin kun olin UNICEF-yhdistyksessä, meillä oli yhteistoimintaa guinealaisten kanssa. Se mikä minua alussa jonkun verran oudoksutti, oli aika tarkka raja eri heimojen välillä. Siellä oli periaatteessa kolme melkein yhtä suurta heimoa, jotka olivat alueellisestikin toisistaan erillään eläen kuitenkin hyvässä sopusoinnussa. Minusta oli hyvin ihmeellistä oli, että siellä oli kehitetty "radio rurale" -radiotoimintaa. Meikin rupesimme tukemaan yhtä tällaista Keski-Guinean alueellista radiota. Lähetykset tulevat 7-8:n aikaan illalla ja aina paikalliskielellä. Sama ohjelma lähetetään seuraavana päivänä myös ranskaksi, jotta ne jotka osaavat ranskaa, voivat sieltä saada tietoa. Mutta aina ensin sen alueen paikalliskielellä. Siellä oli pidetty huolta siitä, että koulussakin voi paikalliskieltä käyttää. Tämä radio on aivan erinomainen, paitsi tiedon levittäjä myös paikallisen kulttuurin ylläpitäjä.

Kuka omistaa tiedon ja luonnonvarat?

Eeva Simola, kehityspoliittinen sihteeri, Kepa

Ihan lyhyesti haluaisin esittää teille muutaman sellaisen kirjanmerkin, joihin ehkä kannattaa näissä köyhyys-, ruokaturva- ja paikallis-kulttuuriasioissa kiinnittää huomiota.

Esimerkki Tansanian sienistä ja niiden käytöstä oli hyvin kiinnostava ja elävä. Kuuntelin innokkaana esitystä tansanialaisista sienilajikkeista ja niiden liittymisestä tietysti ruokaturvaan ja perinnetietoon. Toivottavasti kukaan ei pyri teidän keräämäänne fantastista tietoa koskaan monopolisoimaan.

WTO- järjestelmä

Viitataan tässä Maailmankauppajärjestön TRIPS-sopimukseen, joka suojaa henkistä omaisuutta, patentteja, tekijänoikeuksia ja tämällyypisiä sopimuksia WTO- järjestelmässä. Se pyrkii pakottamaan patentoimaan. Jos esimerkiksi joku lajike patentoidaan, niin patentin haltijalla on kahdenkymmenen vuoden monopolioikeus tähän lajikkeeseen. Tässä on tietysti etelän kanalta hyvin suuria ongelmia siinä, että lajikuvaukset ovat hyvin kalliita tieteellisiä prosesseja ja niihin liittyy hyvin paljon juridiikkakuluja. Suurin osa patentinhaltijoista ja niitä omistavista yhtiöistä toimii pohjoisessa. Sieltä lähetetään hyvin helposti juristi haastamaan etelää, ja oikeudenkäyntikulut tällaisissa patenttiriidoissa ovat aivan suunnattoman korkeat, jos niihin sitten joudutaan turvautumaan.

Herää kysymys, kuka omistaa tämän tiedon, luonnonvarat tai nuo sienet. Meidän pitää muistaa, että etelässä on 80-90 prosenttia maailman luonnonvaroista. Suhteellisesti yhtä paljon maailman patenteista on pohjoisessa toimivien yhtiöiden hallussa.

On ikävä ajatella sellaista asiaa kuin bioros-

vous: Alkuperäiskansan joukkoon mennään ja sen edustajia pyydetään kertomaan jostakin lajista, missä sitä on ja miltä se näyttää tai miten sitä käytetään. Sitten tullaan kotiin, tehdään siitä hyvällä rahalla laboratoriossa prosessi ja hankitaan patentti. Sen jälkeen k.o. alkuperäisväestöllä ei ole siihen lajiin enää mitään oikeuksia. Näin biotekniikan ja geenitekniikan aikakautena uusi lajikekin pystytään synnyttämään ja määrittelemään niin, että vain yhtä aikaisemman lajin ominaisuutta on korjattu.

Professori Lindström vaatikin alustuksessaan luonnonresurssien omistus- tai käyttöoikeuksia mahdollisimman paikalliselle tasolle. Tietysti on kulttuureita, jotka eivät voi kuvitella, että maata tai sen tuotteita "omistettaisiin". Se kuuluu sitten äiti maalle.

Rio + 10

Toisena tähän liittyy Rion monimuo-toisuusso-
pimus. Ensi kesänähän on Rio+10-seurantako-
kous. Siitä on selvästi tulossa sosiaalisten oike-
uksien kokous yhtä hyvin kuin siellä keskus-
tellaan ympäristöstä. Nyt puheena olevat asiat
ovat taatusti siellä esillä. Se mikä liittyy maan-
viljelykseen, on WTO-järjestelmän toinen sopi-
mus, yleinen palvelusopimus.

Tapasin jokin aika sitten maa- ja metsä-
talousministeri Kalevi Hemilän ja kysyin,
missä yhteydessä käsitellään vettä, kun
Maailmankauppajärjestön piirissä neuvotellaan
sekä palvelusopimuksesta että maataloussopi-
muksesta. Ikävä kyllä kuulimme, että vettä
käsitellään palvelusopimukseen kuuluvana. Ja
siten vedestä on tehty tarve, se ei ole enää oike-
us. Kun joku on tarve eikä oikeus, niin rahalla
voidaan myydä sen tarpeen tyydyttämiseen tar-

vittavaa, tässä tapauksessa vettä. Meistä tietysti suurin osa elää omien porakaivojen ulkopuolella, kunnallistekniikan varassa ja on totunut maksamaan vedestä. Mutta miten käy etelän maatalouden ja ruokaturvan, jos esimerkiksi pahasti velkaantuneissa maissa rahakassien tuotanto nielee vesivarat, ja muut pellot jäävät vedettä? Olisi tietysti hyvin ongelmalista, että omavaraistuotanto ja muu paikallisuoraa tuottava viljely joutuisi vedestä maksamaan. Maailmanpankki ja IMF, kansainvälisen valuuttarahasto pistivät rakennesopeutusohjelmassaan viime vuonna erääksi ehdoksi lainan saannille sen, että vesihuolto yksityistetään. Muun muassa Boliviassa nousi tästä aika suuria mellakoita. Tuntuu aivan mahdottomalta, että kaikilla olisi varaa maksaa vedestä.

Tässä jo aikaisemmin puhuttiin, että kaikkien fantastisten korkeiden ja monikäyttöisten hirsilajikkeiden sijaan pitäisi viljellä matalaa, stan-

dardoitua lajiketta. Se on hyvä esimerkki siitä, miten varsinkin peruselintarvikkeisiin ulottuva maatalousbisnes yrittää homogenisoida ja monokulttuuristaa ihmisten ravinnon tuotantoa, ikäänkuin kyse olisi kännyköistä.

Erityisen ongelmallista on, että Maailman kauppajärjestön maataloussopimukseen itse asiassa sisältyy omavaraisuuden kielto ja oikeusvientiin. Jopa jotkut kehitysmaat ovat sitä mieltä, että banaani tai joku muu kasvi, kännykkä tai auto, eivät mitenkään poikkea toisistaan; niitä voitaisiin käsitellä hyvin samankaltaisesti. Kansalaisjärjestöpiireissä on nyt herännyt keskustelu siitä, että eikö ainakin nimenomaan peruselintarvikkeet pitäisi erottaa kaupankäynnistä. Me kaikki tarvitsemme vettä, me kaikki tarvitsemme ruokaa. Tuntuu ihmeelliseltä, että niillä käydään kauppaa kuin joillakin tavaroilla, jotka saattavat olla useimmille meistä jopa ylellisyystavaroita.

Keskustelu

Miia Toikka, projektsihteerii, Kepa

Olin nyt toukokuun puolivälissä Amsterdamissa kansalaisjärjestöjen kokouksessa, jonka koollekutsujina olivat Kansainvälinen maan ystävät ja Via Campesina -liike, joka on useissa eri maissa toimivien viljelijäjärjestöjen yhteistyöverkosto.

Aiheena kokouksessa oli maailman kauppajärjestön ministerikokous marrakuussa Qatarissa ja jatkuvasti meneillään olevat maataloussopimusneuvottelut. Järjestöt halusivat nostaa suunnittelemansa kampanjan pääaiheeksi sellaisen käsitteen kuin ruokasuvereniteetti. Se linkittyy hyvin tähän kulttuuriaiheeseen. Ruokasuvereniteetin määrittelyyn sisällytettiin yhtäältä se, että on oikeus saada ruokaa, mahdollisuus saada ruokaa. Aikaisemmin puhuttiin myös siitä, että ruuan saanti voi osittain riippua ostovoimasta. Mutta vielä useammin se riippuu siitä, onko mahdollisuus viljelyyn, onko maata, onko vettä ja onko siemeniä käytettävissä. Siihen kuuluvat tietysti

ruuan laatu ja määrä, tuotantoon tarvittava, riittävä biodiversiteetti, luonnon monimuotoisuus ja kulttuurinen identiteetti.

Ruokasuvereniteetin perusajatus on, että ihmisillä tulisi olla oikeus ja mahdollisuus päättää siitä, millä tavoin he haluavat ruokansa tuottaa.

Amsterdamin kokouksessa koettiin hyvin ongelmalliseksi tämä maailman kauppajärjestön politiikka, jossa korostetaan nimenomaan kaupankäyntiä maiden ja maanosien välillä. Monille kehitysmaalle on ongelma se, että sinne tuodaan halpaa ruokaa. Köyhien viljelijöiden, joita kuitenkin on valtaosa väestöstä, mahdollisuudet ruuan tuottamiseen vähenevät.

Suvereniteettihan tarkoittaa itsemääräämiskeutta. Kokouksessa korostettiin nimenomaan ihmisten suvereniteettia, sellaistenkin kansojen tai ihmisryhmien, joita valtio ei välttämättä edusta. Heilläkin tulee paikallisesti olla mah-

dollisuus oman ruuantuotantonsa suojaamiseen ja siitä päättämiseen.

Kulttuurisesta ulottuvuudesta tässä ruokasuvereniteetissä on yksi mainio esimerkki Nicaraguasta. Nicaraguassa asuville mestitseille ruokaturva merkitsee sitä, että heillä on mahdollisuus viljellä kahta päälajiketta. Joillekin alkuperäiskansoille se merkitsee sitä, että on mahdollisuus viljellä ja eri tavoin tuottaa ainakin kolmeakymmentä eri lajiketta, joita he ovat tottuneet käyttämään ravinnokseen. Aivan selvästi ruokaturva ja ruokasuvereniteetti on myös kulttuurinen kysymys.

Suomalaisilla järjestöillä on ruokaan liittyviä kampanjoita, esimerkiksi Marttaliitolla lähiruokakampanjansa. Tämä lähiruoka-asia on muutenkin noussut esille viime aikoina. Jotkut kunnat ovat tehneet päätöksiä siitä, että ne käyttävät mahdollisuuksien mukaan paikallisesti tuotettua ruokaa kouluissa ja muissa julkisissa laitoksissa.

Mielestäni tässä lähiruoka-ajattelussa voi nähdä joitakin yhteyksiä tähän ruoka-suvereniteetti-ajatukseen. Ainakin se edistää saman tyyppistä kehitystä.

Lauri Harvilahti

Biodiversiteettiin liittyvän tiedon leviäminen tapahtuu suullisessa perinteessä. Ja sen kerääminen talteen eri kielisenä, siis kaikilla näillä mahdollisilla kielillä, joissa tämä biodiversiteetti on kaikkein suurin, olisi hyvin kiireellinen tehtävä. Sitä ei oikeastaan tehdä missään. Tämän tiedon haltijoina ovat etupäässä iäkkäät ihmiset, ja näiden iäkkäiden ihmisten määrä luonnollisesti vähenee. Joten tämä on yksi sellainen tehtävä, joka olisi aika halpa kustannuksiltaan, mutta tavattoman tärkeä.

Toiseksi kannattaa korostaa todellakin tämän biodiversiteetin ja tämän kulttuuridiversiteetin läheistä yhteyttä. Meille ei ole mitään hyötyä mistään digitaalisesta tekniikasta tai digitaalisesta lukutaidosta, jos meillä ei ole sitä tietoa, joka nimenomaan perinteenä välittyy sekä biodiversiteetistä että kulttuuri-diversiteetistä.

Ja kolmanneksi, tällä hetkellä maailman väestöllä suurimpia uhkia on proteiinin saannin

jatkuva lasku, joka aiheuttaa esimerkiksi etelä-Aasiassa, varsinkin Bangladeshissa vähitellen degeneraatiota. Sama koskee myös Saharan eteläpuoleista Afrikkaa.

Jos näitä asioita ei saada jollain tavalla hoide-
tuiksi, niin tulee hyvin suuria, moniin tuleviin sukupolviin liittyviä vaikeuksia, joita luultavasti ei saada koskaan korjatuiksi. Tässä puhutaan tällaisista ydinkysymyksistä.

Seppo Kalliokoski

Tietenkin itse heti lämpenin tälle suullisen perinteen keräämiselle aivan historian ja muun kannalta, ja itse Afrikassa pitkään olleena tiedän, että kun sitä ei ole tallessa missään ja ei heidän omilla kielillään, esimerkiksi Namibian historiaa on suomeksi kirjoitettu paljon enemmän kuin millään Namibian omilla kielillä, ja miten sitten ihmiset voivat hyödyntää sitä, jos sitä ei ole kerätty.

PAIKALLINEN OSAAMINEN JA KULTTUURIPERINTÖ

Marie Shaba, puheenjohtaja, TANGO, Tansania

Ensinnäkin kiitos Jumalalle, että voin osallistua tähän seminaariin ja vieraila maassanne. Tämä on ensimmäinen vierailuni maassanne ja viime yönä koin kulttuurishokin. En saanut unta, koska olen tottunut keskimäärin kahteentoista tuntiin pimeään ja kahteentoista tuntiin valoisaan aikaan. Eilinen oli siis shokki, mutta luultavasti toivun siitä. Olen paneelikeskustelun ainut henkilö Afrikasta, joten välitän teille terveiset maanosastamme. Tuon terveiset myös maasta, josta olen kotoisin, Tansaniasta, sekä erityisesti Bagamoyosta. Tansania on tuttu useimmille teistä. Kuten tiedätte, maassamme on Afrikan korkein vuori, Kilimanjaro. Olen ylpeä voidessani sanoa, että meillä on auringon paahtamat rannat, paljon hedelmiä ja kasviksia. Olemme myös erittäin ylpeä, mutta köyhdytetty kansa.

***“Minulla voisi olla
viisi hehtaaria maata ja minut
määriteltäisiin köyhäksi”***

Haluan korostaa sanaa köyhdytetty. Meistä kirjoitetaan köyhinä maina, vanhassa kielenkäytössä jopa vähiten kehittyneinä maina. Kansalaisjärjestöissä emme käytä sanaa köyhä, koska köyhyys on määritelmä. Kun sinut tunnustetaan köyhäksi, ajattelet olevasi todella köyhä ja sisäistät tämän kuvan ja sinusta tulee avuton. Odotat vain toisia ihmisiä autamaan sinua, koska olet todella köyhä. Mutta me sanomme, että olemme köyhdytettyjä. Köyhdyttäminen on jotakin, jota on tehty sinulle. Se voi olla huonon politiikan seurausta. Se voi olla korruption syytä. Tai se voi olla seurausta maailman taloudellisesta epätasapainosta, joka tekee toisista ihmisistä köyhiä ja toisista

rikkaita. Sanomme myös, ettemme ole köyhiä, sillä teollistuneet maat ovat luoneet ne standardit ja ominaisuudet, joiden mukaan köyhä tunnustetaan. Me emme usko siihen. Minulla voisi olla käytössäni viisi hehtaaria maata, eikä sitä katsottaisi minun omaisuudeksi ja minut määriteltäisiin köyhäksi. Niinpä määritelmät ovatkin paljolti kulttuurisia. Tässä näemme kuinka yksi kulttuuri hallitsee muita määritelmiä ja standardeja luomalla.

Kirjoituksissa käytämme sanaa köyhdyttäminen. Köyhdyttäminen on dynaamista, koska se saa tuntemaan, että jotakin tehdään minulle ja minä voin vastavuoroisesti tehdä jotakin lievittääkseni sitä tai poistaa sen kokonaan. Siksi haluaisimme suomalaistenkin kansalaisjärjestöjen käyttävän sitä sanaa. Sanoilla on psykologinen vaikutus. Tiedämme miksi Maailmanpankki, UNDP ja kaltaisensa sekä rikkaat maat käyttävät sitä sanaa. Ne käyttävät sanaa köyhyys, jotta he saisivat sen teidän ajatuksiinne ja sydämiinne. Kun näet nälkäänäkevän lapsen tai jonkun todella masentuneen, tunnet sääliä ja kaivelet taskujesi pohjia ja annat muutaman lantin. Siksi ne käyttävät sanaa köyhyys. Se on erittäin kulttuurista. Älkää unohtako sitä.

Afrikkalaisessa kulttuurissa meillä on tapana puhua käyttäen lauluja, runoja ja tarinoita. Haluan kertoa teille lyhyen tarinan, joka kertoo syvistä tunteistani ja siitä mitä meidän maisamme tapahtuu. Jotkut teistä voivat tuntea tarinan. Se kertoo kanasta ja siasta. Kana tuli sian luo ja sanoi: “Perustakaamme yhteishanke.” Ja sika vastasi: “Hyvä on, mutta mitä kumpikin aikoo lahjoittaa hankkeeseen?” Kana sanoi: “Minä munin munan joka päivä. Entä sinä?” Sika sanoi: “Minä laitan siivun pekonia pöytäni joka päivä.” “Hyvä on”, kana sanoi.

“Sovittu.” Niinpä he aloittivat kumppanuuden. Joka päivä kana muni munan ja sika leikkasi pekonisiivun. Varmaan arvaattekin mitä lopulta tapahtui. Tyhmällä sialla alkoi olla paljon ongelmia, koska suurin osan sen lihasta meni hankkeeseen, kun taas kana muni vain yhden munan. Sitä kana oli tottunut tekemään.

Tämän näkökulman haluamme lisätä mukaan globalisaatio-käsitteeseen. Meitä rohkaistaan kumppanuuteen, meitä rohkaistaan investointeihin, yhteishankkeisiin jne. Mutta mitä me hyödyimme? Ehkä olemme niitä tyhmiä sikoja. Kun antaa liikaa eikä itse saa mitään vastineeksi, menettää lopulta elämänsä.

Nyt meillä on uusi sana globalisaatiolle ja se on “klobalisaatio”. (Clobber =nyrkki, clobalisaation, suom. huom.) Klobalisaatio on ikäänkuin hakkaamista. Meitä itse asiassa hakataan ja lyödään. Osa etnisistä ryhmistämme Tansaniassa ei osaa lausua glo, ja niinpä glo’n sijaan he sanovat klo. Näin meillä on uusi sana “klobalisaatio”. Se ei ole globalisaatiota, koska globalisaatio on historiallisesti ollut aina olemassa. Ihmiset ovat aina olleet yhteydessä toisiinsa, ehkäpä tuhansia vuosia. Mutta se mitä nyt tapahtuu Afrikassa, alkoi orjuudesta ja muuttui kolonialismiksi. Nyt se on muuttunut globalisaatioksi ja globalisaatio tässä tarkoittaa riistämistä. Sitä koko järjestelmä on yhä; riistämistä. Analysoidessamme Afrikan ongelmia sanomme, ettemme voi olla ottamatta huomioon maailmanlaajuista riistämistä tai maailman talousjärjestelmiä. Sillä minkä tahansa köyhdytetyn kansan vapauttaminen riippuu taloudellisesta vapautumisesta. Juuri siitä puhumme tällä hetkellä.

Niinpä me vetoamme teihin kaikkiin, jotka olette kiinnostuneita Afrikan kehityksestä, ihmisoikeuskysymyksistä ja ihmiskunnasta sekä sitoutuneita taistelemaan niiden puolesta. Teidän täytyy tutkia sosiaalis-taloudellis-poliittisia alkujuuria Afrikassa. Jos me haluamme ymmärtää miksi olemme nyt tässä epätasapainoisessa suhteessa, meidän täytyy katsoa taakse historiaan nähdäksemme kuinka kaikki tapahtui. Vain siten voimme nähdä toivoa tulevaisuudessa.

***”Et voi kehittää tai valtaistaa
jotakuta toista.
Muutos tapahtuu sisältäpäin.
Voit vain auttaa
toista löytämään itsensä.”***

Nyt puhun hyvin lyhyesti siitä mikä on yhteistä Tansanialle ja Suomelle. Vallitsevan käsityksen mukaan pohjoinen voi tuoda kehitystä ja valtaistumista etelään mm. teknologian ja koulutuksen avulla. Näemme myös kuinka omat hallituksemme ajattelevat voivansa tuoda kehitystä ja valtaistumista ihmisille paikallisesti. Tätä käsitystä on toistettu vuosikymmen toisensa perään. Mutta siitä huolimatta emme näe kehitystä, emme näe valtaistumista. Tai jos sitä on, se on hyvin vähäistä. Kysymme itseltämme, miksi näin on. Niin paljon rahaa on käytetty ja vieläkin kerätään niin paljon rahaa köyhdytettyjen ihmisten valtaistamiseen ja kehittämiseen. Sanommekin jonkin menneen pieleen kulttuurisesti. Et voi kehittää tai valtaistaa jotakuta toista. Muutos tapahtuu sisältäpäin. Voit vain auttaa toista löytämään itsensä, jotta hän voisi itse päättää oman suuntansa. Tähän mennessä on ollut vain ristiriitaisia prosesseja.

Seuraavaksi haluan keskittyä Bagamoyoon, jonka jotkut teistä saattavat tuntea entuudestaan. Teemme paljon yhteistyötä joidenkin suomalaisten kansalaisjärjestöjen kanssa, mm. KEPAn, joka on tansanialaisen TANGO:n kumppanijärjestö. Yhteistyö on kasvanut kumppanuudeksi, itsestään, tyrkyttämättä. Kun olemme vähitellen oppineet tuntemaan toisemme, tiedämme, mitä sinä osaat, mitä minä osaan ja mitä voimme tarjota toisillemme. Sellaiseen kumppanuuteen perustuen teemme yhteistyötä eri kansalaisjärjestöjen kanssa.

Bagamoyo on hyvin pieni kaupunki, itse asiassa se on kylä. Ehkä siitä tulee kaupunki tämän vuoden lopulla. Mutta sillä on pitkä, yli tuhatvuotinen historia. Se on monien eri kulttuurien kohtaamispaikka: saksalaisen, englantilai-

sen, arabialaisen ja intialaisen. Jokainen niistä on vaikuttanut siellä tavalla tai toisella. Mutta Bagamoyo ei näytä kasvavan, päinvastoin, se näyttää kuolevalta. Niinpä jotkut sanovat, ettei kukaan ulkopuolinen pysty tuomaan kehitystä tai sivistystä tähän pieneen kaupunkiin. Ihmiset itse sen tekevät, koska he tietävät keitä ovat ja mistä ovat tulleet. Mutta mitä meidän pitäisi tehdä?

“Ei ole yhtä ainoaa tapaa jota Tansania tarvitsee.”

Kampalassa, Ugandassa järjestettiin pan-afrikkalainen kokous vuonna 1994. Teemana oli “organisoidu, älä kärsi”. Hyvin usein valitamme tuskastuneena: minulla ei ole tätä, tarvitsen tuota tai olen vain nainen. Niinpä tämä teema toi vallankumouksen monien ihmisten sydämiin. Organisoitukaa, niin pääsette eteenpäin elämässä! Vuonna 1999 päädyimme seuraavanlaiseen visioon: halusimme Bagamoyon olevan afrikkalaisen elävän kulttuurin ja matkailun keskus. Nyt monet ymmärsivät kulttuurin arvon: koska meillä Bagamoyossa on Suomen hallituksen rahoittama taideoppilaitos, he ajattelivat, että kulttuuri käsittää vain taitteen, tanssin ja muut sellaiset asiat. Olen iloinen, kun Ulla Vuorela sanoi, että kulttuuri on paljon laajempi käsite. Meille kulttuuri on elämäntapa. Otetaan hallitseminen esimerkiksi. Perinteisesti käsitämme hallitsemisena sen, kuinka ihmiset ratkaisevat ongelmansa maataloudessa, koulutuksessa, viestinnässä, jumalanpalvonnassa ja elämäntyyleissä. Olemme keränneet paljon tietoa afrikkalaisista ja kuinka heillä oli tapana ratkaista nämä asiat. Mutta se ei vielä riitä, vaan meidän täytyy myös elää noiden ihanteiden mukaan.

Tässä kohtaa modernisaatio tulee mukaan kuvaan. Miten se vaikuttaa elämäämme, koulutukseemme, maanviljelykseen, hallitsemiseen ja ylipäänsä kaikkeen. Täten näemme missä moderni tapa on hyvä ja mikä taas on paras tehdä perinteisellä tavalla. Sitten improvisoimme niin, ettemme menetä sitä mikä on parasta perinteessä ja toisaalta emme hyväksy kaikkea roskaa modernismista. Sillä mielestäni saamme paljon roskaa modernismin myötä. Ihmiset, joiden kanssa olemme tekemisissä, sanokaamme

kaupan alalla, eivät tavoittele tärkeimpiä asioita elämässä. He tavoittelevat vain voittoa, eivätkä he välitä muusta. Me puolestamme haluamme saada Bagamayosta UNESCO:n kulttuurisesti arvokkaan suojelukohteen tittelin. Täten monet niistä asioista, joista olemme puhuneet täällä, voitaisiin säilyttää. Niin ettei kaikkea roskaa kaikkialta heitettäisi maihimme, pieniin kaupunkeihimme, joka köyhdyttää ihmisiä. Katsos, jos riisiä tuodaan halvalla Malesiasta, kukaan ei osta kotimaista riisiä. Jos ulkomailta, sanomakamme Thaimaasta, tuodaan paljon materiaalia halvalla, se tyrehdyttää kotimaisen tuotannon ja myynnin. Ihmisten ajattelutapa rakentuu pitkälti rahallisen arvon myötä; kaikki hyvä tulee ulkomailta, vain koska se on halpaa. Ihmiset ovat oppineet väheksymään omia tuotteitaan, jotka toisaalta tekisivät elämän halvemmaksi, terveellisemmäksi ja kätevämmäksi.

Vielä muutama sana kumppanuudesta Bagamoyossa. Kaksi järjestöä Suomesta, Stakes ja Diakonissalaitos, tulevat olemaan kumppaneitamme. Olemme aloittaneet neuvottelut. Tarvitsemeko kumppanuutta? Jos haluamme kumppanuutta, mikä on pääoma, mitä teemme yhdessä ja mitä voimme ylipäänsä tehdä yhdessä? Yhteistyötä tehdään Bagamoyossa, Morogorossa ja Arushassa. Ne tulevat olemaan pilotti ohjelmia. Kansalaisjärjestöinä ehkä löydämme vaihtoehdoisen tavan käsitellä köyhdyttämistä ja kehityksen käsitteitä vastaan. Tansanialla on monia eri etnisiä ryhmiä ja ne kaikki eroavat toisistaan. Ei voi olla yhtä ainoaa tapaa tehdä ja sanoa, että “juuri sitä Tansania tarvitsee”. Se ei toimi.

HIVin ja Aidsin yhteydessä käytetään paljon propagandaa. Paljon rahaa pumpataan tiedotuskampanjoihin ja muihin sellaisiin. Mutta kun katson esimerkiksi Bagamoyoa tai jopa kun kysyt pieneltä lapselta tietääkö hän hivistä ja aidsista, kuinka se tarttuu ja kuinka voit estää sairastumasta siihen. Melkein jokainen tietää, mutta ihmiset eivät vain muuta elintapojaan. Siis mikä on ongelmana? Meidän täytyy mennä tiedotusta syvemmälle. Esimerkiksi Bagamoyon tapauksessa, meillä ei ole paljon välineitä, joita tarvittaisiin nuorten ihmisten viihtymiseen, sillä enemmän kuin 50 prosenttia sairastuneista on nuoria. Nuoret tarvitsevat toimintaa, he ovat aktiivisia. Mutta juuri

nyt he vetelehtivät. Tarvitsemme enemmän urheilua, enemmän toimintaa. Sillä aikaa kun kerrot hivistä ja aidsista, voit puhua myös terveydenhoidosta ja puhtaudesta. Voit puhua itsetunnosta, koska ehkä juuri huono itsetunto on kaiken syynä.

Nuorilla naisilla on huono itsetunto. Ehkä ihmiset ovat menettäneet tulevaisuudenuskon ja toivon. Olitpa sitten maanviljelijä tai kalastaja, niin vaikka miten kovaan yrität globalisaatio vain lyö sinua nyrkillään. Sinua todella lyödään ja nöyrytetään koko ajan. Ihmisillä on todella huono itsetunto. Ehkäpä me tarvitsemekin erilaisia ohjelmia ja projekteja, jotka nostavat ihmisten itsetuntoa. Kohonneen itsetunnon seurauksena ihmiset voivat katsoa itseään peilistä ja sanoa: minulla on toivoa. Jumala loi meidät ihmiset tänne maailmaan voidaksemme olla jotakin. Täten ihmiset voivat muuttaa elämänsä siten, etteivät saa hiviä ja aidsia. Meidän pitäisi keskittää kansalaisjärjestöjen huomio hivin ja aidsiin sairastuneiden sijaan ihmisiin, jotka ovat syrjäytyneet tai syrjäytetyt. On paljon työpajoja, jotka keskittyvät koulutukseen, koulutukseen ja koulutukseen. Mutta saman aikaisesti ihmiset eivät muuta tapojaan.

Hivin ja aidsin seurauksena meillä on nykyisin paljon orpoja. Orvot ovat kaduilla ilman asuntoja, koska orpous on tulosta köyhdyttämisen

politiikasta. Otan esimerkiksi Bagamoyon, joka on 90 prosenttisesti islamilainen. Orvon huolehtimisessa on suuri vastuu. Jos hän varastaa tai jos kohtelet orpoa epäoikeudenmukaisesti, sinä itse kärsit tai pikemminkin joudut lopulta helvettiin. Monet ihmiset kieltäytyvät olemasta missään tekemisissä orpojen kanssa. He eivät tee sitä välinpitämättömyyttään, vaan koska he pelkäävät vaikeuksia. Perinteisesti orpoja ei ole ollut, koska suurperheessä kaikki pitivät toisistaan huolta. Suurperhe on nyt murroksessa modernismin vuoksi. Omien lasten lisäksi, orvosta huolehtivalle vanhemmalle tulee lisää vaikeuksia, vaikka hän tarvitsisi enemmän sekä henkisiä että taloudellisia voimavaroja. Hänen omat lapsensä eivät käy koulua, ja heidän muut tarpeensa, kuten vaatetus, ruoka jne. eivät tule tyydytetyiksi. Mutta tämä orpo saa kaiken ja käy koulua. Miten odotat muun perheen katsovan tätä lasta? Lapsi siis syrjäytetään ja hänet nimetään muukalaiseksi, orvoksi. Meidän kulttuurissamme ei ole tapana nimittää orpoja orvoiksi. Jos sinulla on sukulaisia, et ole orpo. On kuitenkin olemassa muutamia asioita, jotka muuttavat tilannetta. Kuten tämä yhteistyö Suomen ja Tansanian välillä. Tehdään työtä yhdessä ja yritetään ratkaista kärsivien ihmisten ongelmia. Yritetään tuoda taloudellista, sosiaalista, poliittista ja kulttuurista oikeutta kaikille ihmisille.

Paikallisuus rakennuskulttuurissa

Pekka Kärki, osastopäällikkö, Museovirasto

Rakennuskulttuurissa paikallisuus ja alueellisuus ovat viime vuosisadalle, osaksi meidän päiviin saakka olleet hallitsevia piirteitä. Paikallisia kulttuureja on lukematon määrä ja kullakin on omat kehitystekijänsä. Kaikkialla kuitenkin asuinrakennusten, kylien ja yhdyskuntien tarkoitus on ollut antaa suojaa kylmyyttä, kuumuutta, sadetta, lunta vastaan ja lisäksi koota yhteisö (perhe, suku, kylä, kaupunki) yhteen, luoda sille rajat ympäristöä vastaan.

Eri kulttuurien kansanomaiset rakennusmuodot ja -tavat ovat vuosituhansien ja -satojen aikana olleet paikallisen osaamisen varassa, mutta aina omaksuen vaikutteita, osaamista ja innovaatioita kulttuuriselta alueeltaan. Kultti- ja hallintorakennuksissa laajempi alueellinen aspekti on ollut voimakkaampi, asuinrakennuksissa ja niihin liittyvissä varastoissa, karjarakennuksissa jne. paikallinen omaleimaisuus on yleensä puolestaan hyvin vahva.

Rakennustavat ovat kasvaneet aina paikallisista materiaaleista (puu, ruoko-kaisla-olki, savi, tiili, kivi ym), ilmastollisista vaatimuksista, elinkeinojen asettamista toiminnallisista vaatimuksista, rituaalisista ja yhteisöllisistä näkökohdista, turvallisuustarpeista, ja mm alueellisista esteettisistä periaatteista.

Koska materiaalisin kuljetus oli ennen höyrylaivaa, junaa ja autoa ongelma, rakennusmateriaalit otettiin mahdollisimman läheltä rakennuspaikkaa ja rakentajat/ asukkaat kehittivät paikallisista materiaaleista hyvein: paikallinen innovatiivisuus tuotti mahdollisimman tarkoituksenmukaisia, kestäviä ja myös kauniita rakennuksia. Alueellisesti uudet innovaatiot levisivät vuosikymmenten tahdissa, laajemmassa ulottuvuudessa ehkä hitaammin vuosisatojen mittaan.

Tarkoituksenmukaisuus on aina ollut johtava periaate kansanomaisessa rakentamisessa. Huonot innovaatiot on hylätty yleensä aika nopeasti ja kestävätkin ratkaisut ovat jääneet voimaan vuosikymmeniksi ja - tuhansiksi. Yksinkertaisuus on tällöin yleensä ollut valttia. Esimerkiksi savirakentaminen kuumassa ja kuivassa ilmastossa on erittäin funktionaalista, puusta rakentaminen puolestaan kylmillä alueilla. Helppo lohkokkava kivi ja puun puute on johtanut muurattuihin rakenteisiin, leivät ja ruo'ot ovat antaneet riittävän suojan perheelle kuumassa ilmastossa.

Kansanomaiset rakennustavat - mukaan luetuna rakennusten korjaus - ovat pysyneet vahvoina osaamisalueina niin kauan, kun maa- tai pyyntitalous on ollut hallitseva talousmuoto. Teollistuminen, kauppa, liikenneolojen voimakas kehitys ja yhteisöllinen liikkuvuus ym ovat kaikkialla jo murtamassa vuosituhsien perinteet paikallisissa kädentaidoissa. Vieraat, tehdasvalmisteiset materiaalit, uudet rakennustyytit ja kertakäyttöideologia ovat tunkeutuneet paikalliseen rakennuskulttuuriin ja aiheuttaneet siinä suuren murroksen kaikkialla maailmassa. Kestävä kehitys on vakavasti uhattuna vieraiden, paikallisuuteen sopimattomien ja melko nopeasti kuitenkin kelvottomina hylättävien rakennustapojen ja -materiaalien tulvassa. Rakennusmateriaalit joudutaan ostamaan rahalla, niitä ei enää oteta "ilmaiseksi" lähiympäristöstä.

Kulttuuriperinnön suojelu on eurooppalainen suuntaus, joka kehitysmaissa sovellettuna on johtanut ylenmääräisen huomion kohdistamiseen esteettisiin ja historiallisiin arvoihin ja suuriin MONUMENTTEIHIN. Deniz Kandiyotia lainaten kulttuurin ja kehityksen maailmankomission raportissa todetaan: "nämä arvot suosivat eliittiä ja maskuliinista ajattelua, niiden mukaan arvostetaan ja huomioidaan enemmän näkyviä kuin huomaamattomia asioita, kirjoitettua enemmän kuin suullisesti välittyvää tietoa, juhlamenoja enemmän kuin arkielämää, kaikkea pyhää enemmän kuin maallista". Raportti tähdentää, kuten ..., kulttuuriperinnön moninaisuuden ja luonnon yhteisvaikutusta ja kulttuurista kollektiivista maisemaa.

Tästä samasta perspektiivistä on lähtenyt liikkeelle Euroopan Unionin Välimeri-ohjelmasta rahoitettu ns. CORPUS-projekti, jossa pyritään löytämään Välimeren maiden muutoksen kourissa olevien kylien ja yhdyskuntien kehitykselle uutta suuntaa: rakennusperinnön tilan ja ongelmien analyysin kautta pyritään 15 maan yhteisvoimin kehittämään uusia keinoja uhanalaisen rakennusperinnön säilymiselle ja omaehtoiselle vaalimiselle. Pahin uhka Välimeren maiden kylissäkin on rakennusten autioituminen, jatkuvasta ylläpidosta luopuminen ja rakennusalan perinteisten taitojen hiipuminen. Korjauskäytäntöjen kehittäminen ja erilaiset koulutushankkeet ovat se keino, jolla ongelmalliseen ja kestävämmään kehitykseen yritetään puuttua.

Suomi on ollut Belgian ohella mukana antamassa asiantuntija-apua Välimeren maiden omille asiantuntijoille. Suomen kohdemaat ovat Jordania, Israel, Palestiinalaisalueet ja Egypti.

Projektin lopputuloksena on aivan näinä aikoina valmistumassa julkaisu ja CD-ROM, joissa kuvaillaan "oliivipuualueen" kansanomaisen rakennusperinnön yhteisiä ja eroavia piirteitä, ts. Välimeren rakennusperinnön monimuotoisuutta ja rakennustaitoa. Hanketta pyritään jatkamaan erityisesti rakennusten korjausalan paikallistason koulutuksen osalta.

Hankkeesta löytyy lisätietoa Museoviraston kotisivulta: www.nba.fi

Globalisaatio on parhaimmillaan illuusio

Arja Vainio-Mattila, Apulaisprofessori, Ontarion yliopisto, Kanada

Yritän pitää esitykseni lyhyenä, mutta haluan keskittyä seuraavaan kolmeen kohtaan

- 1. Kyseenalaistan keskeistä terminologiaa, kuten lokaali-globaali käsitteiden polarisaation*
- 2. Kerron genderiin ja kehitykseen liittyvistä epämiellyttävistä kokemuksista, jotka olisimme voineet välttää, jos olisimme ottaneet opiksemme historiasta.*
- 3. Kiinnitän huomionne muutamiin konkreettisiin ehdotuksiin kulttuurin roolista kehitysyhteistyössä*

Aloitin kertomalla aiemmin tällä viikolla kokemani tapauksen: Olin juuri tullut Kanadasta ja olin iloinen, kun kuusivuotias sisarenpoikani kutsui minut katsomaan pesäpallootteluaan. Ennen Miikan pelin alkua lapset lämmittelivät Disney-hippa - leikillä. Välttyäkseen joutumasta kiinni lasten piti kyykistyä, koskettaa maata käsillään ja huutaa minkä tahansa Disney-hahmon nimi. Ne olivat säännöt. Onko tämä globaalia kulttuuria vai paikallista tietämystä?

Keskustelu globalisaatiosta ja sen vaikutuksista paikalliseen kulttuuriin käydään usein seuraavien kysymysten ympärillä: Vaarana on homogenisoituminen, joka tarkoittaa kulttuurien samanlaistumista ja paikallisten kulttuurien häviämistä. Hyvin pian tämän polarisaation jälkeen seuraa kysymys siitä miten voimme suojata “paikallisia” kulttuureja. Toisaalta erilaisuus tuo tullessaan mahdollisuuksia, koska pystymme olemaan yhteydessä toisiimme ja voimme löytää ensikäden tietoa Tansaniasta ja muualta maailmasta. Tämä yhteydenpito on myös globalisaation tuotosta.

Ensinnäkin mitä on globalisaatio? Marie Shaba toi jo esiin sen tosiasian, että kulttuurit ja kansakunnat ovat vaikuttaneet toisiinsa tuhansia vuosia. Ei ole mitään uutta siinä, että kulttuuri on tekemisissä toisen kulttuurin kanssa. Vain muutama asia on todella uutta globalisaatiossa. Nimittäin ensimmäistä kertaa Yhdysvaltojen historiassa niin suuri määrä valkoisia amerikkalaisia on yhteydessä “vanhaan mantereeseen” Eurooppaan. Toinen globalisaatioon vaikuttava suuri muutos on se, että Yhdysvaltoihin rekisteröityneet monikansalliset yritykset kääntävät selkänsä kotimaiselle tuotannolle ja etsivät mahdollisuuksia Yhdysvaltojen rajojen ulkopuolelta. Vain vuosi sitten Yhdysvaltojen senaatti hyväksyi “Afrikan kauppa lain”, jonka tarkoituksena ei ollut ainoastaan olla pakkotamatta Yhdysvaltalaisia yrityksiä tekemään yhteistyötä afrikkalaisten maiden kanssa. Lain tarkoituksena oli siis estää yhdysvaltalaisia yrityksiä tekemästä yhteistyötä paikallisten yritysten kanssa. Niiden tulisi työskennellä omin voimin Afrikan maissa, kuten Zimbabwessa . Kun globalisaatio tuli alun perin osaksi ranskan kieltä, sitä kutsuttiin “amerikkalaistumiseksi”.

Suomessa on joidenkin harvojen maiden lisäksi korkea globalisaation aste. Suomessa käytetään paljon televiestintää. Informaation valtateiden keskellä meidän on helppo unohtaa olevamme vain pieni vähemmistö maailman väestöstä, joka on tekemisissä huippu teknologian kanssa. Kanadassakin vain 40 prosentilla ihmisistä on säännöllinen pääsy siihen, mitä meidän mielestämme tarkoittaa globalisaation hyötyä. Suuressa osassa maailmaa ihmisten määrä on vielä pienempi.

Toisin sanoen mielestäni sellaista asiaa kuin globalisaatio ei ole olemassa. Tietenkin tekno-

logian uusia keksintöjä on olemassa. Mutta älkäämme teeskennelkö, että se koskisi koko maailmaa. Globalisaatio on parhaimmillaan iluusio. Pahimmillaan se on synonyymi USA keskeisyydelle, joka on korvannut eurosentrismin. Eurosentrismin aikana Yhdysvallat ja sen poliittiset liittolaiset hyötyvät luonnonvarojen hyväksikäytöstä ja siinä heitä vielä suojellaan!

Mikä sitten on kulttuuria? Haluan muistuttaa meitä kaikkia, ettemme puhu muuttumattomista yhteisöistä ja yhteiskunnista, vaan siitä miten yhteiskunnat ovat rakentuneet; niiden arvoista, tavoista ja instituutioista, jokapäiväisen elämän rakenteista. Kaikkiällä tämä rakenne on muuttunut, aina. Ei vain globalisaation aikana, vaan kautta historian tämä maailma on aina muuttunut. Vain keinot tähän jatkuvaan muutokseen ovat tulleet erilaisiksi. Kulttuurisen protektionismin luontaiset vaarat pitävät sisällään fundamentalismin ja eristyneisyyden, ja näistä vaaroista meidän tulisi olla tietoisia. Kulttuuri sinällään ei tarvitse suojelua, sillä jokaisen oikeus on osallistua näihin kulttuurisiin muutoksiin omassa elämässään. Jokaisella on oikeus osallistua tähän muutokseen.

Sitten pelkoihini...

Maaailmanpankki löysi suositukseksi tulevan idean "genderistä" 1980-luvun alussa. Muutos naiskeskeisyydestä genderin käytön alkuun kesti vain vuosikymmenen ja samanaikaisesti tapahtui monia käsitteen sisäisiä muutoksia. Lopulta päädyttiin genderin valtavirtaistamiseen. Tässä kulttuurin työryhmässä tämän genderin käytön lyhyen historian pitäisi soittaa varoituskellojamme. Onko gender tänä päivänä yhdistynyt osaksi kaikkeen kehitysajatteluun ja käytäntöön? Onko genderin ymmärtäminen sosiaalisen organisation tai kulttuurin peruslähtökohtana, kun palkataan kehityskonsultteja ja virkailijoita? Ei tietenkään. Ja silti genderiä on valtavirtaistettu yli vuosikymmenen. Valtavirtaistamisessa on vähintään kaksi vaaraa, joita käsittelemme ennen kuin sanon, että valtavirtaistaminen on juuri sitä mitä meidän pitäisi tehdä.

Ensimmäisenä vaarana on se, että se sallii sellaisen muodon, jota olen joskun kuullut suomeksi sanottavan hallintopassiiviksi. Se sallii

oletuksen, että kun gender on kerran valtavirtaistettu toimintamallin puitteissa, niin ei tarvitse tehdä enää mitään konkreettisia muutoksia. Suomen kielessä me puhumme helposti passiivissa ja olemme kuulleet jo noita lauseita tänään. Kuten "kulttuuri integroidaan", "se tulee olemaan osa sitä ja tätä" jne. Me emme sano "kuka tekee" ja "mitä he aikovat tehdä". Se sallii henkilöiden, jotka ovat mukana kehityksen aloitteissa, suunnittelussa, toteutuksessa ja evaluaatiossa, olla kantamatta vastuuta projektin kulttuurisista vaikutuksista. Valtavirtaistaminen (kuka on valtavirtaistanut) on näyttänyt siltä kuin kaikki tarpeellinen olisi tehty ja hyvin yleensä ei ole tehty yhtään mitään.

Tämä on minun mielipiteeni ja tuen aiemmin puhunut Ulla Vuorelaa, jonka mielestä että tärkein syy valtavirtaistamisen strategian epäonnistumiseen on se, ettei yhtäkään valtavirtaistamisen toteutustapaa ole nimetty. Mielestäni sen tulisi olla osallistava.

Toisena vaarana on laiminlyönti. Olemme teoreettisesti valtavirtaistaneet asioita, kuten genderin, ympäristön ja ehkä nyt kasvavassa määrin kulttuurin. Sitten on valtavasti asioita, joista emme ole vielä edes alkaneet puhumaan. Entä osallistuvan kehityksen lähestymistapa, joka on tullut esiin muutaman kerran tämän seminaarin aikana? Eikö sen tulisi olla toimintamallina varmistukseksi tai ainakin edistää kehitysyhteistyössä mukana olevien oikeuksia, jotta he voisivat kontrolloida omaa elämänsä ja elinolojaan?

Lopuksi, haluan muistuttaa mitä valtavirtaistaminen voisi tarkoittaa. Lähtökohdaksi haluan ottaa "Strategisia suosituksia menestyksekkäälle kulttuurin valtavirtaistamiselle kehityksessä", joka tehtiin Tukholmassa vuonna 1998 Kansainvälisessä kehityksen kulttuuripoliittisessa konferenssissa.

1. *Kulttuuriohjelma tehdään yhdeksi avainkäsitteeksi kehityksen strategiassa.*
2. *Edistetään luovuutta ja osallistumista kulttuurielämässä.*
3. *Vahvistetaan toimintamalleja ja käytäntöä kulttuurisen perinnön suojelemiseksi ja vahvistamiseksi. Tehdään kulttuurisesta perinnöstä niin konkreettinen kuin abstrak-*

*tikin, niin liikkuva kuin liikkumatonkin.
Edistetään kulttuuriteollisuutta.*

4. *Edistetään kulttuurista ja kielellistä monimuotoisuutta tietoyhteiskunnassa.*
5. *Tehdään enemmän humaanisista ja taloudellisia voimavaroja kulttuuriseen kehitykseen.*

Nämä ovat konkreettisia ehdotuksia, jotka vain

Keskustelu

Leif Packalen, Maailman sarjakuvat ry

Haluan osoittaa kysymykseni Maria Shaballe. Puhuit globalisaatiosta ja siitä kuinka se itse asiassa lyö ja nöyryttää ihmisiä. Mutta onko sinulla esimerkkejä vaihtoehtoisista taloudellisista järjestelmistä, joita on alkanut ilmentyä maassasi, jotakin joka voisi antaa meille esimerkin siitä, että jotkin muut tekijät vaikuttavat maailman menoon kuin vain globalisaation voimat.

Marie Shaba

Tuo on hyvin vaikea kysymys, sillä emme osallistu päätöksen tekoon kansallisissa asioissa. Tämä taas puolestaan johtuu niin sanotusta demokraattisesta prosessista, jossa on edustajia, eivätkä nämä edustajat mene takaisin kysymään kansalta, mikä heidän mielestään olisi paras vaihtoehto.

Minulle tämä on erittäin monimutkainen ja vaikea asia, koska ensinnäkin me kansakuntana olemme ansassa. Taloutemme on riippuvainen lännestä, eikä hallituksemme tiedosta ihmisten mahdollisuuksia taloudessa. Ihmiset pakotetaan tuottamaan sitä, mitä he eivät kuluta taloudellisesti ja kuluttamaan sitä mitä he eivät tuota. Se on monimutkainen asia, koska esimerkiksi kauppa Afrikan maiden kesken ei ole näkyvää. Koska meidän ei tarvitse myydä tavaroitamme maailman markkinoilla. Mitä Tansania tarvitsee tänä päivänä selviytyäkseen? Emmekö saa niitä asioita maastamme? Tai naapureiltamme? Koko taloudellinen järjestelmä on niin monimutkainen, että tavalliset ihmiset, kuten minä, kysyvät miksi käytämme varam-

odottavat toimeenpanoa käytännössä!

Lopuksi haluan kiittää Irma-Liisa Perttusta ja hänen kolleegojaan, jotka ovat tehneet mahdolliseksi Ulkoasianministeriön ottaa ensimmäisiä askeleita käytännön tiellä, eikä vain kirjoittaa niistä www-sivuja ja julkaisemalla “Navigating Culture”, “Navigating Gender”.

me tavaroiden ostoon tai miksi meidän täytyy myydä kaikki tai miksi meidän täytyy olla riippuvaisia kansainvälisestä markkinoista. Nämä kysymykset nousevat pintaan maassani.

Mielestäni on postiivista, että ainakin ihmiset alkavat nähdä todellisuuden. Ihmsiet alkavat nähdä tekopyhyyden, jota esiintyy ympäri maailmaa. Minulle se on askel eteenpäin. Niinpä on olemassa pieniä ryhmiä ihmisiä, jotka käyvät maiden rajojen ylistä kauppaa Keniasta, Ugandasta, Tansaniasta, Sambiasta ja Malawista. Ehkäpä se johtaa myöhemmin konkreettisempiin kauppasuhteisiin. En ole varma. Mutta ainakin keskustelu on käynnissä. Meidän täytyy ajatella globalisaatiota myös siltä kannalta, että on olemassa paljon tietoa. Ihmiset voivat kuulla toistensa tekemisistä median välityksellä. He voivat kuulla ihmisten protestoivan Seattlessa, he voivat kuulla ihmisten järjestäytyvän Malessiassa tai Filippiineillä. Tämä on osa prosessia ja se rohkaisee ihmisiä toimimaan.

Ville Venermo

Tekniikka elämää palvelemaan

Olen arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija. Olen työskennellyt koko ikäni eri maissa kehitysyhteistyössä asutusprojekteissa köyhille tai köyhdytetyille, ihmisille. Aloitin Tansaniassa vuonna 1972 Maailman Pankin projektilla, joka pyrki parantamaan slummialueita. Maailman Pankki määräsi tontit hyvin pieniksi. Ihmiset olisivat halunneet isompia rakennustontteja. Se ei ollut mahdollista vuokraehtojen

vuoksi. Samaan aikaan oli paljon slummialueita, kuten Manzese jne. Mielestäni yli puolet kaupungista eli slummeissa. Jotkut niistä siis kunnostettiin ja laillistettiin. Syyksi selitettiin rakennus-määräykset kolonialistisella aikakaudella. Mutta me kaikki tiedämme, että kolonialistit tekivät rakennusmääräykset estääkseen afrikkalaisia tulemasta kaupunkeihin. Niinpä ne tehtiin erittäin kalliiksi.

Nyt, itsenäisyyden jälkeen ihmisillä on vapaus liikkua ja he ovat muuttaneet kaupunkeihin. Mutta lainuudistus ei ole edennyt samaa tahtia. Niinpä enemmän kuin puolet Dar-es-Salaamin asukkaista asuu laittomissa oloissa, koska laki estää heitä asumasta taloissa, jotka eivät olleet vakinaisia. Ja tämä vakinaistettu rakennus oli kolonialistinen keksintö. Esimerkiksi Kenneth Kaunda mainitsi itsenäisyystaistelun aikana, että kun Sambia itsenäistyy kaikilla sambialaisilla tulee olemaan eurooppalaisen standardin mukaiset talot. Me tiedämme, ettei se missään taloudellisissa olosuhteissa olisi ollut mahdollista.

Joidenkin mielestä kolonialistinen aikakausi toi kaikki Afrikan vallitsevat ongelmat. Se ei täysin pidä paikkansa, mutta siinä on paljon totta. Olen työskennellyt rakennuksilla Sambiassa, Nigeriassa, Guineassa, Keniassa ja Mosambikissa jne. Mosambikissa muuttimme rakennusmääräyksiä niin, että ihmisillä oli varaa rakentaa taloja.

Marie Shaba

Monet noista asioista ovat totta. Mutta me olemme uusi sukupolvi. Kun puhumme orjuudesta, kolonialismista, se tapahtuu siksi, että tiedämme mistä olemme tulleet ja miksi olemme täällä. Monet kärsivät vieläkin henkisestä orjuudesta. Monilla on huono itsetunto ja siksi vertaammekin kolonialistista aikakautta nykyhetkeen. Kerron esimerkin huonosta itsetunnosta. Kun kristinusko tuli, kaikki papit olivat miehiä, hallituksen virkamiehet olivat miehiä ja he olivat valkoisia. Koulussa käyttämässämme kirjoissa oli kuvia valkoisista ihmisistä. Kirkossa meillä oli myös Jumala, joka oli vanha, valkoinen, mies valkeine partoineen. Enkelit olivat myös valkoisia ja kauniita. Piru oli musta sarvineen ja häntineen. Nämä kuvat vaikutti-

vat mieliimme. Kun menet kirkkoon tai moskeijaan, et oleta näkeväsi naispappia. Et odota näkeväsi mustaa pappia. Se on henkistä orjuutta. Eikä se häivy mielistämme nopeasti.

Voin antaa esimerkin tästä päivästä; kauneuskilpailusta. Minä en voi edes ajatella osallistumista, koska olen ylipainoinen, nenäni on leveä ja tarvitsisi kirurgin veistä. Nämä kauneusihanteet ovat vielä olemassa, sitä emme voi kieltää. Valkaisemme ihomme, suoristamme hiuksemme voidaksemme olla kuten valkoiset ihmiset. Valkoiset ovat jumalan rotua. Ymmärrätkö? Nuo asiat tapahtuivat menneisyydessä, mutta ne vaikuttavat vielä tänä päivänäkin. Käytit tontteja esimerkkinä. Bagamayossa meillä ei tule olemaan asuinalueita, joilla on paljon asukkaita, koska ne ovat kolonialistista perintöä. Miksi pitäisi asua tiheästi, kun meillä on niin paljon maata. Antakaamme ihmisille kunnan tontti, pieni puutarha, jossa voi pitää kanoja. Se on afrikkalainen tapa ja perinne. Täytyy olla pieni puutarha, jossa voi pitää kanoja. Mitä vikaa on käyttää sitä standardina? Brittiläistä hallitusta ei voida syyttää laiesta, joita heillä on. Mutta ne täytyy tietää, jotta niitä voi muuttaa ja parantaa. Se on haaste, jonka annamme hallituksellemme. Niinpä Bagamayossa me haluamme sen toteutuvan. Se on papereilla, mutta kukaan ei sitä pane täytäntöön. Ehkä kun ihmiset näkevät, että se toimii meillä, he tekevät sen myös omilla alueillaan.

Pahin ongelma on silti henkinen orjuus. Siitä pitäisi ensiksi vapautua. Ei ainoastaan afrikkalaisten, vaan myös kaikkien muiden. Olen tavannut muutamia pohjoisen ystäviä, joilla on vielä sama mentaalinen kuva afrikkalaisista asumassa puissa tällä vuosisadalla. He todella katsovat minua ja kysyvät hassuja kysymyksiä. En voi kuitenkaan syyttää heitä. Tämän tiedon he ovat saaneet kovalevyllensä ja se tieto pysyy siellä. Meidän tehtävä on tuoda uutta tietoa, sanoa, että olemme kaikki ihmisä, väri on jumalan valinta ja kauneus on katsojan silmissä. On erivärisiä ihmisiä, erikokoisia, eri tavalla älykkäitä ihmisiä. Se kaikki on Jumalan lahjaa.

KULTTUURIEN KOHTAAMINEN KANSAINVÄLISESSÄ LIIKE-ELÄMÄSSÄ

Aira Davidsson, koulutuspäällikkö, FINTRA

Ehkä on hyvä alussa kertoa siitä toimintaympäristöstä, mistä minä tulen. FINTRA on lyhenne sanasta the Finnish Institute for International Trade. Meidän toiminta-ajatuksemme on parantaa yritysten kilpailukykyä ja kansainvälisen markkinoinnin ja myynnin osaamista. Me emme suinkaan jaa rahaa, vaan ehkä toisin päin. Rahastamme erilaisilla kehitysohjelmilla, joihin osallistuu yritysten henkilökuntaa. Asiakkainamme on sellaisia yrityksiä, jotka ovat aloittelemassa kansainvälistymistään ja yrityksiä, jotka ovat jo pitimmällä tässä prosessissa. Koulutettavanamme on vienti-, myynti-, ostoassistentteista yrityksen ylimpään johtoon, kehitysjohtajia, tuotejohtajia ja toimitusjohtajia. Viime aikoina on entistä enemmän ollut mukana kansainvälisen kaupan työvoimapolitiittista koulutusta.

Aion tässä esityksessä itse asiassa käydä läpi kaksi asiaa. Valotan toimintaympäristöä, mihin tämä meidän koulutusohjelmamme istuu. Sitten esittelen toiseksi tutkimuksen tuloksia, jotka ovat vielä kesken ja vielä julkaisemattomissa. Tutkimus koskee kansainvälisen kaupan henkilöstön taitoja, niin kuin työntekijät itse sen ovat kokeneet, valmiuksien kehittämistarpeita ja kulttuuriin sopeutumisprosessia.

Suomalaisyriyksen rupeivat kansainvälistymään voimakkaasti tuossa 80-luvun alkupuolella ja puolivälissä. Silloin lanseerattiin koulutuskentässäkkin sellaisia angloamerikkalaisia sloganeita kuin “go global, act locally” tai “business is people”. Viimeistään siinä vaiheessa tajuttiin, että kilpailukyky tai lisäarvo osaamiselle tulee siitä, että osataan toimia ihmisten ehdoilla, oli sitten kyse kaupan tai liikesuhteen solmimisesta tai yrityksen etabloitumisesta jollekin vieraalle kulttuurialueelle. Olen miettinyt monta kertaa, mistä oikeastaan on kyse tällaisissa muotisanoissa kuin

kansainvälistyminen, luovuus, globalisaatio ja mitä niitä kaikkia onkaan. Ja yksi parhaita määritelmiä, mihin olen törmännyt, löytyi Hesarista joku vuosi sitten.

Kansainvälistyminen

On joukko valmiuksia. Sitä, että pystyy omasta taustastaan ja kulttuuristaan tietoisena tulemaan toimeen vieraiden ihmisten kanssa oudoissa tilanteissa. Kansainvälistyminen on ihmisten kohtaamista. Jos menee kolmannen polven helsinkiläisenä Äkäslompoloon, tarvitsee siellä kansainvälisyystaitoja.

(HS 11.10.99)

On todellakin kyse valmiuksista. Erittäin tärkeää on tiedostaa oman taustansa ja oman kulttuurinsa merkitys omissa reaktioissaan. Aina on kyse vieraista ihmisistä ja oudoista tilanteista, ja se on hyvä muistaa. Prosessit, joita käydään läpi, kun mennään Helsingistä Äkäslompoloon, ovat samat, kun mennään kansallisten kulttuurien ulkopuolelle ja toimitaan eri kulttuureissa erilaisten ihmisten kanssa.

Viime aikoina on aika paljon ruvettu miettimään sitä, minkälaisia valmiuksia ja kompetensseja haetaan, kun puhutaan tehtävistä, jotka vievät tuonne maailmalle ja nimenomaan kansainvälisen kaupan tehtäviin. Euroopan sosiaalirahaston avulla on teetetty tutkimus, jossa haastateltiin sataa suurta yritystä, heidän henkilöstöihmisiään ja koulutusorganisaatioitaan. Tutkimuksen avulla pyrittiin löytämään niitä valmiuksia, mitä edellytetään kansainvälisesti orientoituneilta henkilöiltä. Kuvioon XX viitaten heidän on hyvä pystyä selviytymään tilanteissa, jotka ovat muuttuvia ja epäselviä. Niitä ei voi ennalta mallintaa missään, ei vaikka olisi kuinka selkeä myynti- tai neuvottelusopimus tai mikä tahansa neuvot-

telu kyseessä. Aina sattuu kuitenkin jotakin outoa ja yllättävää.

Kansainvälisissä tehtävissä menestyminen

“ *Kyky orientoitua ja jäsentää hahmottomattomia, epäselviä ja muuttuvia olosuhteita*

“ *Vuorovaikutus ja viestintävalmiudet*

“ *Kulttuurinen asennoituminen*

“ *Kyky sietää ja käsitellä sopeutumisprosessiin liittyvää stressiä*

(Kansainvälistymisen edellyttämät valmiudet, ESR)

Entistä enemmän peräänkuulutetaan jo laajemminkin näitä vuorovaikutus- ja viestintävalmiuksia. Se ei ole pelkästään sitä, että osataan englantia. Tietenkin monipuolinen ja laaja kielitaito on hyvä olla, mutta välttämätöntä on myös tietää, mitä sillä hienolla ja monipuolisella kielitaidolla tekee. Usein meitä suomalaisia, itse ilmeisesti eniten, mollaamaan siitä, että emme pysty viestimään tilanteiden edellyttämällä tavalla huolimatta verraten korkeasta ja korkeatasoisesta koulutuksestamme. Ongelmana on kulttuuriin asennoituminen, kyky sietää ja käsitellä sopeutumisprosessiin liittyvää stressiä. Voidaan puhua eräänlaisesta kulttuurishokistakin.

Miksi sitten tämä on meille niin mahdottoman hankalaa, vaikka me tiedämme ja näemme ja nyt tutkimuksetkin osoittavat, minkälaisia valmiuksia peräänkuulutetaan? Tottahan toki me ajattelevina ihmisinä yritämme niitä omia heikkouksiamme ja kehitysalueita parantaa. Kun liikutaan kulttuurin ylä- tai pintatasolla, puhutaan tavallisesti siten, että “tiedetään, osataan ja on luettu”, miten oma kulttuuri vaikuttaa eri tilanteissa ja mitkä ovat muiden kulttuurien ulottuvuudet ja vaikutukset. Esimerkiksi lähtiessämme myyntimatkalle johonkin toiseen maahan olemme ottaneet selvää, minkälainen liiketoimintaympäristö siellä on vastassa, minkälainen on liikkeenjohtotyylit, johtamistyyli ja päätöksentekoprosessi. Kun taas liikutaan tunnetasolla, niin luulen, että ollaan sellaisten hienosyisempien asioiden kanssa tekemisissä. Nämä ovat usein sellaisia asioita, mitä ei itsekään välttämättä tiedosteta.

Kun puhutaan stereotyyppioista, havainnoinnista ja omakulttuurikeskeisyydestä, niin varmaan

kaikille on tuttu metafora kulttuurista jäävuorena. Jäävuoren pinnalla on näkyvissä, että ihmiset ovat erilaisia, he puhuvat erilaista kieltä, syövät erilaista ruokaa eri tavalla. Pinnan alla vaikuttavat itse asiassa paljon enemmän esimerkiksi vuorovaikutustilanteeseen mukaan tulevat kommunikointityyli, yleistyksen, ennako-odotukset, tapamme havainnoida ja tulkita asioita jne. Kun seurataan metaforaa eteenpäin kulttuurikolareihin, joissa kaksi jäävuorta kohtaa toisensa, niin eikö siellä pinnan alla tapahdukin enemmän kuin mitä huiput toisiaan koskettavat. Hankalaksi asian tekee, että me emme välttämättä tiedosta niitä tapahtumia. Emme me kulje ympäriinsä katsellen, minkähänlainen katsekontakti tuolla saksalaisella mahtaa olla ja niin pois päin. Ne tulevat siinä tilanteessa mukana.

Edellä mainitsin näistä mukanaolevista prosesseista, joista yksi on yleistysten teko. Meillä kaikilla on niitä, ei pelkästään kansalliskulttuureista, vaan eri ihmisryhmistä. Jos miettisimme esimerkiksi minkälaisia insinöörit, poliisit tai kehitysyhteistyön tekijät ovat, löytäisimme varmasti pian 5-10 asiaa, jotka kaikki allekirjoittaisimme. Stereotyyppioita on ihan hyvä tietoisesti käyttää silloin, kun tiedämme vain vähän jostakin vieraasta kulttuurista. On hyvä olla myös valmis muuttamaan käsityksiään silloin, kun ruvetaan saamaan enemmän tietoa kyseisestä kulttuurista.

Voisimme tähän jatkoksi nopeasti katsoa, mikä on kentän tilanne tällä hetkellä. En puhu pelkästään FINTRAN järjestämästä kulttuurivalmennuksesta, vaan olen yrittänyt vähän katsoa muidenkin, ei pelkästään Suomessa toimivien organisaatioiden, laitosten, koulutuslaitosten järjestämästä valmennusta. Eniten näyttää olevan tarjolla aluekohtaisia ohjelmia, joissa käydään läpi johonkin tiettyyn kohdekulttuuriin liittyviä asioita, historiaa, politiikkaa, uskontoa mutta myös liikkeenjohto- tai viestintätyyliä. “Culture general” tai yleiskulttuuriohjelmilla taas pyritään lisäämään tietoutta siitä, missä kaikkialla kulttuuridimensiot tuntuvat työelämässä tai mikä osa-alue onkin tarkastelun kohteena.

“Työ ja koti maailmalla”, näin otsikoin tyypillisen maastamuuttajan tai johonkin toiseen kult-

tuuriin siirtyvän, työkomennukselle lähtevän henkilön valmentamisen. Perhekin on silloin tietenkin mukana valmennuksessa, sikäli kun perhe lähtee mukaan. Ikävä kyllä aika paljon ainakin meidän ohjelmassa vielä järjestetään tällaista kansainvälisen tapakulttuurin valmennusta. En puhu pelkästään siitä, minkäväriset tennissukat matkalaukkuun pakkaa, vaan myös siitä, mitä tarkoittaa esimerkiksi isäntänä tai emäntänä toimiminen tällaisen yritysvierailun yhteydessä, mitkä small talk-aiheet ovat sopivia, mitkä eivät.

Nämä kaikki mainitut ohjelmat antavat hieman virheellisen kuvan siitä, että vieraiden kulttuurien kohtaaminen olisi jotenkin kognitiivinen prosessi. On väärin kuvitella, että pystyisimme jotenkin päänupilla työstämään isojakin kulttuurieroja. “Kun me olemme lukeneet ja kuulleet näistä asioista, niin me varmaan selviämme ja pärjäämme tässä kulttuurissa.” Mutta näinhän ei ikävä kyllä ole.

Mutta kun lähdemme kehittämään henkilökohtaisia valmiuksia, niin siinä vasta haastetta riittääkin. Ensinnäkin pitäisi saada asiakas tajuamaan, että on hyvä saada palautetta siitä, minkälainen on oma viestijäprofiili. Tietenkin kaikki esiintymiset ja muut kuuluvat tähän sarjaan. Mutta myös juuri vuorovaikutusvalmiuksien kehittäminen, joka tuossa aiemmassa kalvossakin tuli jo esiin.

Olen tehnyt melko ison selvityksen FINTRAN vientimarkkinoinjakoulutukseen osallistuneiden joukossa. Heitä on tällä hetkellä seitsemisen sataa. Heiltä kysyttiin mm. miten merkityksellisenä he näkevät kulttuuriosaamisen omalla kohdallaan. Ylimmäksi nousi kulttuurierojen tiedostaminen, kyky sopeutua uuteen kulttuuriin, oman kulttuuritaustan tuntemus, kyky tehdä oikeita tulkintoja. Vastaajat kokevat sen erittäin tärkeänä. Kun oma urakehitys on vienyt vieraaseen maahan töihin, niin suurimpana ongelmana ihmiset ovat edelleenkin kokeneet kirjallisen ja suullisen kielitaidon. Vaikka olemme verraten kielitaitoista porukkaa noin kansainvälisestikin verraten. Kirjallisen kielitaidon ongelmat eivät ole pelkästään meidän suomalaisten kokemaa, samaa muidenkin asiakasyritykset mainitsevat. Uudet viestimet, kaikki sähköinen viestintä, on oikeas-

taan monimutkaistanut tätäkin prosessia aika paljon. Se on jotakin uudenlaista kirjallista viestintää.

Pyysin vastaajia mainitsemaan, mitä he näkevät oman työnsä kannalta tärkeäksi asiaksi kehittää eteenpäin. Taas kerran nousi esiin tämä kulttuurierojen ymmärtäminen sekä sähköiset viestimet. Tuntuu siltä, että kohta kaikki tieto menee verkkoja ja sähköisiä viestimiä pitkin tässä kansainvälisessä yritystoiminnassa varsinkin. Se ei ole näköjään mitenkään helppo asia. Siinähan ollaan kahden asian kanssa tekemisissä: tieto on niin valtavan nopeakulkuista ja sitä tietoa on niin hirveästi saatavilla. Mutta ilokseni toteusin sen, että vuorovaikutusvalmiuksien merkitys on nyt jo vihdoinkin viimein tajuttu.

Missä he sitten näkevät vahvuudet, jotka vaikuttavat yrityksen kilpailukykyyn? Edelleen vahvimpana nousevat esiin henkilöstön ja oman itsen asenteet, taidot, valmiudet, henkilöstön osaaminen ja kulttuuriosaaminen. On ehkä hyvä mainita, että parisataa vastausta tuli viideltäsadalta ihmiseltä. Ikärakenne painottui selvästi niin, että melkein puolet oli 46-vuotiaita tai sitä vanhempi. Se ehkä osaltaan selittää sen, että näinkin voimakkaasti “Siperia opettaa”.

Lopuksi esitän kuvan, jonka usein näytän ryhmille, kun ollaan pohdittu näitä asioita. Mistä tällaisessa kulttuurikoulutuksessa oikeastaan on kyse? Ei todellakaan ole kyse asioiden ja kulttuurien keskenäisestä verailusta tyyliin “brittiläinen kulttuuri on kohteliaampi kuin suomalainen kulttuuri”. Jokainen toimii omalla tavallaan, ja ymmärryksen hakeminen sille on yksi iso askel eteenpäin jo kansainvälisen osaamisen polulla.

Maassa maan tavalla vai?

JOUTSEN, HAUKI JA RAPU KÄVIVÄT
YHTEISTÄ KUORMAA KISKOMAAN: JOUTSEN VETI PILVIIN, HAUKI ALAS VETEEN JA RAPU TAAKSE, NIIN MIKÄ ETEEN?
KUKA VETI OIKEIN, VÄÄRIN MENI KELTÄ?
(Krylov)

Miten ulkoministeriö valmentaa diplomaatteja kohtaamaan kulttuurierot?

Eero Suominen, koulutuspäällikkö, Ulkoasiainministeriö

Minua on pyydetty kertomaan, miten Ulkoministeriö valmentaa diplomaatteja kulttuurieroihin ja niiden kohtaamiseen. Oikeastaan haluaisin lähteä rekrytointiprosessistamme. Minkälaisia ihmisiä pyrimme saamaan diplomaattiuralle? Aivan keskeinen asia on henkilökohtainen joustavuus ja avoimuus, sosiaalisuus ja kontaktientekohalu tai -kyky. Tämä on tietysti hyvä lähtökohta, kun lähdetään kouluttamaan ihmistä diplomaatin uralle. Uralle hakeutuvat tietävät, että joutuvat asumaan ja työskentelemään erilaisissa maihissa ja kulttuureihin. He ovat kiinnostuneita kansainvälisestä politiikasta, muista maista ja muista kulttuureista. Periaatteessa tämä lähtökohta on aina hyvin positiivisen perustan vieraitten kulttuuriin kohtaamiseen.

Toinen kokonaisuus on se, mitä diplomaatti tekee. Diplomaattihan on oman maansa hallituksen edustaja toisessa maassa. Työhön kuuluu kontaktiverkon luomista, oman maan ja sen kansalaisten etujen ajamista ja siihen kuuluu olla mukana meitä koskevassa kansainvälisessä päätöksenteossa. Siihen kuuluu myös raportoida ja selvittää omalle hallitukselle, mitä toisessa maassa tapahtuu ja minkälaisia kehityssuuntia siellä vallitsee.

Mielestäni on hyvä, että tässä aikaisemmin puhuttiin osallistumisesta päätöksentekoon, joka koskee oman maan etuja ja kansalaisten etuja. Tämä on se alue, missä meidän pitää ollakin mukana. Mutta kuitenkin on otettava huomioon, että taustalla on arvoja, jotka sitten yhdistyvät laajempaan kokonaisuuteen, kuten ihmisoikeudet, oikeusvaltion kunnioittaminen, demokratian edistäminen ja kestävä kehitys. Se asiakehys, missä me toimimme, on aika laaja.

Miten sitten tällaisiin tehtäviin pitää kouluttaa ja miten tällaisessa työssä kulttuurien välien ero tulee ottaa huomioon? Diplomatia, jolla on pitkät perinteet, hoitaa kansainvälistä ja valtioiden välistä kanssakäymistä. Siihenhän on tietysti kuulunut, että on pyritty hälventämään tiettyjä kulttuurieroja. Se on johtanut siihen, että tästä on kehittynyt oma "diplomaattinen kulttuuri". On sovittu tietyistä pelisäännöistä ja toimintatavoista, jotta näitä kulttuurien välisiä eroavaisuuksia, ja oikeastaan niiden aiheuttamia ongelmia, voitaisiin välttää. Kansainvälisen diplomatian säännöt ovat kehittyneet satojen vuosien myötä. Siinä mielessä se on oma osakulttuurinsa. Pyritään välttämään konfliktien kärjistymisen väärinkäsitysten takia, mitä ei kuitenkaan aina voida täysin välttää.

Diplomaatin työssä joutuu olemaan ja tekemään työtä kahdenlaisissa tilanteissa. Ensinnäkin, joudumme kansainväliseen kanssakäymiseen jatkuvasti kansainvälisissä järjestöissä ja kansainvälisissä konferensseissa. Ne ovat hyvin strukturoituja tilanteita, joissa on tietyt säännöt, tietyn näköinen käyttäytymiskaava ja tietyt menetit. Mutta toinen tapa on, että sinut lähetetään postille kolmen-neljän vuoden palvelukseen ja työhön toiseen maahan. Silloin tämä on oikeastaan kokonaisvaltainen missio, tietynnäköinen tutkimusmatka toiseen kulttuuriin. Ainakin sen pitäisi periaatteessa olla sen tyylinen. Se, minkälaisessa tilanteessa diplomaatti joutuu tekemisiin vieraan kulttuurin kanssa, vaihtelee hyvin paljon. Toisaalta me seuraamme kansainvälistä ja kansallista taloudellista ja poliittista kehitystä. Silloin on pakko tietää historiaa ja tuntea maan institutionaalisia ja taloudellisia rakenteita. Mutta siinä täytyy myös tuntea vallitsevia arvoja ja kulttuuria laajemmaltikin. Ei käy, että me katsomme yksinomaan lukuja ja kehityskaaria, vaan on otetta-

va huomioon, että isäntämaalla on historiansa, arvonsa ja toimintatapansa.

Esimerkiksi perheoikeuteen liittyvissä tilanteissa nämä kulttuurierot saatetaan hyvinkin akuutisti joutua kohtaamaan. Toisaalta, on hyvin vaikeaa tehdä minkään maan poliittista analyysiä, ellei tunne maata syvällisesti. Skaala saattaa olla hyvinkin laaja, lähtien ihan normaalielämän ihmisten ongelmista tilanteisiin, joissa katsotaan yhteiskuntaa laajemmalti. Sitä on hyvin vaikea tehdä ilman jonkinlaista kulttuurillista sensitiivisyyttä. Kulttuurilliseen sensitiivisyyteen tulee pyrkiä ja siitä pitää olla tietoinen.

Kulttuurien kohtaamisessa puhutaan usein kulttuurisesta viestinnästä, "cultural communicationista". Itse puhuisin mieluummin vuorovaihtuksesta, "interactionista", jossa kumpikin on tietoisia persoonallisuudestaan, taustastaan ja omasta kulttuuristaan. Mielestäni se kohoaa silloin toisenlaiseen elementtiin ja toisenlaiseen kontekstiin.

Kun ajatellaan tilanteita, joihin diplomatiassa joudutaan, on selvää, että kulttuurista sensitiivisyyttä pitää opetella ja sitä pitää oppia. Mutta miten? Olen itse ollut koulutuspäällikkönä vasta puolisen vuotta ja jouduin katsomaan mitä olemme aikaisemmin tehneet. Yleensä koulutus ministeriössä tapahtuu siirtojen yhteydessä, kun ihmiset lähtevät ulos. Miten kouluttaisimme ulos lähteviä ihmisiä on ongelmallista: mikä osuus koulutuksessa tulee olla yleistä, mikä maaspesifää. Jos olet antropologi tai sosiologi niin voit keskittyä johonkin tiettyyn maahan ja tutkia sitä. Me menemme kolmeksi vuodeksi johonkin maahan ja sen jälkeen toiseen maahan taas kolmeksi vuodeksi. Ne maat saattavat olla aivan eri puolilla maailmaa ja aivan erilaisia.

Tietyissä mielessä diplomaatin pitäisi olla yhä sensitiivisempi. Kun hän kolmen vuoden päästä vaihtaa maata, niin hänellä on jonkin näköinen taju ja valmiudet päästä mahdollisimman nopeasti sisään uuteen asiaan. Mutta toisaalta koulutuksen järjestämisen kannalta on ongelmallista, että periaatteessa pitää olla yleistä koulutusta, jossa kerrotaan yleisesti kulttuurien kohtaamisesta ja kulttuurierojen tunnistamisesta. Olen myös sitä mieltä, että se ei saa jäädä mihinkään

tapakoulutukseen. Jonkin verran sellaistaakin pitää tehdä, jotta vältetään pahimpia virheitä. Kyllä koulutuksessa pitäisi olla myös mitä juuri se maa ja se kulttuuri syvemmissä mielessä ovat, jossa diplomaatti tulee työskentelemään ja elämään. Ongelmana on vain, kuinka nopeasti tällaisen asian opettaa, varsinkin kun maasta toiseen vaihdetaan kolmen-neljän vuoden välein.

Se, mitä voidaan opettaa, on tietysti metodi, miten maahan ja kulttuuriin voi perehtyä. Mutta sen ymmärtäminen ja tiedostaminen ja toisaalta tämän metodin soveltaminen ei olekaan kovin helppoa. Se on asia, jota ei kovin helposti ajeta ihmisessä tai organisaatiossa läpi.

Meillä on toki ollut vuosittain, yleensä keväisin kun siirtokierros käynnistyy, yleistä kulttuurin opettamista, kulttuurierojen tunnistamista ja kulttuurien kohtaamista, mutta koulutus on vapaaehtoista. On jokaisen oma asia, osallistuuko siihen vai ei. Koulutukseen voidaan määrätä, mutta on hyvin vaikea pakottaa ihmisiä omaksumaan asioita. Sen täytyy lähteä vapaaehtoisuudesta.

Toiseksi, meillä on ollut maakohtaisia isompia kysymyksiä koulutuksessa silloin, kun on isompi joukko lähtenyt esimerkiksi Neuvostoliittoon/Venäjäälle tai Yhdysvaltoihin. Tiedän, että KYO:lla on hyvinkin laaja oman alueensa opetus- ja koulutustoiminta. Meillä on ollut yhteistyötä mutta sitä on toki syytä vielä tiivistää. Uskon myös, että aika paljon pitää kehittää tietynnäköistä antropologis-sosiologista metodia, jolla pystytään herkistymään paremmin vieraille kulttuureille. Mutta kuten sanoin, ongelma on usein siinä, että tilanteet vaihtuvat ja maat vaihtuvat. Millä tavalla silloin koulutuksen suunnittelet?

Tulevaisuudessa tulemme näihin asioihin kiinnittämään enemmän huomiota. Usein uskomme itse, että mennessämme maasta toiseen, taidot tulevat ikäänkuin työn ja kokemuksen mukana. Niin ei välttämättä ole, vaan siihen täytyy opettaa, ja sillä kokemuksella, mikä meillä on, sitä voidaan herkistää ja kehittää. Tämä on yhä tärkeämpi asia meidän alallamme, koska oman työn, oman ajattelun ja oman tulkintojen heijastuspinta pitää olla suhteel-

lisen laaja. Meillä pitää olla laaja kontaktiverkko hyvin erilaisiin tilanteisiin ja erilaisiin ryhmiin. Voisin oikeastaan päättää esitykseni erään suurlähettilään humoristiseen kommenttiin raporttiinsa lopussa. Hän teki arvioimastaan tilanteesta tietyt johtopäätökset ja totesi

lopussa, että tämä oli minun käsitykseni, mutta myös kaiken nähnyt parturini oli samaa mieltä.

Ihmisyuden kieli on kaikille sama

Raija Isoaho, henkilöstökonsultti, MBA

Olen ollut neljä ja puoli vuotta Keniassa, minulla on siis tällainen lyhyt kehitysyhteistyökokemus. Muuten olen tehnyt urani työhallinnossa ja tällä hetkellä olen siirtymässä yrittäjäksi. Kun mietin tätä omaa alustustani, niin mielessäni kulki tarina siitä, mitä minulle ja joillekin kollegoilleni tapahtui tässä kulttuurien kohtaamisessa. Ajattelin kertoa teille tarinan, Afrikassahan tarinat ovat tärkeitä. Vaikka tarinani on minä-muodossa, siinä on myös kollegojeni kokemuksia.

Siellä terveystyöprojektissa länsi-Keniassa Elgonvuorella, joka näyttäytyy kauniina ulospäin, vuoren kääntö- ja varjopuolena on kuitenkin hyödyntää sen anti, esimerkiksi kolme satoa vuodessa, sairaudet, köyhyys ja saveen uppoava autoni pitkinä sadeaikoina. Teema, joka koko ajan nousi mieleeni oli muutos, muutos, muutos. Kun kohtaan uuden ihmisen, kohtasin hänet sitten uudessa parisuhteessa, eri kaupungissa tai uudessa oppilaitoksessa, niin siinäkin on teemana muutos. Alberoni on sanonut muutoksesta, että se on kuin trapetsi, jonka puolella keinutaan. Kun muutostilanne syntyy, me hypäämme ja etsimme uutta trapetsia. Väli siinä kahden trapetsin välillä on se tilanne, jossa meidän stressinsietokykyämme testataan. Ilmasa roikkuminen sen muutoksen keskellä on aika pelottavaa. Ja tätä muutostilannetta, muutostavastustusta ja pelkoa uutta kohtaan esiintyy vuorotellen sekä kehitysyhteistyön tekijässä että

paikallisessa ihmisessä, tällä kertaa niissä kenialaisissa ihmisissä siellä Elgonvuorella.

Minulta valkoisena voi puuttua rohkeus antaa vastuu ja minä valkoisena esitän sen omasta kulttuuristani käsin, niin kuin täällä tuli asia esille. Mutta uskon, että pitkä läheinen yhteistyö auttaa kuitenkin, tarinat, kieli, jotka ovat näitä vuorovaikutuksen keinoja.

Kun kaikessa uutuudenviehätyksessä ensimmäistä kertaa menin työhön Afrikkaan, kohtasin jo kolmen valkoisen henkilön kanssa työskennelleen kokeneen, afrikkalaisen henkilöstön terveystyöprojektissa. Meni joku aika, niin luku- ja kirjoitustaidoton afrikkalainen nainen paljasti vuorovaikutuksessa minun länsimaiset roolini. Kaikki ne ”Tiedän varmasti, mitä sinä ajattelet, tiedän varmasti, mitä sinä osaat.” Ja tässä tuli pudotus trapetsilta. Ensinnäkin paljastui omat mustat tai ne sokeat alueet. ”En tiedäkään, mitä teet. Apua, apua, mitä minä teen?” Valkoisten perehdyttäminen ei riittänyt. Täytyi lähteä aika kokemattomana lähteä etsimään sitä uutta tapaa tehdä työtä. Se löytyi sieltä afrikkalaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä, palaverista, kokoontumisesta, keskusteluista. Sillä kertaa pääsin pälkähästä. Mutta seuraavan kerran, kun tämä osaamattomuuden tunne iski, niin se olikin jo hiukan syvempi. Ja silloin aloin tuntea aika tavalla kateutta siitä, että naapurijärjestön kollegalla olikin

työnohjausta siellä paikan päällä, mitä meidän järjestöllämme ei ollutkaan.

Lisäksi jos puhutaan erilaisista tunteista, joita alkoi nousta tällaisen Suomessa tasapainoisen ihmisen mieleen, niin huomasi olevani jossakin väsymyksen ja kyynisyyden vaiheessa täysi rasisti. Ja siinä olikin tekemistä, taas kaipasi työnohjausta.

Olin hengellisen järjestön palveluksessa, ja kun seurasin hiukan sitten jonkun sekuläärijärjestön tapaa hoitaa tällaiset tilanteet, niin janalle asetui hengellistyttyminen ja ääripäässä asioitten teknistäminen. Mutta se, mikä tässä oli vaikeinta, oli se, että kaikki asiat alkoivat kertyä painoksi eikä niitä saanut sieltä ulos käsiteltyinä.

Minulla oli musta, taitava autonkuljettaja, joka kertoi minulle tarinoita, perehdytti minua osaltaan tähän kulttuuriin. Hän teki älykkäitä kysymyksiä. (- - -) Ja liikennekulttuurikin tuli tutuksi kaikessa kauheudessaan.

Itsesääli tuli matkakumppaniksi siellä kaiken yksinäisyyden keskellä. Ja tämä yksinäisyys on kummaa, nimittäin taloni oli projektin keskellä, ja ihmiset tulivat ja menivät kaiken päivää, aamusta iltamyöhään ja asioivat siellä. Lisäksi nainen yksin projektin johtajana yhdessä Afrikan alikehittyneimmässä tai Kenian alikehittyneimmässä kolkassa oli ihmetyksen aihe, ja niinpä kyseltiin, että miten sinun isäsi päästi sinut tänne. Ja he keksivät ongelmaan ratkaisun. Amor ilmestyi sinne ovelle paikallisen peruskoulunopettajan persoonassa, ja viidennen ja kuudennen vaimon paikka olisi ollut avoimena. Vedenkantovelvot olisi jäänyt pois sopimuksesta, mutta muutama poika olisi ollut tarpeellinen kunnianhimoiselle isälle. Näitäkin tapauksia löytyy, että yksinäisyydessä voidaan solmia parisuhde, vaikka sitten syntyy oikeita suhteita, mutta näissä yksinäisyydessä solmituissa jutuissa hiekka karisee.

Alkoi ärsyttää, kun he varastavat lääkkeitä. He ovat niitä, joilla on väärinkäytöksiä. Alkoi suuttua, kun en ymmärrä asioiden taustoja. Turhauttaa, kun asiat eivät hoidu riittävän nopeasti. Ja valvotutti ja huolestutti, kun työnantaja kotimaassa odotti tuloksia jatkohankkeiden ra-

hoituksen saadakseen. Valkoinen, länsimainen ihminen on yhtäkuin raha. Se suuttutti. Ja pienet, kontrolloivat ympyrät valkoisten kesken uuvuttavat. Ja paineen rengas alkoi lisääntyä. "Miten sinä jaksat tämän kaiken", kyseli valkoinen kollega. "Minä jaksan rahan turvin, ison palkan turvin."

Kulttuurin kohtaamista tuli tässäkin esille, että on tärkeää olla joustava. Ja tällaisia välähdyksiä tuli vahingossa eteen. Ja ne tapahtuivatkin niinkuin vahingossa. Nimittäin ensimmäisenä aamuna lähdin lenkille sinne kauniiseen vuoristoon, laitoin verkkapuvun päälleni ja projektin porttivahti läimäytti portin edessä kiinni ja sanoi, että etpäs lähdekään tuon näköisenä. Niinpä sain koko yhteisön käsittelemänä luvan käyttää pitkiä housuja. Ja illalla kuulin, että alistuminen yhteisön sääntöihin oli yksi sellainen tekijä, joka varmasti tulee lisäämään meidän luottamustamme tähän paikalliseen väestöön. Ja niinpä pientä edistystä projektissa tapahtuikin.

***"Tämä ihmisyyden kieli
on sama, ulkoiset mahdollisuu-
det ovat erilaiset.
Ja minun elämässäni on ollut
aika ennen Afrikkaa ja aika Afri-
kan jälkeen."***

Jään kyselemään, että mikä on todellista tehokkuutta. Sitä on jo tänään kysely täällä. Afrikkalaisessa kulttuurin kohtaamisessa olin onnellinen, että turvallisuudestani pidettiin huolta. Kun menemme uuteen kulttuuriin, yksin jollekin paikkakunnalle, niin siellä voi olla kaiken näköisiä pelkoja. Niinpä heimosodan alettua alueen päällikkö kävi joka päivä meidän projektissamme ja todellisen vaaratilanteen tullessa hän sitten meidät viiden minuutin varoitusajalla lähetti minut muiden valkoisten luokse. Näissä tilanteissa on vaara ja täysin mahdollista, että paikallinen kulttuuri jää täysin vieraaksi. Kieli voi jäädä oppimatta. Tällöin oma kulttuuri tulee mukaan isoissa konteissa. Piiri pieni

pyörii oman, mahdollisesti kontrolloivan taustakulttuurin keskellä, ja saman väristen ja kielisten kesken. Näin ollen paikallisen kulttuurin edustajasta voi tulla apulainen, oppilas. Hän on vastaanottaja, ei kumppani, jonka kanssa yhdessä työskentely, kommunikointi, jopa ystävyys antavat kasvua ja muutosta.

En tiedä, olenko tässä pystynyt kertomaan siitä paineesta, joka syntyi ja säilyi kotiinlähtöön asti. Toisaalta istuin trapetsin kapulan päällä aika turvallisesti kotiin lähtiessä, ja olin kiintynyt siihen maahan neljän ja puolen vuoden aikana, Keniaan. Ja olin jotenkin tottunut siihen elämäntapaan ja lähdin tyytyväisenä ja onnellisena kotiin. Olin ollut onnellinen kaikesta huolimatta siellä. Kotiin päästyä huomasin, että jalka oli jäänyt maailman oven väliin. Minä olin muuttunut, työyhteisö, josta olin virkavapaalla, oli muuttunut ja yhteiskunta oli muuttunut. Tässä tilanteessa aloin etsiä kohdetta, jossa työstää läpi näitä asioita, jotka nousivat eteeni enkä löytänyt sellaista osaamista. En osannut Ulkoministeriöön ottaa yhteyttä siinä vaiheessa, että miten tällainen integrointi takaisin työelämään ja takaisin yhteiskuntaan hoidetaan. Nimittäin se oli täysi yllätys, että kotiin palatessa yhtäkkiä tuli täysin osaamaton tunne. En ollutkaan enää julkkis, ainoa siellä yhteisössä, vaan täysin sulautunut valkoisten ihmisten massaan. Tämä on aika rumasti sanottu. Yhteiskunnallinen asema putosi. Afrikassa asioimme ja työskentelimme yhdessä yhteiskunnan päättäjien kanssa. Yrsa Stenius kirjoittaa hyvin tästä kirjassaan tästä kulttuurin muutoksessa tapahtuvasta yhteiskunnallisen aseman laskusta: "Ulkopuolisuuden tunne on aikamoi- sen syvä. Suomessa joku voi kysyä, että mitäs teitkään siellä, ja seuraavassa hengenvedossa keskustelu kääntyy kotimaan asioihin. Ja ainakin naisena on tarve puhua, puhua ja puhua. Miehet hoitavat tämän asian eri tavalla."

Minut lähettäneelle organisaatiolle tämä kulttuurishokki oli myös täysin vieras asia. Nyt kun olen kuullut, niin ei se tänäkään päivänä vielä ole kovin kehittynyt tämä ihmisten vastaanottaminen ulkomailta, mutta askeleita on siihen suuntaan jo otettu. Monet palaavat kehitysyhteistyöstä työttömiksi, asunnottomiksi ja perheettömiksi. Minä kerroin teille, että onnekseni olin saanut virkavapaata vaiheessa, jol-

loin oli vaikeaa löytää uusi työpaikka projektin jälkeen. Tässä tilanteessa työn rutiinit, uuden opiskelun käynnistäminen auttoivat löytämään otteen uudesta trapetsin puolasta, mutta tämä kesti neljä vuotta. Mietin, olisiko tämä edennyt nopeammin ja asioiden käsittely ollut tehokkaampaa, jos olisi löytynyt heti sellaista osaamista.

Olen miettinyt myös sitä, että millä foorumilla organisaatiot ja kaikki järjestöt hyödyntävät tällaisen osaamisen. Uskon, että se olisi tärkeää esimerkiksi ihan tällaisena vertaisryhmä-koontumisena. Ja sitten mietin, että kenellä on vastuu siitä, että tämä tällainen integroituminen yhteiskuntaan tapahtuu sulavasti. Ja yhtenä ideana olen ainakin ajatellut, että olisi organisaatio, joka lähettää, määrittelee hanke-suunnitelmaan ja budjettiin summan, joka tarvitaan perehdyttämiseen, työn ohjauksiin ja näihin tällaisiin mahdollisiin jälkikeskusteluihin ja mahdollisiin kriisihoitoihin myöskin.

Juutalainen filosofi Martin Buber sanoo, että ei ole minua ilman sinua eikä sinua ilman minua. Sekä kulttuurin kohtaamisessa että tässä uudessa paluussa me tarvitsemme toisiamme. Näissä kulttuurien kohtaamisessa tämä ihmisen samanlaisuus hämmästyttää. Tämä ihmisyyden kieli on sama, ulkoiset mahdollisuudet ovat erilaiset. Ja minun elämässäni on ollut aika ennen Afrikkaa ja aika Afrikan jälkeen. Ja uskon palanneeni sieltä aika tavalla muuttuneena ja muutostakin edistäneenä.

Runsas vuosi sitten käväisin mieheni kanssa tällä työskentelyalueella, ja iloisena voin kertoa, että he pärjäisivät siellä ilman ulkomaista avustusta.

Keskustelu

Puhuja I:

Kävi ilmi tässä aamupäivällä, on että erityisesti tässä KYOn puolella on ollut melko vilkas vaihto henkilöstössä. Itse olen kokenut, että siellä kohtaa aika usein uusia desk-henkilöitä tai muita toimenhaltijoita. Onko se sellainen läpijuoksupaikka ulkoministeriön hallinnon kannalta, että siellä ihmiset käyvät ja sitten ne äkkiä menevät jonnekin oikeasti? Kun kuitenkin tämä kehitysapu näissä Suomen bruttokansantuote- ja muissa laskelmissa on aika marginaalinen kuvio, niin että se ei teidän kannalta varmaankaan tunnu kovin oleelliselta kysymykseltä.

Eero Suominen

Tämä on oikeastaan koko talon yleinen teema, että ihmiset vaihtuvat aika usein, ja voin sanoa, että olin EU-sihteeristössä aikanaan 1995, niin vuoden sisällä, kun meillä oli noin kolmenkymmenen hengen yksikkö, niin vuoden sisällä olin seitsemänneksi vanhin työntekijä, siis yhdessä vuodessa. Että täytyy sanoa, että meillä on siis joka puolella vaihtuvuus aika suuri, että se on ihan normaalia, että kolmen-neljän vuoden välein vaihdetaan maata tai vaihdetaan osastoa. Se on toisaalta sellainen asia, että kun meille rekrytoitiin ihmisiä, niin he olivat kovin iloisia, että työtehtävät vaihtuvat. Jotkut pitävät sitä ihanteellisena työpaikkana, että työtehtävät vaihtuvat. Ja mielestäni tämä on sinänsä kiinnostavaa, että sinulla on mahdollisuus vaihtaa työpaikkaa. Mutta täytyy myöntää, että itse koen sen joskus aika turhauttavaksi, että kun olet yhden asian tai maan oppinut, niin oletkin jo toisessa maassa tekemässä toisella kielellä työtä tai toisen tyylistä työtä. Mutta toisaalta meillä on työryhmä, joka tekee työtä sen eteen, että kehitysyhteistyöosaaminen ja sen läpivieminen ja sen tehostaminen tapahtuisi koko talossa. Mutta tämä on talon ihan yleinen asia, että ihmiset vaihtuvat.

Satu Viitanen, Intercultural management

Palaisin tuohon kotiinpaluuprosessiin ja toteaisin, että kyllä tänä päivänä yritykset aika hyvin hoitavat tuota kotiinpaluuta eli mekin olemme olleet kymmenissä yrityksissä rakentamassa kotiinpaluuprosesseja, otetaan nimenomaan huomioon näitä asioita, mistä puhuitte, osaamisen hyödyntämistä. On pidetty kriisiryhmiä ja vedetty vertaisryhmiä ja niin edelleen, että siihen on viime aikoina kiinnitetty todella paljon huomiota.

Eero Suominen

Tämä takaisinpaluukoulutus on erittäin hyvä teema, sillä jokaiselle tämä tällainen ulkomailla olo, oli se sitten kolmas tai neljäs tai ensimmäinen, oli se kuinka pitkä asia hyvänsä, niin se on erittäin tärkeä ja iso kokemus, jonka kautta voi aika hyvin henkilönä kasvaa. Ja mielestäni on myös muistettava, että meillä on ainakin kokonaiset perheet siinä, että se ei ole ainostaan työntekijä vaan yleensä ennenkaikkea hänen puolisonsa ja myös lapset. Että tämä on koko perheelle yleensä aika sellainen iso ja merkittävä kokemus, ja siitä kotiinpaluusta, se on myös vaikeaa. Ja se on sellainen asia, mihin pitää yhä enemmän kiinnittää huomiota.

Christian Sundgren, kehitysyhteistyöosasto

Olisin lisännyt tähän. Mielestäni Eero Suominen vastasi ihan hyvin näihin skarppeihin kysymyksiin, mutta se, mikä täytyy muistaa, että kun kehitysyhteistyötä tehdään, niin eihän se ole se suurlähetystössä oleva, meidän UM:n edustaja, vaan kyllähän se on se kenttä, se, joka on siellä projektissa kentällä mukana. Ja tässä se koulutuskomponentti on tietenkin kaikista tärkein. Ja onneksi voin sitä kertoa, että meillä on jatkuvasti valmennuskursseja, jotka ovat tätä. Että ne, jotka lähtevät kentälle, saavat myöskin kulttuurieväitä ja käydään tämä kulttuuriasia hyvin läpi. Että se oli se. Mutta

tarpeeksi me emme tee tätä. Tätä pitäisi tehdä vielä paljon enemmän, se on selvää. Että nyt meillä on kehitteillä sellainen, että millä tavalla juuri UM:n väki voi juuri saada enemmän tätä kulttuuritietoa ja kehitysmaakokemusta.

Mutta se, mikä mielestäni oli erittäin kiinnostavaa ja tärkeää täällä kuulla nämä kokemukset, mitkä tässä viimeisessä puheenvuorossa olivat, tämä paluumuutto ja mitä kokemuksia siitä on. Ja tämä mielestäni siksi, että tällä hetkellä mielestäni suomalaisia on kuitenkin ollut ja lähtee kentälle hyvin paljon. Olemme itse laskeneet, että kehitysyhteistyön piirissä on ollut jo yli kaksikymmentätuhatta ihmistä ihan niinkuin konsultti- tai projektityössä. Että se on hurjan suuri määrä, mikä painottaa sitä, että mikä vastuu tässä onkin, että tämä paluu on sitten hoidettu ja mietitty alusta alkaen. Ja mikä tekee tätä asiaa vielä tärkeämmäksi, on mielestäni se, että monet järjestöt lisäävät henkilöapuaan, ja meiltäkin on pyydetty ministeriöstä, että harkitsisimme uudelleen tällaista henkilöavun lisäämistä. Ja mielestäni se on erittäin hyvä asia, ja se on juuri se, mikä lähtee tästä vuorovaikutteisuudesta. Että tulee hyvin nämä kulttuuriasiat hoidetuksi, se on hyvä asia. Mutta siksi tämä puheenvuoro oli niin tärkeä, että kun tätä uutta rakennetaan, niin täytyy nämä elementit juuri ottaa huomioon, että kuka ottaa tämän vastuun tästä koko suunnitelmasta. Niin että ne, jotka ovat henkilöavussa mukana, saavat sen koulutuksen, mitä heillä pitää olla ja miten tämä paluu hoidetaan. Että sikäli se oli todella hyvä ja ajankohtainen puheenvuoro, että voidaan ottaa näitä eväitä mukaan, kun tätä kehitellään.

Vickan Hedengren, KEPAn kulttuuriryhmä

Kysyisin, että ulkoministeriön ja varsinkin kehitysyhteistyösaston osalta, niin siellähän on projekteja maailmalla ja sehän on, kuten Kristian sanoi, tärkeintä, että mitä siellä oikeasti tapahtuu. Mutta sittenkin minulla on sellainen ymmärrys, että ne projektit ovat erittäin konsulttivetoisia siinä mielessä, että UM:llä itsellään ei ole enää sellaista suoraa henkilökuntaa sellaisissa töissä, jolloin kysyisin, että mihin se institutionaalinen muisti, siis se resurssikeskuskuvio niistä kokemuksista, jotka

siellä kentällä siunaantuu, niin millä tavalla se on niinkuin yhteisessä omistuksessa sitten, niinkuin kuvittelin sen ennen olleen siihen maailman aikaan, kun Suomen valtio itse omiansa lähetti.

Christian Sundgren

En oikein tiedä, mitä tässä nopeasti voisi sanoa. Tämähän on erittäin yleinen kysymys, että miten muisti säilyy organisaatiossa. Luulen, että joka yrityksessä on ihan sama juttu. Mutta Vickan heittää sen ministeriöön, mutta luulen että tämä on hieman suurempi juttu näin niinkuin vuorovaikutteisesti. Jos ajatellaan ihmisä, jotka tänä päivänä ovat kentällä, tekevät kehitysyhteistyötä, niin luulen, että järjestökentästä on enemmän ihmisiä kuin konsulttipuolelta.

Jos kokonaisuus on se, että järjestöpuolella on enemmän väkeä, niin kysymys kuuluu myös järjestöille, ja tämä on yhteinen kysymys. Miten me tämän hoidamme?

Helena Jerman Kehitysmaatutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto

Voisin vielä sanoa jotakin tästä kulttuurien kohtaamisesta. Kun tässä ollaan puhuttu nyt tästä, miten opetetaan kulttuuria ja kulttuurien kohtaamisia. Että sitä on vähän suppeassa mielessä, että ollaan opeteltu joidenkin kulttuurien tapoja ja niin pois päin. Mutta valtiotieteellinen tiedekuntahan järjestää joka vuosi tällaisen, heillähän on tällainen kansainvälisten tehtävien opintokokonaisuus ja varmaan ovat olleet tekemisissä myös UM:n kanssa tai KYO:n kanssa, koska siinä on erittäin laaja tällainen opiskelu.

Siinä on muunmuassa sellainen kurssi kuin kulttuurien kohtaaminen, ja tehtävänäni oli muutama vuosi sitten järjestää, koska ei oltu tyytyväisiä siihen, että joku yksi ihminen luennoi siitä, mitä on kulttuurien kohtaaminen. Organisoisin sen silloin sillä tavalla, kun ajattelin, että kulttuurilla nimenomaan, niinkuin olemme täälläkin huomanneet, että sillä tarkoitetaan niin monta eri asiaa ja sitä voidaan nähdä niin monesta eri näkökulmasta. Että sen jälkeen,

kun, oliko tämä nyt 1998, niin se struktuuri, jonka me sitten loimme tai minä oikeastaan loin sen, niin se on säilynyt, ja me olemme nähneet, että se on hyvä. Niin se on ollut se, että muutaman tällaisen introdusoivan luennon jälkeen, missä kerrotaan aika teoreettisesti kulttuurista ja yhteiskunnasta ja mitä niillä ollaan tarkoitettu, ja miten etnisuus ja etniset prosessit liittyvät niihin. Niin sitten ollaan kutsuttu eri alojen ihmisiä, eri tieteenalojen tai muiden alojen ihmisiä, jotka omasta, oman alansa näkökulmasta ovat kertoneet, mitä kulttuuri tarkoittaa. Voin antaa muutamia esimerkkejä, niinkuin joku, joka tietää organisaatiokulttuurista, kertoo niistä, mitä on Coca-cola -organisaatio, mikä on sen kulttuuri tai Nokia-kulttuuri tai jotakin tällaista. Sitten on ollut ihmisoikeudet ja naiset ja niin edespäin, että millä tavalla kulttuuri voidaan siinä nähdä, ja mitä se tarkoittaa. Sitten on ollut myös esimerkiksi meidän omassa maassa, kaikki maahanmuuttajat ja niin edespäin, siitä näkökulmasta katsoen. Ja tällä tavalla ollaan pyritty kattamaan näitä kulttuurin kohtaamisia eri aloilla, mitä en usko, että yksi ainoa ihminen pystyy. Ja silloin annetaan nämä välineet opiskelijoille itse pärjätä näissä uusissa tilanteissa elämässä, koska he usein sijoittuvat EU:hun tai johonkin muualle, nämä ovat tällaisia nuoria menestyviä opiskelijoita, jotka myös osaavat paljon kieliä ja niin edespäin.

Seppo Kalliokoski

Minulla on tässä muutamia ajatuksia itselläni. Kiitän aktiivisesta osanotosta ja niin pois päin. Oma taustanihan on ollut seitsemäntoista vuotta Namibiassa lähetysseuran palveluksessa ja olen todella sitten monessa kansalaisjärjestöhommassa mukana, muunmuassa Kepan kulttuuriryhmän puheenjohtaja ja olen mainostanut moneen kertaan tätä paperia, tätä meidän tavoiteohjelmaamme, joka missään nimessä ei ole täydellinen, mutta koska ennen Suomessa ei ole tällaista julkaistu ja se nyt tulee julkaisuun ja sitä on täällä saatavana. Se on niinkuin pohja keskusteluun näistä kysymyksistä, että voidaan niinkuin keskustella.

Muistan, kun tulin Namibiasta seitsemäntoista vuotta sitten. Olin Turussa seminaarissa. Siellä

oli jo erittäin viisaita ihmisiä Kauppakorkeakoulu täynnä, ja minä onneton menin sanomaan, että kuinka kulttuuria voi tuntea, jos ei osaa sitä paikallista kieltä, niin kukaan ei ymmärtänyt alkuunkaan. Ja nyt olen onnellinen, että siitä asiasta puhutaan muunmuassa tässä paperissa. Että jotain on päästy eteenpäin näissä kuvioissa. Ja ilman Afrikkaa minulla ei olisi mitään asiaa täällä, minun kouluksellani ei oltaisi täällä tekemässä mitään.

Olen hyvin käytännön, ruohonjuurityöntekijänä ollut sillä ja niin pois päin. Mutta jotain ne afrikkaiset minulle opetti, sellaista, minkä vuoksi uskallan seistä teidänkin edessänne, ja se on se, että meidän täytyy oppia luottamaan näihin ihmisiin. Ja niin hirveästi me emme luota, ja se on sellainen taikasana. Sellaisessa videossa, joka on minusta parasta, mitä olen nähnyt, "Power Stone", joka kertoo valtakunnankivestä, kuinka se on tullut Niilin yläjuoksulta sinne pohjois-Namibiaan ja pohjois-Namibiassa sitten annettu suojaan tänne Suomeen erälle lähetystyöntekijälle sanoen että "pidä se siellä niin kauan kuin me olemme vapaita". Ja sama henkilö, joka tämän kulttuurikalenterin täällä aamulla julkaisi eli rouva Ahtisaari palautti sen kiven sitten valtiovierailun yhteydessä sinne Namibiaan, ja nyt niillä on siellä sitten kuningaskunta perustettu uudestaan. Pitkä, mielenkiintoinen tarina. Ja tämä filmin tekijä ihmetteli, että miten he antavat sen kaikista pyhimmän ja enimmänsä tabuja täynnä olevan esineen jollekin valkoiselle jatkalle tuotavaksi Suomeen. Ja sitten se homma on siinä, että oli erilaisia valkoisia, sellaisia opettivat meitä, jotka rakastivat meitä. Sitä sanaa ei ole kukaan vielä ennen käyttänyt tänä päivänä ja siitä aion vielä sanoa pari sanaa lisää. Ja tällaiselle me annettiin se. Ja ne pitivät sanansa ja toivat takaisin sen kiven.

Eli se luottamus on kova juttu, ja sitä täytyy vaan joskus alkaa luottaa eikä aina epäillä että ne varastavat kaikki lääkkeet ja tekevät kaikkea pahaa ja ne ovat rosvoja, rikkovat kaikki eivätkä maksa mitään ja niin pois päin. Täytyy vain luottaa.

Ja sitten se rakkaustarina, joka minulle tuli mieleen myös siellä, en nyt referoi, mitä Tapani Koivula sanoi yksitoista vuotta sitten, mutta

muistan sen kyllä ihan hyvin. Ja silloin mulle tuli mieleen se tarina eräästä lähetyssaarnaajasta, joka ei oppinut kunnolla kieltä sitten ollenkaan. Ja se kävi sitten bamlaamassa siellä kulmakunnissa illat sitten selittämässä stooria ja toinen oli mukana, ja ajatteli, ettei tuosta ota sikakään selvää, että sehän puhuu niin mehtää, että tuosta ei ota mitään selvää, ja meni salaa kysymään niiltä afrikkalaisilta, että ymmärsittekö te, mitä toi Otto puhuu. Ja niin ne afrikkalaiset sanoivat totuudenmukaisesti, vaikka on vastoin afrikkalaista kulttuuria sanoa näin totuudenmukaisesti, mutta koska se oli totta, että ei me ymmärretty sitten yhtään mitään, mutta ymmärretään, että se rakastaa meitä. Ja Ottoja on Namibia täynnä, sen jätkän kaimoja, en nyt viitsi sukunimeä sanoa. Ja tässä on sellainen juttu, kaksi asiaa, joita muut eivät ole käyttäneet, luottamus ja rakkaus. Jos ne ovat mukana näissä kuvioissa, niin sitten tämä homma menee vähän toisella lailla.

Myös tiedän työtoverini Kiinasta, jossa ei saa taputella ihmisiä päälle, vaan on ihan muunlaiset käytöstavat, ja kaveri menee ja taputtelee kaikki tyypit ja kaikki hommat tekee päin vastoin, miten muut on tehneet, mutta se rakasti niitä ihmisiä niin paljon ja rakastaa vieläkin, vanha setä. Hän on voinut tehdä tällaisia body-language-virheitä, mutta se rakkaus tulee yli kaiken, ja silloin se peittää kaikki nämä muut jutut. Kyllä meillä on hirveästi oppimista tällaisesta todellisesta kumppanuudesta. Me menemme Afrikkaan silloin, kun meille sopii tai Aasiaan, me kutsumme vieraita silloin, kun meille sopii. Mutta entäs jos ne tulevat silloin, kun heille sopii? Niinkuin viime viikolla Eehnanan kuoro pohjois-Namibiasta, että sitten me ollaan hanskat suorassa, että mitäs me nytten tehdään? Että meillä on vielä pitkä matka näissä asioissa. Kiitos, että olette jatkaneet kuunnella ja opiskella yhdessä näitä kulttuurien kohtaamisia.

DEMOKRATIA JA PAIKALLINEN POLITIIKKA

Ullamaija Kivikuru, professori,

Helsingin yliopisto, Svenska Social och Kommunalhögskolan

Hyvät ystävät, joka härillä ajaa, se häristä puhuu. Näkökulmani tähän teemaan on, yllätys yllätys, median eli joukkoviestinnän rooli demokratiassa ja paikallisessa politiikassa. Hyvin herkästi puhun koko maailman tasolla, jolloin yksityiskohdat jäävät syrjään. Ja silloin tulee varmasti monta mutkaa oiotuksi turhankin rai-lakkaasti. Mutta toivon, että keskustelussa voidaan sitten yksilöidä tätä tilannetta.

Media kasvaa maan historiasta ja kulttuurista, ja silloin variaatioita on loppumattomiin. Mutta on myös herännyt sellaisia tendenssejä, jotka selkeästi tällä hetkellä karakterisoivat ns. köyhän maailman osuutta tässä muuttuvassa maailmassa. Medialla ja kansalaisuudella on tietty suhteensa. Jotta kansalainen tun-tisi olevansa kansalainen, niin hänen täytyy olla ensinnäkin tietoinen oikeuksistaan ja vel-vollisuuksistaan. Toiseksi hänellä tulee olla henkisenä informaatiovarastonaan tietous eri-laisista vaihtoehtoista yhteiskunnallisiin ongel-miin niin paikallistasolla, valtakunnan tasolla kuin maailman tasollakin. Kolmantena, hänellä tulee olla näkemys itsestään kansalaisena siinä julkisessa tilassa, jonka media muodostaa. Ni-menomaan tämä viimeksimainittu on sellainen, millä on ollut tuntuvasti vaikeuksia myös tässä tasavallassa. Meillähän on erilaisissa tutkimuk-sissa todettu, että niinsanottujen tavallisten ih-misten, joita on tietysti aika vaikea määritellä, heidän osuutensa median sisällöissä on 10-15 prosenttia. Mehän elämme asiantuntijavaltaa mediasisällöissä.

Kun puhutaan mediasta ja demokratiasta, mi-nusta on tärkeää, ettei voida tehdä selkeää eroa paikallistason ja valtakunnantason välillä. Jos lähdetään siitä, että median pitää edistää demokratiaa, niin silloin tietysti paikallistason politiikka rakentuu sille, että ihmiset kokevat

oman olemisensa yhteiskunnassa mielekkääksi. Kun me katsomme sitten niinsanottua köyhää maailmaa, niin toki on tärkeää, että on olemas-sa paikallista joukkoviestintää, on paikallisia radioita ja paikallisia lehtiä. Mutta ihan yhtä tärkeää on, että on olemassa jonkinlainen kansalaisen kuva siinä valtakunnallisessa medias-sa, joka pyrkii edistämään moniarvoisuutta ja tuomaan esille yhteiskunnallisen päätöksenteon vaihtoehtoja. Silloin tärkeäksi nousee niinsano-tun köyhän maailman osalta tuotannon ohella myös vastaanotto, median saatavilla olo ja toi-saalta mielekkäät sisällöt.

Tilannetta 2000-luvun taitteessa luonnehtii, että mediamaiseman välineiden lukumäärä kehi-tysmaissa on tuntuvasti kasvanut. On paljon pieniä välineitä, mutta toisaalta mediamaisema on täsmälleen yhtä yksipuolinen kuin aikaisem-min. Sisällöllisesti, maaseudulla asuvien kansa-laisten mediamaisema on ohentunut entisestään. Tapahtuneet muutokset ovat hyvin selkeästi ur-baaneja muutoksia.

Onkin siis mietittävä joukkoviestinnän perusole-musta kaikenkaikkiaan. Joukkoviestintähän on kaupunkien ilmiö, siitä ei päästä mihinkään. Se näkyy Suomenkin mediarakenteissa, jotka yhä enemmän yksipuolistuvat ja joissa yhä enemmän tulee valtakunnan tason viestintää. Kuitenkin meillä on sentään kohtuullisen toimi-vat jakelukoneistot verrattuna kehitysmaihiin.

Demokratian ja median yhteyksien historian kannalta on aika olennaista se, että demokra-tia tuotiin ulkoapäin suurimpaan osaan kehi-tysmaita. Kulttuurista kontaktia ei ole media-maisemassa olemassa. Kaikki ne periaatteet, joilla joukkoviestintäjärjestelmä toimii, ovat kyllä ulkoista perua. Useimmat Afrikan maat-han ovat täynnä pieniä BBC:tä ja Ranskan ra-

dio- ja tv-yhtiöitä ja Portugalin radio- ja tv-yhtiöitä. Hallinnolliset rakenteet tulivat Euroopasta kolonialismin myötä. Ainoa, mikä on erilaista, ovat ohjelmasisällöt ja ne resurssit, joilla ohjelmia tehdään.

”Sekä Afrikassa että Aasiassa julkisten radio- ja tv-yhtiöiden ulottuvuus maaseudulle on heikentynyt”

Useimmissa maissa nimenomaan nämä julkiset yhtiöt - ne eivät olleet yleisradioyhtiöitä, vaan julkisia yhtiöitä - syntyivät tekemään paikallisten siirtomaaisäntien olon miellyttävämmäksi. Ohjelmasisältöjen tarkoitukseen ei ollut miellyttää laajaa kansaa, vaan lähinnä niitä ihmisiä, jotka olivat siellä sitä laajaa kansaa hallitsemassa. Tältä osin sekä Aasiassa että Afrikassa tapahtui aika radikaali muutos 60-luvun taitteessa ja 60-luvun kuluessa. Tyypillistä oli, että maan itsenäistyttyä tuli mediapuolella tietty viive. Periaatteita luotiin heti, mutta mediarakenteiden saaminen toimimaan kesti paljon kauemmin. Nämä julkiset yhtiöt ovat muuttaneet politiikkaansa 60-luvulta ja sen jälkeen jähmettyneet eurooppalaista tapaa noudattaen kohtalaisen jäykiksi. Ja 90-luvulla lähinnä byrokratian osuus on korostunut ja resurssien määrä vähentynyt. Eli toisin sanoen sekä Afrikassa että Aasiassa julkisten radio- ja tv-yhtiöiden ulottuvuus maaseudulle on heikentynyt, ja tietysti näissä radio on olennaisesti tärkeämpi kuin televisio.

Nämä, usein lähinnä toimivia radiomuseoita muistuttavat yhtiöt kattavat enää huomattavasti pienemmän väestöosuuden kuin aikaisemmin. Esimerkiksi Tansaniassa oli aika, jolloin 85-90 prosenttia väestöstä oli Radio Tanzanian ulottuvilla, ja nykyään se on alle puolet. Iki-vanhat relay-asetat ovat romahtaneet yksi toisensa jälkeen, eikä niille ole pitkään aikaan enää saatu varaosiakaan.

Radiolle uusi tekniikka suo uusia mahdollisuuksia. Todennäköisesti kehitysmaat siirtyvät di-

gitekniikkaan huomattavasti nopeammin kuin esimerkiksi me.

Radion etuna on myös, että se on kaikkialla maailmassa vähän syrjässä poliittisista paineista. Niin meillä kuin muuallakin päätöksentekijät tykkäävät omasta kuvastaan televisiossa ja sen tähden televisiota valvotaan huomattavasti enemmän kuin radiota. Tosin sitten, kun yhteiskunnallinen tilanne menee hyvin kireäksi, niin kuin Zimbabwessa, niin tehdään ennätysmäisen tiukkaa radiolakia. Siellä radionkin valvonta, repressiivinen koneisto, on hyvin vahva.

Latinalaisessa Amerikassa tilanne on ollut koko ajan hiukan toisenlainen. Siellä koko viestintäjärjestelmä on perustunut yksityiselle omistukselle toisin kuin Afrikassa ja suuressa osassa Aasiaa. Siellä taas on syntynyt niinsanottuja yleisradioyhtiöitä eli pieniä public service -yhtiöitä, jotka kilpailevat kaupallisten radio- ja tv-asetien kanssa. Mutta niitten osuus on suurinpiirtein sama kuin Yhdysvalloissa eli ne ovat pienen eliitin suosima kanava, jossa tarjotaan laadukasta tuotantoa, joka ulottuu vain hyvin harvoille.

Tyypillistä tälle sähköiselle viestinnälle on se, että se hyödyntää uutta teknologiaa selkeästi enemmän kuin painettu sana. Useimmiten ja ainakin toistaiseksi näitten uusien kehittelmien hyöty kyllä koituu eliittien eduksi. Ja tästä on aika mielenkiintoinen kuvio olemassa Mosambikissa, jossa sota hävitti kaikki sähköiset yhteydet. Sinne rakennettiin uusi puhelinjärjestelmä, ja niin siellä syntyi fax-lehtiä. On puolisen tusinaa lehtiä, joista osa on poliittisesti hallituksen puolella, osa hallitusta vahvasti vastustavia. Ja kaikkien virallinen levikki on 499 kappaletta. Laki säätelee erilaiset verotuskäytännöt välineille, joiden levikki on vähintään 500. Mutta tietysti fax-lehtiä voidaan monistaa loputtomiin. Siitä huolimatta fax-lehdet leviävät lähinnä eliittien ja lähetystöjen keskuuteen, ei niillä kovin paljon yhteyksiä tavalliseen kansaan ole.

Lehdistön puolella tilanne on vähän toisenlainen. Afrikassa ja Aasiassa on syntynyt huikeasti lisää lehtiä viimeisen viidentoista vuoden aikana. Mutta niiden levikkiluvut ovat laskeneet. Kaupungit ovat pullollaan pieniä poliittisia jul-

kaisuja, joiden toleranssi on hyvin heikko. Ne ovat lähinnä yhden poliitikon tai yhden puolueen ympärille syntyneitä välineitä. Ne ajavat omaa asiaansa hyvin kiihkeästi eikä niissä ole sellaista public information -funktiota juuri ollenkaan. Samoin niiden kiinnityskohdat siihen ilmestymispaikkaan ovat kohtuullisen heikkoja. Erilaisia torijuttuja ja onnettomuuksia niissä on suhteellisen paljon. Nämä lehdet eivät edes yritä ulottua maaseudulle, toisin kuin aikaisemmat hallituksen lehdet. Niitäkin toki vielä on, mutta ne ovat vielä taloudellisilta resursseiltaan niin heikkoja, eivätkä eivät pysty laajoihin levikkeihin. Mutta nämä lehdet, jotka joutuvat rahoittamaan toimintansa mainonnalla, tietävät sen, että maaseudulla ei yleensä ole ostovoimaa, joten ei kannata viedä niitä lehtiä maaseudulle.

Toinen seikka, mikä estää lehtien levikin kaupunkien slummeissa ja köyhissä kaupunginosissa, on lehtien hintojen hurja nousu. Idea siitä, että voisi tavoittaa moniarvoisuuden ostamalla monta lehteä ja katsomalla eri puolueiden äänenkannattajien tiukkoja puheenvuoroja toisiaan vastaan, on todellinen harvojen eliittien mahdollisuus, jo keskiluokan piirissäkin varsin tavoittamaton. Ja nämä lehdet ovat yli-poliittisia. Yleinen politiikka, yhteiskunnallinen päätöksenteko ja sen pohjustaminen ovat pois niiden sivuilta. Ne ovat toisaalta täynnä julkilausumia, joita lehden edustama poliittinen puolue kannattaa ja toisaalta sitten skandaaleja niistä muista siellä rajan toisella puolella. Tämä skandaalilehdistön tulo on viime aikoina kovasti keskusteluttanut mediapiirejä esimerkiksi Afrikassa. Afrikassa onkin syntynyt erilaisia lehdistöeettisiä järjestelmiä. Kytkeytyessään hyvin epävakaaseen poliittiseen tilanteeseen - esimerkiksi Sambiassa on tällä hetkellä kolme media councilia, joista yksi on yksityisten välineiden, toinen on julkisten välineiden ja kolmas on sellainen toimittajien vapaaehtoisjärjestelmä - mikään niistä ei toimi. Mutta SIDA syyttää niille rahaa kyllä kohtuullisen paljon. Tarve muutoksiin on vahva, mutta se ei yksinään kovin pitkälle kannaa.

Paikallisvälineet löytyivät kaikkialla köyhässä maailmassa tuossa 1970-luvun taitteessa, jolloin elettiin suurien kampanjoiden aikaa niin Afrikassa, Aasiassa kuin Latinalaisessa Ameri-

kassakin. Silloin syntyivät Latinalaisessa Amerikassa campensino-radiot, jotka olivat lähinnä valistavia, mutta myös uskonnollisia välineitä. Ne ovat monista konkursseista huolimatta kuitenkin pysyneet instituutioina voimassa. Aika monet ovat nyt ketjuuntuneet ja ne hyödyntävät hyvin taitavasti myös uutta teknologiaa, koska niiden takana on suhteellisen rahakas sponsori eli katolinen kirkko. Tämä campensino-radiosysteemi toimii esimerkiksi afrikkalaisesta horisontista katsottuen kadehdittavan hyvin. Radiot pyrkivät toisaalta uskonnolliseen, ammatilliseen, terveys- ja ruokavalistukseen, toisaalta uskonnolliseen ja valtakunnan tason politiikasta tiedottamiseen. Tosin aika vähän nekään kertovat paikallisista oloista.

Aika pitkälti kaikkien näitten välineitten keskusjohtoisuutta selittää, ei suinkaan sensuuri tai sensuurin pelko, vaan lähinnä äärettömän heikot informaationhankintakanavat. Yhteiskunnallisesti vahvimmat instituutiot tiedottavat myös parhaiten, niiltä on jatkuvasti tavaraa saatavilla. Heikkoresurssiset mediat kytkeytyvät tähän järjestelmään ja raportoivat lähinnä hallituksen, hallinnon instituutioiden ja kirkon asioista sen sijaan, että lähentyisivät esimerkiksi kansalaisorganisaatioita. Kyse ei ole haluttomuudesta raportoida kansalaisista ja heidän tekemisistään ja heidän tarpeistaan, vaan lähinnä siitä, että jatkuvasti auki olevat kanavat saavat enemmän jalansijaa sisällöissä.

”Afrikassa ja Aasiassa on syntynyt uusi uskonto community radion ympärillä”

Paikallislehdet tulivat myös Afrikkaan tuossa 70-luvulla. Aika monissa maissa niitä kutsutaan vieläkin Norad-lehdiksi, koska ne syntyivät Norjan avun tuella suurien lukutaitokampanjoiden sivuaineistoksi. Parhaina päivinä, 70-80-luvun taitteessa, niitä oli yli viidessätoista maassa. Kaikkein parhaiten ne toimivat Keniassa, Tansaniassa, Ugandassa, Sambiassa. Tällä hetkellä jäljellä ovat enää kenialaiset ja sambialaiset paikallislehdet. Nekin ovat muuttuneet valtion informaatiopalvelun osiksi, selkeästi osaksi julkishallinnon tiedotuskoneistoa. Niillä ei ole enää

yhteyttä sen paremmin valistukseen kuin kansalaisten omatoimisuuteen. Aluksi Norad-lehdet alkoivat hyvin simppeleinä, monistettuina, usein sarjakuvatyyppisenä tarjontana. Kansalaiset kokivat itsensä loukatuiksi, kun heitä lähestyttiin piirroksuvilla. Vähitellen lehdet kehittivät sisällöllisesti journalistisempaan suuntaan ja siten ne kuolivat. Niin pian kuin Norad veti rahansa pois, niin tämä väline kuoli.

Ongelma on tänä päivänä hyvin polttava. Afrikassa ja Aasiassa on syntynyt uusi uskonto tällaisen community radion ympärillä. Se on paikallisradio, joka toimii samantyyppisesti kuin aikaisemmin nämä lukutaitolehdet, valistaen. Ne kattavat lisäksi erilaisia kansalaisjärjestöjen toimintoja ja ennen kaikkea urheilua, joka on hyvin tärkeä niin Afrikassa kuin Aasiassakin, ennen kaikkea jalkapallo. Näillä paikallisradioillahan on jopa oma osuutensa Etelä-Afrikan perustuslaissa, joka määrittelee mediapolitiikan kolmella tasolla, valtakunnan tasolla, aluetasolla ja paikallistasolla. Näiden paikallisradioiden tehtävänä on huolehtia paikallisesta, yhtäläillä kansalaisten informoinnista kuin toimia julkisena tilana paikallistasolla. Myös eri kaupunginosissa toimivilla paikallisradioilla on tulevaisuuden mahdollisuudet. Mutta jo nyt niitten finanssit ovat aika kuralla ja olen aivan varma siitä, että sinä päivänä, kun ulkomainen tuki loppuu, niin myös tämä kanava sulkeutuu maaseudulla. Suomikin on tukenut muunmuassa eteläafrikkalaisia paikallisradioita.

Nyt on tätä ideaa kehitetty edelleen. Esimerkiksi Mosambikissa on nyt meneillään Suomenkin tukema UNDP:n ja UNESCO:n iso projekti, jossa yksittäisten paikallisradioiden sijaan tuetaan ikäänkuin mediakeskuksia. Niissä ovat toisaalta paikallisradio ja paikallisia lehtiä, mutta samaan aikaan pyritään välittämään informaatiota siltä alueelta valtakunnan tason välineisiin. Siten saataisiin balanssia syntymään pitkälti Maputoon keskittyvissä valtakunnan tason välineissä.

”Kaikkien hyvien asioiden helpoheikit voivat saada aikaan ai-

ka paljon pahaakin”

Tämä on sitten tämä kokonaiskuva tästä tilanteesta. Varmaan osasyynä siihen, että aina nämä mediamuodot, joita on kunnioitettavasti yritetty saada pystyyn ja aina on jotain mennyt viikaan, niin varmaan osasyynä siihen on se, että tämä järjestelmä on tullut ulkoa. Sille ei ole kulttuurisia kytkentöjä ihmisten elämään sillä tavalla kuin voisi toivoa. Sen takia sen panos demokratiaan on sen verran heiveröinen, että se ei pysty lisäämään sitä sanomisen valtaa, mitä näinä aikoina toki on enemmän köyhissäkin osissa maailmaa.

Toisaalta voi tietysti sanoa, että myöskin se sananvapauden käsite, mitä nämä heijastavat nämä uudet välineet, tämä lisääntynyt 90-luvun tarjonta niin Aasiassa kuin Afrikassa niin sehän on myöskin tuontitavaraa. Ja voimme itse kukin katsoa vähän peiliin ja sanoa, että esimerkiksi pohjoismainen ja hollantilainen, ennen kaikkea kanadalainen apu osittain myöskin on lähtenyt sellaiseen ylenpalttiseen, problematisoimattomaan sananvapausjulistukseen, joka lähtee siitä, että kuka tahansa saa laittaa mitä tahansa pystyyn, kunhan on rahaa. Ja toistaiseksi niinkuin esimerkiksi Afrikassa ei ole syntynyt suuria mediaomistusketjuja, koska siellä markkinat ovat niin heiveröiset. Zimbabwessa oli yritystä tähän ennen kuin tämä poliittinen tilanne kiristyi, oli australialais-uusseelantilais-eteläafrikkalainen iso ketju, joka osti lehtiä, mutta sitten ne pakotettiin ulos maasta. Mutta yleisesti ottaen eivät ole isot ketjut tulleet, Murdochit ja kumppanit eivät ole saapuneet kuin eräisiin Intian isoihin kaupunkeihin. Mutta tämäkin päivä varmaan tulee, varsinkin sen tähden, että lainsäädäntö näissä maissa ei kontrolloi millään tavalla mediaomistusta. Sellainen problematisoimaton sananvapauden julistus liitettynä problematisoimattomaan demokratiajulistukseen, jotka molemmat ovat eurooppalaisperäisiä, niin voivat tuoda aika hassuja koosteita mediamaailmaan. Että hyvää tarkoittavat, kaikkien hyvien asioiden helpoheikit voisivat saada aikaan aika paljon pahaakin. Tai ainakaan eivät voi edistää sitä resurssia, mikä mediassa on, siis julkisen tilan laajennusresurssia.

Toisaalta tietysti tämä on yleismaailmallinen ilmiö, emmehän mekään ole tyytyväisiä siihen mediaan, joka meidän ympärillämme on. Amerikkalainen kriittinen mediatutkija Robert Maclosci sanoo, että jos on valittavana hyvä demokratia ja huono media tai hyvä media ja huono demokratia, niin hän kyllä on sen hyvän demokratian puolella. Mutta että hän on niin suuri idealisti, että hän väittää, että vielä olisi mahdollisuus, että molemmat olisivat hyviä ja tukisivat toisiaan ja rikastuttaisivat maailmaa. Mutta että vielä tätä viisasten kiveä ei ole löytynyt. Sitä etsitään tietysti, maailman köyhimmissä osissa ehkä vielä innokkaammin kuin täällä, mutta paljon pienemmin resurssein.

Sen tähden yksi tällaisia median normittavia teorioita on sosiaalisen vastuun teoria. Voisi sanoa, että osa tästä sosiaalisesta vastuusta lankeaa meillekin, koska meidän tuellamme erilaiset mediamuodot näissä maissa sijansa saa ja kuo-lee pois. Ja esimerkiksi meidän tuettamme Afrikassa julkisen palvelun radiotoiminta on heikentynyt hurjasti, koska me olemme lähteneet tukemaan mielummin pieniä, yksityisiä lehtiä kuin heikosti toimivia julkisia radioita, joissa olisi ollut kapasiteettia muuttua julkisen palvelun radioiksi eli yleisradioiksi.

Kamppailua kulttuurista ja kulttuurin rakennesopeutuksesta

Jeremy Gould, tutkija,

Kehitysmaatutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto

Neoliberalismin valtakudella 1980 ja -90 -luvuilla edistettiin voimakkaasti ylikansallisten pääomien vapaata liikkuvuutta purkaamalla kaikenlaista valtiollista sääntelyä, etenkin Etelän maissa. Tämän liberaalisaation seurauksena pääomavirrat kehitysmaihin ovat 80-luvusta lähtien monikertaistuneet, jopa Afrikkaan -- joskin sen suhteellinen osuus kaikista virroista jää pieneksi.

Jos tarkastellaan kehitysmaita yksipuolisesti sijoituskohteina (kuten pääomapiireissä on tapana) 2000-luvulla eletään uudenaikaisessa tilanteessa. Pääomien, työvoiman ja tavaroiden liikkuvuus (tai liikkumattomuus) ei enää rajoita ylikansallisten pääomien voitontavoittelua. Keskeisenä huolena on nyt työn tuottavuus, poliittinen tasapaino ja vaihdannan ylimääräiset kulut (kuten lahjonta tai petos). Näitä ongelmia vastaan tarvitaan jonkinlaista sosiaalipolitiikkaa. Neoliberalistiselta kehityspolitiikalta

kuitenkin puuttuu rahkeita muotoilla kansallista sosiaaliohjelmää, eli edistää terveen ja lukutaisoisen työvoiman saatavuutta, poliittista vakautta ja oikeusjärjestelmän toimivuutta.

Neoliberalismin kriittisissä tarkasteluissa on tähän väliin tullut tavaksi todeta, että toimivan sosiaalipolitiikan edellytys on vakaa regulatiivinen valtio - sellainen, jonka neoliberalistisen talouspolitiikan vanavedessä on miltei tuhoutunut monissa kehitysmaissa. Tämä on totta - valtion vahvistaminen on köyhien maiden kehityspyrkimysten kannalta tämän vuosikymmenen ehkä keskeisin haaste. Tässä yhteydessä haluaisin kuitenkin lisätä, että neoliberalismin rankka talouskuuri, ja eritoten valtiollisen sääntelyn purkaminen loivat myöskin kovan ja erityisen tarpeen kulttuurille, kulttuurille aivan erityisessä merkityksessä.

(Kuten tuonnempana on käyvä ilmi käsittelen

kulttuuria merkitysten kamppailuna, mutta mi-
nua kiinnostaa tässä ennenkaikkea kamppailu
kulttuurista tämän hetken kehityskeskustelus-
sa.)

Kulttuuri on keino saada yhteisöt säätelämään itse itseään

Ylikansalliset pankkiirit, teollisuusmaiden
eläkekassojen eurojen sijoittajat ja muut glo-
baalitalouden todelliset vallanpitäjät eivät ole
juurikaan kiinnostuneet valtiollisen sääntelyn
elvyttämisestä; sen sijaan heitä kiinnostaa
kovasti mekanismit jolla yhteisöt saadaan
säätelämään itse itseään, omaa käytöstään.
'Kulttuuri' edustaa tälle intressipiirille keino, jol-
la 'yhtiesiisyyttä' voidaan valjastaa edistämään
palkallisten itsekuria, ja säätelämään orastavia
työpaikan konfliktitilanteita johdon ja alaisten
välillä.

Tästä on selkein ilmaus räjähtynyt kiinnostus
'sosiaalipääoman' käsitteeseen.
Sosiaalipääomahan viittaa vanhaan ajatukseen
siitä, että yhteisöt, joissa vallitsee tiheät sosi-
aaliset siteet sopeututaan muutoksiin ja inno-
vaatioihin muita paremmin. Yhteisön oma (hal-
pa) sääntely korvaa kallista hyvinvointivaltion
sääntelyä. Google hakurobotti paikallisti eilen
(21/5/01) 98,900 verkkosivua, joilla social ca-
pital oli johtava termi. Niiden joukossa on mm.
Maailmanpankin oma sosiaalipääomaan omis-
tautunut sivusto. Myös kansainvälisen liiketa-
loudellisen johdon tutkimuksessa SC on tietty
aivan viimeisintä huutoa.

Otaksun, että kuulijoiden joukossa on sellaisia,
jotka ovat jo ehtineet ajatella, että 'kulttuuri'
merkitsee jotakin aivan muuta - omaa elintilaa,
ajatelman ja toiminnan perinnettä, historian kun-
nioitusta. Niinkin voidaan tosin myös ajatella.
Mutta kehityskeskustelussa jyllävät muut kuin
tällä tavalla kulttuurista ajattelevat humanistit.
Valtavirran voimakkaasti välineellistävissä ke-
hitysteoreettisessa keskustelussa tätä nykyä
kulttuurilla tarkoitetaan jotakin vallan muuta.

Toinen esimerkki: Viime vuonna julkaistussa
kokoelmassaan *Culture matters - how values
shape human progress* konservatiivisen libera-
lismien puolustaja Samuel Huntington väittää -

tuttuun tapansa - että demokratia on kehityk-
sen perusedellytys. Huntington esittää edelleen,
että demokratian juurtuminen ei ole niinkään
kiinni aineellisista seikoista (esim keskiluokkais-
tumisesta), vain arvoista- hänen sanoin kulttuu-
rista. Vain sellaiset yhteiskunnat jossa liberaa-
lit arvot - vapaus, yksilöllisyys ja välineellinen
rationalismi - ovat kunniaa ovat voineet
pärjätä aineellisen hyvinvoinnin tavoittelussa.
Näin väittää Huntington ja em. esseekokoel-
man verran hänen samoin ajattelevia tutkijakol-
legojaan.

Tarvitseeko Afrikka kulttuurista ra- kennesopeutusta, kun aikakäsitys heikentää työn tuottavuutta?

Kyseessä ei ole puhdas akateeminen harjoitus
vaan *Culture matters* -teoksen kirjoittajien
pyrkimyksenä on selvästi vaikuttaa kansain-
välisten järjestöjen käytäntöihin ja erityisesti
kehitysapupolitiikkaan. Samaan kirjaan kirjoit-
tanut kamerunilainen, entinen Maailmanpan-
kin neuvonantaja Daniel Etounga-Manguelle
kysyykin: Does Africa need a cultural adjust-
ment program? Ja vastaa, odotetusti, että kyllä
tarvitsee. Etounga-Manguellen mukaan afrika-
laisilla on kulttuurinen taipumus jyrkkiin hie-
rarkisiin yhteiskuntasuhteisiin; he eivät kohtaa-
vat epävarmuutta rationalisesti - teknologian ja
lain kautta, vaan uskonnon ja taikauskon voi-
malla. Afrikkalaisten kulttuurillisesti määräytyvä
'epärationalinen' aikakäsitys myös haittaa teh-
okasta työmoraalia ja tuottavuutta; yhteisö
dominoi yksilön; afrikkalaiset elävät tässä
hetkessä kuluttaakseen, ei tulevaisuutta ajatel-
len, jne.

Suomalaisen Afrikan kävijän korvalle nämä
ovat kaikki tuttuja lausahduksia valkoisten
miesten kaljailloista trooppisten tähtitaivaitten
alla. Voi tuumia, että sellainen tulkinta hei-
jastaa turhautuneisuutta sen johdosta, etteivät
'kehittämisen' kohde ole osoittanut riittävää
kiinnostusta mukautumaan kehitysprojektien
menestymisen ehtoihin. Ongelmiin ei etsitä
selityksiä huonosta projektisuunnitelmasta, hu-
nosta johdosta, tai epärelevantteista tavoitteista,
vaan 'kulttuurista'. Kieltäytyessä hyväksymään
ulkoa tuodon ja vieraita intresseja edustavan
'projektin' kehnouden päädytäänkin siihen, että

‘paikallisilla’ on huonoa - tai väärää - kulttuuria.

Täytyykö yhteiskunnan muuttamiseksi muuttaa paikallinen ihminenkin?

Saman suuntaisia tulkintoja saa lukea lähes päivittäin läntisestä, myös suomalaisesta lehdistöstä. Demokratia menestyy huonosti Afrikassa (ja muualla Etelässä) koska menneisiin perinteisiin juuttuneesta poliittisesta kulttuurista puuttuu milloin mitään liberaalia ihanetta - rationalismia, pyrkimystä tasa-arvoon, yksilöllisen vapauden kaihoa, yhteisen hyvän käsitettä. Kehittymätön poliittinen kulttuuri estää avointa, läpinäkyvää ja demokraattista hallintoa.

Näissä päätelmissä on minusta vakava virhe. Ongelma ei ole niinkään tavassa luonnehtia (tai syyllistää) ‘afrikkalaista kulttuuria.’ Afrikasta - kuten muualtakin - löytyy tapoja ja taipumuksia aivan joka lähtöön. Keskeisin dilemma on päättelyn perusteena oleva kausaalinen malli. Ajatus, jonka mukaan ‘kulttuuri’ estäisi tehokkuutta tai avoimuutta tai yksilöllisyyttä perustuu käsitykseen kulttuurista käytöstä määrävänä tekijänä. Kulttuuri - etenkin ‘perinteinen’ kulttuuri -- näyttäytyy primordiaalisena, suhteellisen muuttumattomana, ihmisen tahdosta riippumattomana voimana. Tästä seuraa ajatus, jonka mukaan yhteiskunnan muuttamiseksi täytyykin muuttaa koko ihmisen, vieläpä jotakin hänen päänsä sisällä, jotakin alkukantaista ja tiedostamatonta - äidinmaidon mukana mielletyt arvot, normit, perinteet.

Kulttuurista voidaan onneksi ajatella toisella-kin tavalla. Kulttuuri on joukko keskenään kilpailevia merkityksiä ja tyylejä -- ratkaisuja arkielämässä vastaan tuleviin kysymyksiin. Kulttuuri ei määrää eikä selitä, vaan tarjoaa toimijoille resursseja, vaihtoehtoja. Eri paikoissa ja eri aikoina vaihtoehtoja voivat olla runsaampia tai suppeampia. Olennaista kulttuurille on kuitenkin avoin kamppailu näiden vaihtoehtoisten ratkaisujen, merkitysten ja tyylien välillä. Valintamme eri tilanteissa voi olla itsekkäitä tai uhrautuvaisia, lyhytjänteisiä tai suuremman mahdollisen yhteisen hyvän edestä. Valinta riippuu tilanteista ja valitsijasta, ei

niinkään kulttuurin ‘koodista’ tai ‘perimästä’.

Minut pyydetiin puhumaan aiheesta ‘demokratia ja paikallinen politiikka.’ Voisin lopuksi yrittää lausua siitakin pari sanaa edellisen perusteella.

Demokratian edistäminen on nykyisen kehitysyhteistyömme keskeisimpiä pyrkimyksiä. Tiedän, että monet ulkoministeriön toimihenkilöt, mahdollisesti monet kansanedustajatkin pitävät demokratisaatiota (ja hyvää hallintoa yleisemmin) talouskasvuakin tärkeimpänä kehitystavoitteena, ainakin lyhyellä tähtäyksellä.

Demokratiaa saa monentyylisenä - valinta on vapaa!

En halua väitellä demokratian tärkeydestä. Toteaisin kuitenkin, että demokratian puolustajat erehtyvät, jos ja kun ajattelevat että ‘demokratia’ on selkeä ja konkreettinen vaihtoehto paikallisessa politiikassa esimerkiksi monissa Afrikan maissa (Sambiassa, Tansaniassa, Zimbabwessa tai Keniassa). Tällä en tarkoita sitä, etteikö kukaan paikallinen poliitikko ajaisi demokratisempaa hallintoa, niin tekevät kaikki - ainakin retoriikan tasolla. Tarkoitin, että ‘demokratia’ on kirkkaimpia esimerkkejä niistä arkielämän kysymyksistä, jonka merkityksestä ja sisällöstä kiivaasti kamppaillaan. Demokratiaa saa eri tyyllisenä, esim. rikkaana ja vaikutusvaltaisena tai rysisenä ja syrjäytettynä. Valintakin on usein melko vapaa.

Niin lienee asianlaita myös Suomessa. Demokratiaa on tarjolla joka junaan. Onko demokratisempaa maksaa nopeasti pois valtionvelkaa tulevaisuuden vanhuuksien etujen nimissä vaiko hoitaa nykyiset vanhuukset arvokkaasti?

Silti, erot Suomen ja esim. Sambian välillä ovat tässäkin suhteessa päätähuimaavan suuria. Kun meidän paikallisen Kumpulän Kylätilyhdistyksemme anoo kunnan sosiaaliviranomaisilta tukea koululaistemme iltapäivähoidon kustannuksiin, tiedämme kenen kanssa neuvottelemme, saamme vaivattomasti selville kunnan verokertymän, sekä valtion avustuksen määrän ja miten näitä julkisia

varoja on käytetty kuntalaisten eduksi.

Demokratia juurtuu Afrikkaan kun kansalaisten äänille annetaan merkitystä!

Kun taas sambialaisen pikkukaupungin Kabwen kauppakamarin jäsenet pyrkivät jonkin aika sitten painostamaan kunnan johtoa kunnostamaan kaupungin kauppatoria, kunnan puolelta ei löytynyt vastaavaa virkailijaa - palkkoja ei ollut maksattu 10 kuukauteen. Veroja ei juuri kanneta, eikä valtion avustuksia kunnille ole. Viime vaalien alla Sambian presidentin määräyksellä yksityistettiin kaupungin valtuuston ainoan mittavamman tulonlähteen: kunnallinen asuntokanta. Talot myytiin halvalla asukkaille, mitä luonnollisesti markkinoitiin vaalien alla merkittävänä demokrattisena tekona.

Demokratiasta ja paikallisesta politiikasta tahoisin siis sanoa seuraavaa: Demokrattinen politiikka juurtuu Afrikkaankin, kun kansalaisten

äänillä on jokin merkitys heidän toimentulonsa ja hyvinvointinsa kannalta. Jos kunta on varaton ja keskeiset päätökset tapahtuvat ulkomaisissa lähetystöissä tai ylikansallisten pankkien ja yritysten johtokunnissa paikallinen politiikka jää hampaattommaksi ja epäkiinnostavaksi. Tällöin 'alkukantainen' poliittinen kulttuuri on suora seuraus ulkopuolisten toimijoiden - kuten eri maiden kehitysapuviranomaisten, suurten ylikansallisten kansalaisjärjestöjen ja yritysten sekä monikansallisten investointipankkien pyrkimysten ja päätöksenteon lyhytjänteisyydestä ja läpinäkymättömyydestä.

Tässä ei kulttuurikaan paljonkaan auta. Ellei tarkoiteta uutta avoimuuden ja demokratian kulttuuria, mitä kipeästi tarvittaisiin pohjoisen pallonpuoliskon tavassa hoitaa suhteitaan Etelän köyhiin maihin.

Demokratiaa ei voi tuoda ulkoa päin

Pekka Seppälä, paikallishallinnon neuvonantaja,

Kehitysyhteistyösasto, Ulkoasiainministeriö

Toimiva demokratia on aina pohjimmiltaan sisäsyntyistä. Kestävä ja demokraattinen valtiokoneisto voi kehittyä rauhanomaisesti useiden vuosikymmenten ajan vain, jos vallitseva malli pohjautuu aitoon, maan erityispiirteet huomioidaan institutionaaliseen kehikkoon.

Kehitysyhteistyön yksi kohde on paikallisen tason demokratian kehittäminen. Minun teesini on se, että paikallisen tason demokratia on välttämätön edellytys uskottavan valtakunnan tason poliittisen kulttuurin rakentamiselle. Minun toinen teesini kuuluu, että käsitys paikallisen tason demokratiasta rakentuu liian usein yksioikoisiin mielikuviin yhteinäisestä paikallisyhteisöstä.

Mikä on demokratian ydin? Demokratian ydin on ihmisten tavoissa ja totumuksissa kuunnella toisiaan ja päättää yhdessä yhteisistä asioista. Demokratian ajatus pohjautuu kokemuksiin siitä, millä tavalla ihmisten välitöntä elämänpiiriä ja arkipäivää jäsentävät päätökset tavataan tehdä.

Suomalaisille välittömiä arkipäivää jäsentäviä kysymyksiä ovat työn saanti ja työpaikan valtasuhteet, lasten päiväkotit ja lasten koulutus, sekä viihtyisän asumisen puitteet. Suomalaiset käsittelevät näitä asioita työpaikan kokouksissa, koulujen vanhempainilloissa ja taloyhtiön yhtiökokouksissa. Nämä foorumit ovat suomalaisen demokratian peruskiviä. Niillä foorumeilla ihmiset oppivat, että seinän takana saat-

taa olla erilaisia ihmisiä, joiden tarpeita pitää kunnioittaa. Tästä kokemuksesta rakentuu suomalaisen edustuksellinen demokratia.

Lähtökohtana paikallisyhteisö

Myös kehitysmaissa käsitys demokratiasta rakentuu sille, miten ihmiset mieltävät välitöntä elämänpiiriään ja arkipäiväänsä jäsentävät päätöksenteon mekanismit. Kehitysmaissa paikallisen tason sosiaalinen kudelma on kuitenkin rakennettu usein eri tavalla. Lähtökohtana on paikallisyhteisö, jossa samat sosiaaliset suhteet omaavat monia funktioita. Samat ihmiset ovat keskenään naapureita, työtovereita ja lasten vanhempia. Samat ihmiset joutuvat päättämään keskenään hyvinkin erilaisista asioista, ilman eriytyneiden instituutioiden tarjoamaa tukea.

Jotta ihmiset voisivat päättää keskenään yhteisistä asioista, he tarvitsevat foorumeita, joissa asioista voi puhua. Kehitysmaissa paikallisyhteisön onni ja ongelma on paikallisen tason päätöksenteon rakenteiden eriytymättömyys. Minä olen tutkinut paikallisen tason demokratiaa Tansaniassa ja seuraavaksi otan esimerkkejä sieltä. Tansaniassa yhteisistä asioista on opittu puhumaan jonkinlaisessa kyläkokouksessa, jolla on omat rituaalinsa ja perinteensä. Niissä puhetta pitää usein arvovaltaiset vanhemmat miehet. He puhuvat kauniisti ja selkeästi, nostaen esiin asioita, jotka he määrittävät yhteisiksi tarpeiksi. Julkisiin kokouksiin liittyy tietty tapa puhua, tietty diskursiivinen rekisteri, joka määrittää, mistä voidaan puhua ja mistä tällä foorumilla on vaiettava. Julkisten kyläkokousten perinne pohjautuu hautajaisissa ja vastaavissa rituaaleissa esiintyvään tapaan uusintaa yhteisön sisäistä hierarkiaa, rajata arvovaltaa määrittävien symbolien määrää mutta myös luoda materiaallinen vastine symboliselle järjestykselle.

Jännitteitä ja näkemyseroja

Muut kylän kokouksiin osallistuvat ihmiset voivat puhua myöhemmässä vaiheessa, arvovaltaisten esiintyjien jälkeen, mikäli heillä riittää

kärsivällisyyttä. Valitettavan usein monet ihmiset, jotka pitävät itseään tai omaa asiaansa vähemmän tärkeinä, eivät osallistu lainkaan kokouksiin. He kokevat edustavansa vain jonkin vähemmistön vai heikon ryhmän erityistä näkökulmaa. Sen vuoksi arvovaltaiset kylän päättäjät saavat puhua puhuttavansa ja muut jäävät kotiin tai osallistuvat vain näön vuoksi. Paikallisyhteisön luoma pohja yhteisten asioiden käsittelylle, demokraattiselle päätöksenteolle, on siis liian kankea.

Nyky päivänä tansanialaisissa kylissä on sisäisiä jännitteitä ja selviä näkemyseroja. Naiset ovat entistä tietoisempia siitä, että heille ei anneta yhtä paljon kuin mitä heiltä vaaditaan. Nuoret ovat myös usein pettyneitä heille osoitettuun rooliin ja siksi nuoret toivovat mahdollisuuksia itsenäistyä ja osoittaa omia kykyjään. Samalla tavalla toisesta kylästä tähän kylään muuttaneet ihmiset voivat kokea, että heitä ja heidän tekemisiään ei arvosteta.

Vaihtoehtoinen foorumi dialogissa perinteisen kanssa

Kyläyhteisön pitäisi pystyä eriyttämään päätöksentekoa sillä tavalla, että näiden ihmisryhmien erityistarpeet tulevat huomioiduksi. Pitäisi kehittää foorumeja ja keskustelun tapoja, joissa esimerkiksi naisten ongelmat tulevat päälimmäisiksi ja joissa naisilla on todellinen mahdollisuus vaikuttaa.

Jos naisten ongelmat liittyvät vaikka kaupankäyntiin torilla, naisten pitää pystyä osoittamaan, että hautajaisien luoma kokoustamisen perinne ei automaattisesti sovellu markkinapaikan asioiden setvimiseen. Mutta jos naiset luovat vaihtoehtoisen foorumin, sen tulisi toimia dialogissa perinteisen kyläkokouksen kanssa. Tässä tehtävää yllin kyllin.

Kehitysyhteistyön yksi kohde on paikallisdemokratian kehittäminen. Kehitysyhteistyössä puhutaan myös paljon 'yhteisön osallistumisesta'. Tämä termi on hämäävä, sillä monissa tilanteissa pyrkimyksinä on yhteisön sisäisten erojen osoittaminen. Pyrkimyksenä saattaa esimerkiksi olla nostaa esiin, että nuoret naiset eivät ole vain työvoimaa vai lasten tekijöitä vaan ihmisiä, joille tulisi tarjota mahdollisuus kasvaa

rauhassa aikuisiksi. Tai pyrkimyksenä voi olla osoittaa, että nuoret miehet eivät halua automaattisesti jäädä maanviljelijöiksi vaan haluvat jotain muuta.

Nuorten naisten ja miesten on silloin kehitettävä foorumeita keskustella omista asioistaan. Se, millaisia organisatorisia ratkaisuja he keksivät ja mikä on missäkin oloissa parasta, ei ole ennalta määrättyä. Organisatoriset puitteet he voivat rakentaa vaikka poliittisen puolueen, uskonnollisen yhteisön tai kansalaisjärjestön siipien alle. Tärkeää on se, että valittu organisatorinen puite on näistä ihmisistä itsestään uskottava ratkaisu.

Miten yhteisö oppii toiselta?

Kehitysyhteistyön saavutukset demokratian kehittämisen alalla ovat olleet kaikkien myönteisimpiä juuri paikallistasolla. Paikallisen tason elinten kehittäminen lähtee liikkeelle konkreettisista ongelmista ja siksi ihmiset ovat usein hyvin motivoituneita. Tällä hetkellä suurin haaste paikallistason kehitysyhteistyölle on löytää keinot, joilla paikallisen tason ponnistelut voidaan saada leviämään horisontaalisesti niin, että paikalliset yhteisöt voivat oppia toisiltaan. Jokainen paikallinen yhteisö on oma tarinansa ja siksi valmiiden mallien vieminen yhteisöstä toiseen ei välttämättä toimi. Sen sijaan pyrkimys avoimuuteen ja vuoropuheluun on mahdollista kuljettaa yhteisöstä toiseen.

Seuraavaksi siirrän keskustelua hieman eri asioihin, paikallishallinnon teemoihin. Suomalainen kehitysyhteistyö toimii paikallisyhteisön lisäksi myös kunnallisen ja alueellisen kehittämisen tasoilla. Näillä tasoilla poliittiset intressit nojaavat yhtäältä paikallisyhteisöjen rakenteisiin ja toisaalta valtakunnanpolitiikan rakenteisiin. Suomi harjoittaa kehitysyhteistyötä kunnallisella ja alueellisella tasolla esimerkiksi Namibiassa, Nicaraguassa, Tansaniassa ja Vietnamin. Kokemus on osoittanut, että kuntatason virkamiesten resurssit ovat hyvin rajalliset. Taloudellisten resurssien hajauttaminen etenee tavan takaa hitaammin kuin hallinnollisten velvollisuuksien hajauttaminen. Siksi kunta- ja aluetason hallinnon kehittäminen edellyttää tukeutumista alaspäin, eli paikallistason voimava-

rojen hyödyntämistä. Tässäkin on syytä edetä varoen. Kunta- ja aluetason kehittäminen on hyvin dynaaminen kenttä, mutta toimiminen hätiköiden ja ulkokohtaisesti voi johtaa paikallisen eliitin kapeiden intressien vahvistumiseen. Myös kunta- ja aluetason eliitti omaa diskursiivisia perinteitä, joissa traditionaalisia symboleja valjastetaan lyhytnäköisten ja kapeiden päämäärien ajamiseen.

Kaksi viisasta miestä ei myy lampaanpäättä toisilleen

Demokraattinen perinne voi olla myös heikosti juurtunut ja esimerkiksi mennyttä tulvakautta tai jotain muuta kriisiä voidaan hyödyntää, kun johtajat pyrkivät demokraattisen mekanismin ohittamiseen.

Mikä ratkaisuksi? Kenialainen bukusujen sananlasku sanoo, että kaksi viisasta miestä ei voi myydä lampaanpäättä toisilleen. Kun edut käyvät ristiin, on löydettävä molempien etua ajava ratkaisu, on tehtävä myönnytyksiä ja nähtävä toisenkin etu. Paikallisen tason poliittisen kulttuurin ja hallinnon kehittäminen suuntaan, jossa toistenkin edut huomioidaan, on yksi kehitysyhteistyön suurista haasteista.

Tämän seminaarin alustuksista on käynyt ilmi yksi asia: demokratiaa ei voi tuoda ulkoa päin. Demokratiatukea kannattaa harjoittaa silloin, kun se edistää sisältäpäin kasvavaa ja omaehtoista demokratiaa. Paikallisen tason demokratian tukeminen on tärkeä ja haasteellinen toimintakenttä.

UNIVERSAALIT IHMISOIKEUDET

Kevät Nousiainen, naisoikeuden professori,

Helsingin yliopisto

Minun teemani liittyy todella vaikeaan kysymykseen ihmisoikeuksien järjestelmästä, yleisyyden ja erityisyyden suhteeseen. Universaalien oikeuksien vaatimus koetaan erityisesti kehitysmaissa sellaiseksi, joka itse asiassa asettaa länsimaiset arvot ja länsimaisen järjestelmän tavoitteeksi muitten maitten elämäntavalle, erityisesti perinteille ja tavoille, jotka ei sovellu tähän ihmisoikeuksien arvomaailmaan.

Keskeisimpiä valituksia tässä suhteessa on varmasti ihmisoikeuksien yksilöpainotteisuus. Ainakin nämä kaikkein klassisimmat vapausoikeudet ja ihmisoikeudet ovat ehdottomasti luonteeltaan yksilöä suojelevia.

Lähestyn tätä kysymystä perheen kautta, koska perhe on sellainen asia, joka on kulttuurisesti aika vaihteleva. Yhtäältä se tuntuu hyvinkin yleispätevältä ilmiöltä ja asialta, joka liittyy kaikkiin yhteiskuntiin. Toisaalta se, mitä perheellä tarkoitetaan, minkälainen asema perheellä nähdään olevan ja minkälaisia perheen jäsenten oikeudet ajatellaan olevan, on taas kulttuurisesti äärimmäisen vaihtelevaa. Jo Euroopan sisälläkin löytyy erimielisyyttä siitä, millä tavalla pitää ajatella perheestä.

Perhettä ja perheeseen liittyviä kysymyksiä käsitellään lukuisissa kansainvälisissä asiakirjoissa. Kaikkein varhaisin ihmisoikeusasiakirjoista, joissa perheestä puhutaan, on ihmisoikeuksien julistus ja sen 16. artikla. Sen mukaan rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvista rajoituksista riippumatta täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen. Toiseksi, avioliitto on päätettävä vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. Kolmanneksi todetaan, että perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perusta-

vaa laatua oleva ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan. Tämä normi syntyi aikanaan sellaisessa tilanteessa, että hyvin monet valtiot olivat hyväksikäyttäneet perhettä erilaisiin muihin kuin perheen varsinaiseen tarkoitukseen.

Perheen asema on suojattu hyvin monissa asiakirjoissa. Esimerkkeinä mainittakoon tässä kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimus, naisten oikeuksien sopimus, lapsen oikeuksien sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tapaan eri maanosilla on omia ihmisoikeussopimuksiaan. Erityinen tuntomerkki Afrikan ja Aasiankin maitten ihmisoikeussopimuksissa on se, että niissä annetaan paljon enemmän merkitystä nimenomaan laajemmalle perhekäsitykselle. Siellä on selvästi kollektiivisempi ajattelutapa yhteiskunnasta. Ajatellaan, että perhe on muutakin kuin tämä avioliittoperhe.

Ehkä kannattaa aivan erityisesti mainita, että jo Euroopan ihmisoikeussopimuksenkin sisällä tämä perheen suoja vaihtelee sekä historiallisesti että Euroopan eri oikeuskulttuureissa. Sopimuksen XX artiklassa todetaan, että "jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen paitsi silloin kun laki sallii...". Se, minkälaista perhe-elämää tässä itse asiassa suojataan, on muuttunut aivan radikaalisti jo sinä aikana kun tämä ihmisoikeussopimus on ollut voimassa, eli 50-luvulta alkaen.

Ensin on ajateltu, että se todella suojaaa vain avioliittoperhettä. Sen jälkeen on todettu, että myös naimattoman naisen ja hänen lapsensa suhde on sellainen, jota täytyy suojata ja joka

kuuluu tämän artiklan piiriin. Seuraavksi on käyty keskustelua siitä, millä tavalla pitää ymmärtää avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isän suhde lapseensa. Pitääkö silloinkin edellyttää, että tämän lapsen vanhemmat ovat naimisissa keskenään? Onko ylipäänsä jotain erityisiä suojattavia asioita tässä suhteessa? Viimeaikaisimmat keskustelut on käyty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa siitä, tuleeko samaa sukupuolta olevien ihmisten tai esim. transseksuaalien liittoja suojata.

”Afrikkalaisesta näkökulmasta pohjoismaissa viranomaisten valta on skandaalimaisen suuri”

Koko ajan on itse asiassa tapahtunut todella suuria muutoksia siinä, mitä ajatellaan. On myös hyvin ilmeistä, että Euroopan eri maissa käsitykset ovat aivan erilaisia. Se myös näkyy tuomarikäyttämisyksissä. Pohjoismaalaiset tuomarit arvioivat näitä asioita eri tavalla kuin joistakin muista kulttuureista tulevat.

Missä tilanteessa sitten ajatellaan, että viranomaisilla on oikeus puuttua perhe-elämään? Tyypillinen asia, joka pohjoismaista tulee artikla 8:n perusteella käsittelyyn ihmisoikeustuomioistuimeen, koskee sitä pohjoismaista tapaa huostaanottaa lapsia tai sallia suhteellisen suuri viranomaisvalta suhteessa lapseen. Se tulkitaan muualla Euroopassa aivan liialliseksi ja perheen vanhempien oikeuksia loukkaavaksi. Tämän asian ymmärtämisessä on aivan selviä kulttuurisia eroja. Näitä pohjoismaisia oikeustapauksia on todella paljon.

Asia ei ole suinkaan yhtään selkeämpi, kun tarkastellaan perheen oikeuksia maailmanlaajuisesti. Keskustelen usein eri maista tulevien opiskelijoiden kanssa siitä, mitkä ovat heidän kulttuurinsa näkökulmasta asianmukaiset rajat viranomaisten puuttumiselle perhe-elämään. Afrikkalaisopiskelijoiden näkökulmasta on täysin skandaalimainen meidän käytäntömme, jossa viranomaisilla on näin suuri valta. Sen sijaan he ovat valmiita luovuttamaan huomattavasti laajemman päätösvallan suvulle. Sillä on valta

puuttua esim. siihen millä tavalla lasta kasvatetaan.

Tämä sama näky hyvin selvästi lapsen oikeuksien sopimuksen soveltamisessa ja jo sen sanamuodoissakin. Lapsen oikeuksien sopimus on oikeastaan kaikkein levinneimpiä ihmisoikeussopimuksia. Sen on ratifioinut todella moni maa. Se on erittäin suosittu sopimus, jos näin voi sanoa. Kaikki valtiot näyttävät olevan hyvin suopeita ajatukselle, että lapsien oikeuksia tuulee parantaa. Tämän lapsen oikeuksien yleissopimuksen ehkä tärkein periaate on “lapsen edun” periaate. Sen mukaan “kaikessa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimiä toiminnassa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu” (XX artikla).

Mutta mikä sitten on “lapsen etu”? Tätä lapsen etua tulkitaan todella äärimmäisen monilla tavoilla. Se, mitä ajatellaan lapsen edun mukaiseksi, heijastaa hyvin pitkälle sitä, minkä tapainen perhe ajatellaan lapsen kannalta parhaaksi, tai miten suuri puuttumisvalta viranomaisilla on lapsen kasvatukseen. Hyvin tyypillinen lapsen edun tulkinta on se, että lasta avioerotilanteen jälkeen hoitaa ensisijaisesti äiti, koska äiti on usein ensisijainen hoitaja avioliitossakin. Onko lapsen edun mukaista, että isä osallistuu lasta koskeviin päätöksiin, koska monissa yhteiskunnissa isällä on selvä auktoriteettiasema perheessä? Onko lapsen edun mukaista, että vanhemmat avioeron jälkeenkin yhdessä osallistuvat lapsen kasvattamiseen? Tämantapainen järjestelmä voi toimia vain sellaisissa kulttuureissa, joissa avioero ei ole erityisen draamallinen tai vaikea asia ja että vanhemmilla on hyvät mahdollisuudet jatkaa lapsen holhoojina avioeron jälkeenkin.

Toisin sanoen tämä lapsen edun periaate on ehkä sen takia niin helppo hyväksyä, että sen tosiasialliset tulkinnat vaihtelevat niin suuresti. Jos haluaa olla hiukan skeptinen, voi sanoa, että tämä periaate ei itse asiassa vielä ratkaise juuri mitään. Se ei kerro paljon siitä, miten päätöksiä itse asiassa lapsen edun mukaisesti pitäisi tehdä.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lausutaan myös, että “sopimusvaltiot kunnioittavat van-

hempien tai paikallisen tavan mukaisen suurperheen tai yhteisön, laillisten holhoojien tai huoltajien tai muiden lapsesta oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa hänen oikeuksiensa käyttämisessä”. Niinkuin näkyy, niin tästä ei saa kovin vahvaa otetta siihen, että ketkä viime kädessä tämän yleissopimuksen mukaan ovat oikeutettuja tekemään lasta koskevia päätöksiä. Se jää hyvin pikälle näitten paikallisten arvioiden varaan.

Ehkä kuitenkin kaikkein hankalimpia kysymyksiä tässä suhtautumisessa perheeseen on syntynyt jo tässä ihmisoikeuksien julistuksessa mainitusta ajatuksesta, että “naisilla ja miehillä tulee olla yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen”. Hyvin samatapainen ajatus toistetaan naisten oikeuksien sopimuksessa perheoikeuksia koskevassa artiklassa. Ja sen artiklan mukaan “sopimusvaltioitten tulee pyrkiä estämään kaikki syrjintä nimenomaan tässä avioliittoa ja perhesuhteita koskevissa asioissa.” Itse asiassa yllättävää kyllä, tai onko se sittenkään niin yllättävää, nimenomaan tämä artikla 16. on se artikla, johon on tehty kaikkein eniten varauksia tämän naisten oikeuksien sopimuksen suhteen. Tämä naisten oikeuksien sopimus ei muutenkaan ole niin suosittu kuin lasten oikeuksien sopimus. Mutta nekin maat, jotka ovat tämän ratifioineet ovat tehneet tähän perheartikklaan varauksia. Suomi ja muut pohjoismaat ovat pyrkineet vastustamaan näitten varauksien tekemistä, mutta muistaakseni on vielä eurooppalaisiakin maita, jotka ovat jättäytyneet tämän artiklan ulkopuolelle.

Tämä näyttää olevan se todella vaikea kohta. Siitä kertovat monet kehitysmaissa kohdattavat ongelmat tämän perhettä koskevan artiklan yhteydessä. Ulkoapäin on vaikea ymmärtää, mistä syystä joku perhettä koskeva järjestely on olemassa. Usein saa kuulla uskottavia, tärkeitä ja hyviä perusteluilta sille, että oikeudet eivät ole samanlaiset, tai että esim. avioliittoa solmittaessa käytetään morsiamen hintaa, joka tietenkin näyttää tämän avioliiton vapaan solmimisen idean vastaiselta. Aika usein taustalla on kuitenkin sosiaaliseen toimeentuloon liittyviä periaatteita. Tämä morsiamen hintakin toimii

eräänlaisena sosiaalisena varallisuuseränä, joka tukee myös naisen asemaa perheessä.

Ei siis ole aivan yksinkertaista vaatia, että tällaiset asiat pitää poistaa, koska silloin puututaan aika vahvasti sosiaaliseen rakenteeseen, joka vallitsee. Ainakin usein kuulee väitettävän, että sen jälkeen naisen asema toisella tavalla taas huononee.

Itse suhtaudun kyllä aika skeptisesti sellaisiin väitteisiin, että perheen sisäisissä suhteissa selvästi aviomiehellä tai miespuolisilla perillisillä on huomattavasti vahvemmat oikeudet, esim. perimysoikeus. Näitäkin, esim. islamilaisen oikeuden mukaista miespuolisten perillisten suurempaa perintöoikeutta perustellaan sillä, että miehellä on velvollisuus elättää perheensä, sekä vaimonsa että muita naispuolisia sukulaisiaan, kun taas vaimolla ei ole vastaavaa velvollisuutta. Siinä keskustelussa ei oikein päästä hirveän pitkälle. Pohjoismaalainen tutkija voi vain kysyä, minkä takia tämän asian pitäisi olla näin. Useinhan miehet tarvitsevat elatusta ja esim. islamilaiset maat suosivat naisten koulutusta erittäin paljon ja ovat valmiita kehittämään naisten oikeuksia hyvinkin perusteellisesti taloudellisen toiminnan vahvistamiseksi. Sen jälkeen tuntuu aika omituiselta, että elatusvastuu olisi yksinomaan miehillä. Näin se nyt kuitenkin on, ja jos tämä järjestelmä toimii, niin silloin sillä on tietynlainen perustelu juuri siinä sosiaalisessa järjestelmässä.

”Ihan mitä tahansa ei voi tavalla ja perinteellä selittää.”

Afrikan maissa taas aika monet asiat liittyvät siihen, että naisissa arvostetaan hedelmällisyyttä erittäin paljon. Naisten asema perustuu siihen, että heillä on lapsia. Moniavioisuudessa lapsetoman vaimon näkökulmasta saattaa olla edullisempaa, että mies ottaa toisen vaimon, jolloin saadaan lapsia ja avioero olisi hänen kannaltaan huonompi ratkaisu.

En ole onneksi itse joutunut ratkomaan näitä vaikeita kysymyksiä. Tutkija pohjoismaissa ei joudu käytännössä sanomaan, onko tämän oi-

kein vai väärin, ellei ole erityisen paljon mukana näissä kehitysapuprojekteissa.

Kun puhutaan tämäntapaisista oikeuksien erilaisuudesta, niin minun mielestäni ehdottoman tärkeää pitää kiinni todella kaikkein tärkeimmistä sellaisista yksilön oikeuksista, joita ovat nämä koskemattomuus-oikeudet, henki, terveys jne. Sitten kun on kysymys tällaisista hiukan etäämmälle tulevista yhtäläisistä oikeuksista, niin silloin on enemmän varaa näihin kulttuurisiin keskusteluihin. Paikallisia käytäntöjä, jossa naisia surmataan tai silvotaan tai muulla tavalla puututaan primääri-integriteettiin, on mahdoton nähdä yhteensopiviksi

ihmisoikeusjärjestelmän kanssa.

Se, että sosiaaliturva jäsenyyty eri tavalla eri yhteisöissä, täytyy minun mielestäni jotenkin ottaa huomioon, ja sitä pitää yrittää ymmärtää näissä ihmisoikeuskeskusteluissa. Ihan mitä tahansa ei voi tavalla ja perinteellä selittää. Se on jo tämän naisten oikeuksien sopimuksenkin näkökulmasta aivan selvää. Myös kehitysmaitten naisten mielestä tämä perinteellä perusteleminen toimii usein vain joittenkin yhteisön jäsenten eduksi. Ei pidä täysin antautua perinteitten arvolle, muuten ei ihmisoikeuksista jää paljon mitään jäljelle.

Universaalit ihmisoikeudet ovat ihanne

Kristiina Kouros, pääsihteeri, Ihmisoikeusliitto

- *Poliisin harjoittamaa kidutusta ja pahoinpitelyä 117 maassa*
- *Mielipidevankeja 87 maassa*
- *Kuolemanrangaistuksia pantu toimeen 40 maassa*
- *Teloituksia ilman oikeudenkäyntejä 55 maassa*
- *“Katoamisia” 31 maassa*

Mitä tarkoitamme univeraaleilla ihmisoikeuksilla? Näyttää siltä, että universaalit ihmisoikeusloukkaukset ovat lähempänä totuutta, joten on selvää, että puhumme ihanteesta. Univeraaleilla ihmisoikeuksilla viitataan luonnollisesti YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeusjulistuksen sisältämiin oikeuksiin.

Pieni katsaus ihmisoikeuksien historiaan

Historialliselta taustaltaan ihmisoikeudet ovat enemmän moraalien tai filosofian - jopa uskonnon - kuin oikeustieteen käsite. Nykyisen ajattelun juuret ovat 1600-luvun liberalismissa (mm. John Locke).

Vasta varsin myöhään alettiin puhua “kai-

kille” ihmisille kuuluvista oikeuksista. Aiemmin yksilön oikeudet määräytyivät mm. hänen syntyperänsä ja yhteiskunnallisen asemansa suhteen. Merkille pantavaa on myös se, että “kaikki” tarkoitti aina II maailmansotaan asti miehiä (D’roit de l’Homme).

Länsimaissa pidämme itsestään selvänä, ettei ihmisoikeuksien julistus edusta vain länsimaista käsitystä. Onko kuitenkin itsestään selvää, että olisi olemassa universaali kulttuuri, ja jos ei voiko olla olemassa univeraaleja ihmisoikeuksia - vai voidaanko ihmisoikeudet irrottaa täysin kulttuurista?

Köyhissä maissa saatetaan ironisesti huomattaa, että “toki köyhällä ja rikkaalla on yhtäläinen oikeus matkustaa 1. luokassa tai nukkua sillan alla”.

Aasialainen ihmisoikeuskäsitys

Sillä tarkoitetaan Itä- ja Kaakkois-Aasian maiden julituomaa näkemystä ihmisoikeuksien univeraalisuuden alisteisuudesta aasialaisille arvoille ja kulttuuriperinteille.

Näkemyksen tärkein manifesti on 1993 YK:n ihmisoikeuksien maailmankonferenssin Aasian alueellisessa valmistelukokouksessa laadittu ns. *Bangkokin julistus* (ilmeisesti jäänyt ainoaksi laajaksi esittelyksi).

Olenaisin kritiikki, jonka aasialaista ihmisoikeuskäsitystä puolustavat alueen poliittiset johtajat ovat esittäneet sisältää mm. seuraavia seikkoja:

1. on länneltä kaksinaismoralistista tuomita entisten siirtomaiden ihmisoikeusloukkaukset, kun samalla yritetään unohtaa omat siirtomaisa tapahtuneet oikeudenloukkaukset

2. Ihmisoikeuksilla on kansainvälisessä politiikassa välineellinen arvo, länsimaat käyttävät ihmisoikeuksia lopettaakseen taloudellisen kilpailun ennen kuin se on edes päässyt vauhtiin

Itä- ja Kaakkois-Aasian hallitusten esittämän aasialaisen ihmisoikeuskäsityksen ydinsisällöksi esitellään kiinalais-konfutselaiset arvot: yhteiskunnan vakaus, harmonia sekä yksilön alisteisuus yhteisölle. Tämä ilmenee TSS- ikeuksien ja kollektiivisten oikeuksien painottamisena KP-oikeuksien kustannuksella, yleisenä lännen poliittisen ja taloudellisen ylivallan vastustamisena sekä vaatimuksena pitää ihmisoikeusloukkaukset maiden sisäisinä asioina.

Asian Human Rights Charter

Aasialaiset ihmisoikeuksien parissa työskentelevät kansalaisjärjestöt irtisanoutuvat painokkaasti poliittisten johtajiensa ihmisoikeuskäsityksistä. Juuri ennen Wienin maailmankongressia aasialaiset ihmisoikeusjärjestöt pitivät kansalaisjärjestöfoorumin. Järjestöjen julistus, the Bangkok NGO Declaration toteaa, että "universaalit ihmisoikeudet pohjautuvat moniin kulttuureihin."

Järjestöjen mielestä kulttuuripluralismin nimissä ei voida hyväksyä sellaisia tapoja, jotka ovat ristiriidassa universaalisti hyväksytyjen ihmisoikeuksien kanssa. Koska ihmisoikeudet ovat universaaleja ei niiden edistämistä voi pitää kansallisen suvereenisuuden loukkaamisena.

Bagkokin julistuksen jälkeen Asian Human

Rights Commission keskittyi oman aasialaisen ihmisoikeusasiakirjan laatimiseen yhdessä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa. Kolmen vuoden valmistelun tuloksena esitys *Asian Human Rights Charter* saatiin valmiiksi vuonna 1997 ja julistettiin virallisesti 1998 Kwangjussa, Etelä-Koreassa.

Julistusta käytetään lähinnä kansalaisjärjestöjen ja yliopistojen ihmisoikeuskoulutuksessa, keskusteluissa ja myös YK foorumeissa keskustelun pohjana Aasian ihmisoikeusmekanismien suhteen. Aasialaiset hallitukset eivät ole halunneet siihen sitoutua.

Aasia on kuitenkin kovin monimuotoinen alue, eikä ole olemassa yhtenäistä aasialaista IO-käsitystä, kuten ei myöskään ole yhtä islamilaista ihmisoikeuskäsitystä. Aasialaisen ihmisoikeusnäkömyksen puolestapuhujat eivät ole korostaneet uskonnon merkitystä ihmisoikeuksille, mikä on luonnollista ajatellen uskontojen kirjoa alueella.

Islamilainen ihmisoikeuskäsitys

Tämä on yhtenäisempi käsitys, sillä se perustuu yhteen uskontoon. Koska islamin mukaan Jumala on koko luomakuntansa Herra, joka on antanut kertakaikkisen luomisjärjestyksen, ei ihmisellä periaatteessa ole oikeutta säätää lakia. Kaikki tarpeellinen on annettu shariassa.

Islamilaisen maailman vastaus YK:n ihmisoikeusjulistukseen ovat olleet paitsi sen universaalisuuden kritiikki, myös useat omat asiakirjat.

Vuonna 1970 Saudi-Arabia julkaisi oman islamilaisia ihmisoikeuksia koskevan muistion. Muistion monet kohdat olivat räikeässä ristiriidassa YK:n ihmisoikeuksien julistuksen (YKIOJ) kanssa ja muistiosta neuvoteltiin 1972-74 lukuissa yhteyksissä - tuloksettomasti.

Vuonna 1980 OIC (The international organization of Islamic Conference, perust.1969) julkaisi islamilaisen ihmisoikeuksien asiakirjan, jossa mm. tuomittiin kidutus ja muu ihmisarvoa alentava kohtelu, hyväksyttiin sanan- ja mielipiteen vapaus ja uskonnon tunnustaminen ja harjoittaminen sen jumalallisen ilmoi-

tuksen mukaan, jonka kukin on saanut. Kaikkia oikeuksia ja vapauksia on tarkasteltava shariaan mukaan. Asiakirjaa ei hyväksytty OIC:n huippukokouksessa.

Universal Islamic Declaration of Human Rights

Samoihin aikoihin ICE (Islamic Council for Europe) kehitti omaa julistustaan. Universal Islamic Declaration julkaistiin 1980. Seuraavana vuonna Pariisissa pidetty konferenssi esitteli UNESCOLE oman julistuksen "Universal Islamic Declaration of Human Rights".

Pohjaksi em. asiakirjassa otettiin YKIOJ, jota täydennettiin islamilaisin varauksin ja viittauksiin Koraaniin ja shariaan, josta kaikki oikeudet ovat lähtöisin.

1990 OIC hyväksyi edelleen kehitety julistuksen nimeltä Kairon julistus ihmisoikeuksista islamissa. Saudi-Arabian ulkoministeri esitteli sen 1993 Wienin maailmankongressissa muslimimaailman yksimielisenä mielipiteenä. Kairon julistuksen 25 artiklaa ei millään muotoa verhoa islamilaisuuttaan. Läpi julistuksen korostetaan, että kaikkia oikeuksia ja vapauksia säätelee sharia.

Islamilaisissa maissa ihmisoikeuksia puolustavat kansalaisjärjestöt jakautuvat hallitusten hyväksymiin islamilaisiin arvoihin pohjaviin kansalaisjärjestöihin, kuten Islamic Human Rights Commission ja lähinnä maan alla toimiviin pieniin yhteenliittymiin. Islamilaiset kansalaisjärjestöt eivät kuitenkaan välttämättä ole hallituksen asettamia, kuten mielellämme näkisimme. Uskonnolliset islamilaiset vaativat oikeutta osallistua ihmisoikeuskeskusteluun oman arvomaailmansa pohjalta - aivan vapaaehtoisesti.

Kuinka suuri ristiriita vallitsee? Vaikka YKIOJ ja islamilaiset ihmisoikeusjulistukset ovat enimmäkseen sopusoinnussa keskenään, niiden välillä on sovittamanton periaatteellinen ristiriita: viittaukset shariaan ovat aina tulkinnanvaraisia. Ne riippuvat aina islamin suunnasta, koulukunnasta ja yksittäisestä tulkitsijasta.

Islamilaisen maailman sitoutumiseen YKIOJ:een

puolestaan liittyy suuri ongelma. Islam ei hyväksy ns. kahden regimentin oppia, joka kaikissa judeo-kristillisissä uskonnoissa on itsestään selvyys. Ts. koska islam ei periaatteessa hyväksy maallisia lakeja, mikä on se sitoutumisen taso, jolla islamilaiset valtiot suhtautuvat YKIOJ:een ja käytännössä sitäkin tärkeämpiin ihmisoikeussopimuksiin.

Miten YKIOJ otettiin vastaan länessä?

Tekeekö YK:n ihmisoikeuksien julistuksen sekulaarisuus siitä aidosti univeraalin? Poistaako Kristuksen tai Raamatun maininta judeo-kristillisen arvopohjan?

YKIOJ takana olivat: *Eleanor Roosevelt* (USA), *René Cassin* (Ranska), *Charles Malik* (Libanon), *Peng Chun Chang* (Kiina), *Hernan Santa Cruz* (Chile), *Alexandre Bogomolov/Alexei Pavlov* (NL), *Lord Dukeston/Geoffrey Wilson* (Iso-Britannia) *William Hodgson* (Australia), and *John Humphrey* (Kanada). Aasialaisen ja islamilaisen kulttuuriin edustajien vähyys joukossa on merkillepantavaa - yksi aasialainen ja yksi kristitty Lähi-Idästä.

Kun YKIOJ annettiin 1948 oli uskonnon vapaus Katolisille harhaoppi, vuoteen 1965 ihmisoikeuksista tuli kirkon virallinen oppi. Katolisen kirkon vastustus mm. aborttia ja lisääntymisoikeuksia vastaan on kuitenkin ilmeinen. Tämän päivän Suomessa kristilliset piirit keräävät 40 000 adresseja samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamista vastaan.

Maaperä universaalien ihmisoikeuksien kannalta tuntuu upottavalta. Kyseessä ei kuitenkaan ole abstakti diskurssi. Sotilaallisiin toimiin ryhdytään ihmisoikeuksien nimessä, kansainvälisen oikeuden kehitys tuntuu pitävän ihmisoikeuksien universaaliutta lähtökohtana, toisaalta emme yksinkertaisesti voi ohittaa sitä tosiasiaa, että Aasia ja islamilainen maailma on olemassa.

Samalla kun keskustelua käydään, voidaan yhteisiksi tavoitteiksi nostaa ihmisoikeudet, joita kukaan ei kehtaa puolustaa riippumatta kulttuurista ja uskonnosta. Esim. kidutuksen vastainen toiminta voi yhdistää.

Ihmisoikeudet kehitysyhteistyön näkökulmasta

Olli Ruohomäki, UM/KYO

YK:n kehitysohjelman *Human Development Report 2000* teemana on ihmisoikeudet ja kehitys. Dokumentin keskeisenä viestinä on, että ihmisoikeudet ja kehitys jakavat yhteisen vision ja tarkoituksen - saada jokaiselle ihmiselle vapauden, hyvinvoinnin ja ihmisarvoisen elämän. Vielä joku aika sitten ihmisoikeus- keskustelu ja kehityskeskustelu elivät omaa elämäänsä, mutta nyt diskurssissa on tapahtunut selvää yhdentymistä. Yksinkertaistettuna ihmisoikeudet tuovat sosiaalisen oikeuden-mukaisuuden mukaan kuvioihin sen lisäksi, että valtion hallinnolta vaaditaan läpinkyvyyttä ja vastuullisuutta aivan uudella tavalla.

UNHCR:n Mary Robinson toteaa, että ihmisoikeuksien universaalisuutta on turha kyseenalaistaa koska universaalisuus on ihmisoikeuksien ydintä. Häntä siiteraten *'Universality is, in fact, the essence of human rights: all people are entitled to them, all governments are bound to observe them, all state and civil actors should defend them. The goal is nothing less than all human rights for all.'* Olen täysin samaa mieltä.

Keskustelun aihe on 'Universaalit ihmisoikeudet ja niiden paikalliset tulkinnat'. Kuten äsken totesin ihmisoikeudet ovat lähtökohtaisesti universaaleja. Karioidusti voisi sanoa, että kidutus on kidutusta ja pamputus on pamputusta eikä ihonväri, kieli tai perinteet niitä miksikään muuta. Universaalien ihmisoikeuksien kieltäminen useinmiten perustuu erinäisiin savuverhoihin ihmisoikeuksien kulttuurirelativismista ja poliittisesta tarpeesta. Näiden savuverhojen takaa löytyy usein valtaryhmittymiä joille status quo on päivän valtti. Jossain määrin diskurssissa saattaa heijastua myös se, että kansalais- ja poliittiset oikeudet ovat aika ajoitin enemmän pinnalla kuin taloudelliset ja sosiaa-

liset oikeudet, puhumattakaan oikeudesta kehitykseen. Tuloksena on ollut eräänlainen 'West versus the rest'-ajattelu, vaikka näin ei todellisuudessa missään tapauksessa ole.

Kiinnittäisin huomionne toviksi 'paikallisiin tulkintoihin'. Tämä on se kenttä jonka parissa kehitysyhteistyö joutuu puurtamaan. Yhteiskuntatieteilijänä peräänkuulutan syvällistä yhteiskunta-analyysiä - pitää pyrkiä diagnosimaan ongelmat ennenkuin annetaan lääkkeitä.

Näkemykseni mukaan suurin osa maailman maista, muutamia räikeitä poikkeuksia lukuunottamatta, allekirjoittavat universaalien ihmisoikeuksien perusperiaatteet. Suurin ongelma kehitysnäkökulmasta tulee paikallisten yhteiskuntajärjestelmien kapasiteettiin ja käytettävissä oleviin resursseihin soveltaa näitä perusperiaatteja käytäntöön. Kehitysnäkökulmasta meidän tulee löytää niitä 'ikkunoita' (windows of opportunity), joiden kautta paikallisten yhteiskuntien sisältä nousevia ihmisoikeuksien sovellusyrityksiä ja tulkin-toja kannattaa tukea.

Otetaan käytännön esimerkki Vietnamista, jossa on viime aikoina havaittavissa merkittäviä muutokseen viittavia prosesseja.

Viime huhtikuussa pidetyn Vietnamin kommunistisen puolueen yhdeksännen kongressin juhlapuheiden ja julistusten lomassa löi muutoksen pulssi. Puhe puheen jälkeen viittasi nk. Grassroots Democracy Decreehen, jonka tavoitteena on mahdollistaa paikallisten ihmisten osallistumisen päätöksentekoon aika lailla uudella tavalla verrattuna siihen mitä keskusjohtoisessa maassa on yleensä totuttu. Viime kerran kun kommunistisen puolueen kongressi antoi mitään reformeihin viittavaa elettiin vuotta

1986.

Grassroots Decreen taustaan liittyy vuonna 1997 Hanoi eteläpuolella olevassa provinsissa talonpoikien protestit paikallishallinnon virkamiesten korruptiota vastaan. Hanoi vastasi antamalla nk. Grassroots Democracy Decreen. Decree 28, jolla se myös tunnetaan, on avaus avoimempaan yhteiskuntaan, mutta matka implementointiin on tietenkin pitkä ja ohdakkeinen.

”Ei ole yksinkertaista reseptiä siitä miten ‘paikallisia tulkintoja’ universaaleista ihmisoikeuksista voidaan kehittää parempaan suuntaan.”

Paineet kansalaisten taholta korruptoituneeseen julkishallintoon heijastuvat tarpeeseen lähteä todellisten reformien tielle. Jos reformien tielle ei lähdetä voi Vietnam odottaa lisää samantaisia levottomuuksia kuin mitä nähtiin viime helmikuussa keski-Vietnamissa, jossa yli 5,000 vähemmistökansallisuuksiin kuuluvaa ihmistä lähti kaduille / kujille osoittamaan mieltään hämäriin maakauppoihin syyllistyneitä paikallishallinnon virkamiehiä vastaan.

Grassroots Decree on mielenkiintoinen vietnamilaisesta yhteiskunnasta syntynyt prosessi, joka on minun mielestä selvä paikallinen tulkinta poliittisista ja kansalaisoikeuksista.

Tätä nykyä Vietnamissa tavallinen kansalainen voi nähdä televisiosta kuinka parlamentin jäsenet asettavat vaikeita kysymyksiä ministereille. Kansalaiset voivat myös soittaa, kirjoittaa tai tehdä kysymyksiä e-maililla. Enää parlamentin jäsenten ei tarvitse olla kommunistisen puolueen jäseniä. Paikallishallinnon virkamiehiltä vaaditaan tehokkuutta ja avoimuutta. Yhdessä läänissä on meneillään mielenkiintoinen paikallishallinnon reformihanke, jonka voi kiteyttää siihen tosiasiaan, että saadakseen jonkin viralisen asiakirjan tavallisen kansalaisen tarvitsee enää mennä neljälle luukulle neljännentoista si-

jaan.

Nämä voivat meistä tuntua pieniltä askelilta, mutta vietnamilaisessa kollektiiviseen keskusjohtoiseen päätöksentekoon perustuvassa yhteiskuntajärjestelmässä, jossa vallitsee vahva konfutselaisesta maailmankuvasta juontuva autoritaarisuuden perinne yhdistettynä patrilineaaliseen sukujohtoon, nämä pienet askeleet ovat isoja harppauksia kohti avoimempaa yhteiskuntaa. Jos reformiagenda etenee odotettavissa voi olla lisää avauksia.

Esimerkki osoittaa syvällisen analyysin tarvetta sekä sensitivisyyttä paikallisen toimintaympäristön jäsentämiseen. Muistetaan vielä, että yhteiskunta on jatkuvasti muutoksen tilassa ja näin ollen myös ‘paikalliset tulkinnat’ muuttuvat. Esimerkiksi El Salvadorissa sisällissodan aikana sissiliike sai kannatusta maaseudunväestön parissa maareformi-agendallaan. Sodan päättyessä maareformi ei olekaan enää keskeisellä sijalla useille el salvadorilaisille vaan ammatillinen koulutus sekä mikroluototus on tärkeämpää elannon turvaamisen kannalta. Jossain määrin tästä esimerkistä voisi sanoa, että agendalla on vahvasti sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien peräänkuuluttaminen.

Ei ole olemassa mitään yksinkertaista reseptiä siitä miten ‘paikallisia tulkintoja’ universaaleista ihmisoikeuksista voidaan kehittää parempaan suuntaan. Lähtökohtana on enemmän toimintaympäristöjen syvällinen analyysi sekä prosessikeskeinen ajattelu ja yritys tukea paikallisen yhteiskunnan eri toimijoita itse tunnistamaan ongelmansa ja löytämään ratkaisut niihin. Kehitysyhteistyön näkökulmasta meidän työemme on universaalien ihmisoikeuksien reformihakuisten paikallisten tulkintojen fasilitoimista ja tukemista.

Keskustelu

Puhuja I:

Minulla olisi yksi kysymys, joka liittyy näihin lasten oikeuksiin, jotka ovat korostuneet nimenomaan viimeisen vuosikymmenen aikana. Mitä me teemme siinä tapauksessa, jos me otamme keskeisyksiköksi perheen? Mitä me teemme silloin, kun katulasten, isättömien, äidittömien lasten määrä kasvaa, ja kasvatuksesta ovat usein vastuussa isosiskot, isoveljet, parhaassa tapauksessa isovanhemmat? Tämähän on tilanne Afrikassa, ja se koskee myöskin hyvin suurella määrällä peruskoulutusta, näitä perustarpeita, perusedellytyksiä, joilla luodaan lapsille mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää.

Kevät Nousiainen

Jos ajattelee nyt tätä lapsen oikeuksien sopimusta, niin siinä tosiaan on aika laajalla tavalla määritelty ne tahot, joiden velvollisuus ja oikeus on edistää lapsen etua. Tämä perhe on määritelty hyvin laajasti. Siinä on määritelty myöskin muut tällaiset, tavallaan ikäänkuin muu yhteisö, joka on lapsesta vastuussa. Mielestäni se tavallaan on aika hyvä tapa kyllä ollut kirjoittaa tämä asia, koska siinä tavallaan voi niinkuin sanoa, että niissä olosuhteissa, missä kulloinkin ollaan, niin se joka tavallaan niitten olosuhteitten mukaan on lapsesta vastuussa, niin hän myöskin on tavallaan oikeutettu puhumaan lapsen puolesta. Että mielestäni tavallaan tämä hirveän vahva vanhempien asema tai ikäänkuin keskustelu tavallaan vain siitä, onko vastuu vanhemmilla vai viranomaisilla niin se tuntuu kyllä hyvin tällaiselta länsi-Eurooppa-, ja Yhdysvallat-keskeiseltä.

En ole kyllä mikään lapsikysymysten erikoistuntija, mutta nämä ovat todella polttavia kysymyksiä. Ja se, mikä tässä sitten kai on ongelmana, tässä sopimuksessa, on se, että nämä ovat todella toisaalta sitten niin monitulkintaisia. Helposti sieltä ei sitten löydy mitään valmista ratkaisua sille, että onko joku ratkaisu

väärin esimerkiksi. Se on tulkittavissa niin monen suuntaan.

Puhuja I:

Siis näen, että tässä on kyse ratkaisumallista. Onko sellaista olemassa?

Kevät Nousiainen

Mielestäni, jos tässä lähdetään hakemaan ratkaisumallia, niin sitä ei mielestäni ainakaan Euroopassa ole valmiina, mutta jos sitä kehitellään, niin siinä mielestäni on kyllä pakko ottaa huomioon nämä paikalliset erityisolosuhteet tai siitä ei tule mitään järkevää.

Arvi Hurskainen, professori, Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto

Tuossa Kevät Nousiaisen esityksessä tuli erittäin mielenkiintoinen ja samalla vaikea asia esille, nimittäin tämä kysymys siitä, mihin juuri äskenkin viitattiin, nimittäin kysymys siitä, että mikä on primaarinen taho sanomaan lasten edusta. Varmaan lapset itse, mutta heillä ei ole voimaa siihen tietenkään. Ja tuli esille tällainen asia, että nimenomaan Afrikassa muunmuassa perheet näyttävät yhä edelleen olevan voimakkaasti vastuussa lapsista ja luottamus yhteiskuntaan ja viranomaisiin ei ole kovin vahva. Kysymys on sikäli mielenkiintoinen, että nyt voisi ajatella, että kysymys on nimenomaan kulttuurisidonnaisesta asiasta. En ole ihan vakuuttunut, onko kyse välttämättä siitä, siitäkin varmasti, mutta onko se ainoastaan sitä.

Jos ajatellaan tätä meidän länsimaista kehitystä, niin meidänkin maamme on ollut lähinnä tuhat vuotta jollakin tavalla valtiojohtoista. Aina on veronkerääjää ollut ja veron korvikkeeksi on luvattu milloin mitäkin, suojelua ja mahdollisesti jopa jonkun näköistä turvaa. Hyvin monet afrikkalaiset yhteisöt ovat eläneet, jos lasketaan pois sanotaan nyt sata viimeistä vuotta, niin ovat eläneet hyvin toisenlaisissa oloissa. Ja edellytyksiä sille, että tällainen perheeseen

turvaaminen lopetettaisiin, niin todelliset edellytykset ovat ilmeisesti hyvin vähäiset. Ei taida olla niitä veroja, joiden avulla tämä turva annettaisiin.

Kevät Nousiainen

Jos ajatellaan niin päin, että esimerkiksi lastensuojelulainsäädäntö on historiallisesti aika nuorta myös pohjoismaissa. Norja on edelläkävijämaa maailmassa. Siellä lastensuojelulainsäädäntö muistaakseni on, olisko ollut niukasti 1800-luvun loppupuolelta. Suomessa se on paljon myöhäisempi, monissa Euroopan maissa erittäin myöhäinen järjestelmä. Ja niin kuin käytännössä monissa maailman kulttuureissa täysin tuntematon asia, käytännössä. Pikemminkin lastensuojelua harjoittavat erilaiset järjestöt, jotka pyrkivät sitten puuttumaan tällaisiin räikeisiin katulapsitilanteisiin ja niin edespäin. Ei ole käytännössä olemassa mitään vaihtoehtoa perheelle ja silloin käytännössä monesti laajennetulle perheelle, monissa maailman maissa. Se on vain tällainen tosiasia.

Toinen asia on sitten se, että meillä käydään koko ajan keskustelua siitä, että riistetäänkö vanhemmilta heille kuuluva valta tai näille kasvattamiseen oikeutetuilta tahoilta heille kuuluva valta, kun sitten viranomaiset puuttuvat asioihin niissä maissa, joissa se on mahdollista.

Mielestäni ei ole suinkaan syytä ihannoida sitä perheen valtaan. Tietty yksi tällainen minusta hirveän, oikeastaan vähän pelottava esimerkki on se, että varmaan kaikki tietävät, että esimerkiksi näitä sterilointeja on pohjoismaissa harjoitettu pitkään ja hartaasti, erityisesti erilaisia niinkuin henkisesti vajavaisiksi tulkittujen yksilöiden sterilointi oli erittäin yleistä, ja se tapahtui viranomaiskäytäntönä.

Mutta asioita ei tee mitenkään paremmaksi se, että esimerkiksi Ranskassa on ollut erittäin laaja järjestelmä, tietääkseni on edelleenkin valalla, järjestelmä, jossa sterilointiin luvan antaa perhe. Ja se johtuu ihan yksinkertaisesti siitä, että perhe myöskin vastaa huomattavasti laajemmin sitten hoidosta tällaisissa tapauksissa. Niinkuin itselleni ei ole tässä mitenkään erityistä arvoperustetta olettaa, että jollakin tavalla itsestäänselvästi yhteiskunta olisi huo-

noppi tekemään tämän tapaisia ratkaisuja kuin perhe, ainakin siitä voidaan kovasti keskustella. Että sekä perheen vallankäytössä sekä tässä viranomaisten vallankäytössä voi olla suuria ongelmia, nimenomaan ihmisoikeusnäkökulmasta.

VIESTINTÄÄ SYMBOLEILLA - KIELTEN JA TAITEIDEN MERKITYS

Kulttuuriyhteistyön tavoitteena kansankulttuurin ja -taiteen rikastuttaminen

Dr Sonja Servomaa, Renvall-instituutti, Asia-Pacific Studies

Kehitysyhteistyökeskusteluun ja -toimintaan tuli 1980-luvulla uusi ulottuvuus, jonka esille nostamisessa YK ja UNESCO olivat keskeisiä. Maailman kulttuurikehityksen vuosikymmen 1987-97 on meille tuttu käsite, ja tuo ulottuvuus on kulttuuri, sen kehitys ja huomioiminen kehitysyhteistyössä. Seurasin asian valmistelua melko läheltä toimiessani UNESCOssa kymmenisen vuotta ensin kentällä Afrikassa ja sen jälkeen päämajassa Pariisissa. Minulla on ollut myös mahdollisuus olla mukana käytännön toteutuksessa ollessani Kehitysyhteistyösaston kulttuurineuvonantajana vuosina 1991-93 ja kulttuuriin liittyvien kansainvälisten konferenssien järjestäjänä Helsingin yliopistossa 1990-2000.

Vuosikymmenen aikana laadituissa strategia-papereissa, konferenssien päätöslauselmissa ja raporttien suosituksissa esitetään vakuuttavasti kulttuurin oleellinen merkitys yhteisöjen elämässä ja kulttuuritekijöiden huomioimisen tärkeys kaikissa yhteistyöprojekteissa. Toinen näkökulma, kulttuurin kehittäminen, on myös teoriassa hyvin perusteltu. Ongelman ydin ei ole teorioissa vaan käytännön työssä. Tässä esitelmässäni keskityn kulttuurin kehittämisohjelmiin, yhteistyöhön kulttuurin alalla, ja siinäkin yhteen alueeseen, argumentteihin, miksi kansankulttuurin ja -taiteen säilyttäminen ja rikastuttaminen ovat tärkeitä.

Kautta historian kansat ovat saaneet toisiltaan vaikutteita joko vapaasti omaksuen ja soveltaen toistensa uskomuksia ja taidemuotoja tai erilaisin valta- ja pakkokeinoin assimiloineet omaan kulttuuriinsa vieraita aineksia. Kanssakäyminen oman aikamme kehitysyhteistyöideologian

mukaan on - pelkistäen - länsimaisten, tieteen pohjautuvien teknologisten ajatusten ja keksintöjen viemistä kehityksen nimissä niihin maihin, joilla niitä ei ole ja taloudelliseen ja poliittiseen toimintaan vaikuttamista. Yhteistyössä on joko tietoisesti tai tiedostamatta jätetty sivuun vastaanottajamaiden oma kulttuuri erityispiirteineen ja perinteineen. Yhteistyömuotoihin tarvitaan muutosta, jotta ihmisyyden yksi tärkeimmistä ulottuvuuksista, henkinen, persoonallinen ja luova mieli, ei jäisi varjoon. Modernisointi ja kehitys ei merkitse vain aineellista kasvua, vaan myös ihmisen henkistä rikastumista erilaisin kulttuuri-ilmaisuin, joita ovat kansankulttuuri ja taide kaikissa muodoissaan, perinteiden arvostaminen ja uusiutuminen.

KULTTUURIYHTEISTYÖ

Olen ollut mukana Nepaliläisessä kulttuuriyhteistyöohjelmien suunnittelu- ja toteutusprosesseissa usean vuoden ajan. Tällöin on tullut esille monet vaikeudet etsittäessä yhteistyöhön konkreettisia muotoja ja toimintajonoja. Nepal on luokiteltu erilaisin taloudellisin kehitysmittarein yhdeksi maailman köyhimmistä maista, mutta kulttuuriperinnekriteerein arvioituna se on erittäin rikas. Ongelmana on, miten voida tukea tämän perinteen säilyttämistä ja uudistamista, kun kehityksen resurssit on suunnattava myös monille muille tärkeille alueille. Ratkaisuja pohditaan ja niitä voidaan löytää, kun paineet ja ongelmat on tunnistettu.

Tässä mielessä Nepali Folklore Society järjesti hiljattain, 5-7.5.2001, Kathmandussa International Folklore Congress'in, johon kutsuttiin

asiantuntijoita useista maista. Osallistuin myös itse tähän kongressiin. Teemana oli Folklore for Identity and Understanding, alateemoina mm Folklore, Tourism and Development Issues; Identity, Ethnicity and Folklore; Folklore, Literature and Performing Arts ja Folklore, Gender and Power. Valitsin omaan esitelmääni aiheeksi Folklore as a Vital Part of Life ja tavoitteenani oli perustella, miksi kansankulttuuri ja -taide ovat oleellisen tärkeä elämän alue. Koska aihe istuu hyvin myös tämän seminaarin teemaan, esitän siitä muutaman otteen ja sen lisäksi myös kongressin suosituksia kansanperinteen säilyttämiseksi ja kehittämiseksi.

Toin esitelmässäni esille seuraavat viisi kansankulttuuriin liittyvää seikkaa, joista tässä muutama pääkohta:

Sisäinen elämän ilo

Kaikkien muiden perustarpeiden yllä on ihmisen sisällä myös oleellinen ja integroiva elämän ilon tunne, joka pyrkii ilmaisemaan itsensä toiminnassa. Intialainen runoilijajana ja suuri ajattelija Rabindranath Tagore (1861-1941) puhui väsymättä ihmisen luovasta sielusta ja kauneuteen liittyvästä elämänilosta.

Hänen mukaansa: *“...Kaikki kulttuurit ovat luomuksia, ne eivät tarjoa ainoastaan informaatiota itsestään vaan antavat ulkoisen ilmauksen jollekin sisäiselle ajatukselle, joka on luova. Siksi meidän ei tule arvioida kulttuureja sen pohjalta miten paljon ne tuottavat vaan sen pohjalta, mitä ne ilmaisevat toiminnassaan. Kun luomukseen liittyvissä asioissa järjestelmä saa ylliotteen hengestä, se on tuomittu häviämään. Kun kulttuuri antaa pelkästään suuren määrän faktoja tuotteistaan, mekaanisista osistaan ja ulkoisista saavutuksistaan, silloin me tiedämme, että sen ideamaailmassa on anarkiaa, joitain eläviä osia puuttuu, ja se tuhoutuu konflikteihin eikä pysty pitämään koossa inhimillistä yhteisöä totuuden hengessä.”* 1)

Jos ajattelemme esimerkiksi perinteisiä kansantansseja, voimme todeta, että kylissä ja kaupungeissa, köyhimmissäkin, esitetään tansseja spontaanisti erilaisten tapahtumien ja rituaalien yhteydessä siksi, että ne ovat muinaisista ajoista asti olleet ihmisen luontainen ilmaus osallistua elämän rytmiin, sielun iloon, joka liittyy

rakkauteen, syntymään, rukoukseen, kasvuun, satoon, yhteyteen luontoon jne. Modernisoinnin ei tule merkitä tämän yhteisöllisen osallistumisen häviämistä.

Kauneus luovuuden ja mielikuvituksen innoittajana

Mielikuvitus on yksi ihmisen arvokkaista kyvyistä, jonka avulla hän on kautta aikojen luonut esineitä ja kuvia, koristellut käyttötavaroita ja ympäristöään, lisännyt värejä ja muotoja rituaaleihin. Kaikkina aikoina ihminen on luonut runoutta ja musiikkia mielikuvituksensa voimalla. Näitä runoja ja lauluja on esitetty sukupolvesta toiseen, koska ne ovat ilmaisseet kauneutta. Runot, joista kauneus puuttuu unohtuvat pian. Rituaalit, jotka eivät kauneuden voimalla ylevöitä sielua, muuttuvat pelkiksi hengettömiksi liikkeiksi ja kuolevat pois. Ihmisen kauneuden aistia ei tule aliarvioida ja väheksyä rationaalisuuden nimissä. Kauneuden luominen on mielikuvituksen innoittaja, ja luonnon kauneus on usein innoituksen lähteenä. Uusien kehittyneiden teknisten laitteiden ja taitojen tulee palvella mielikuvitusta ja elämisen rikkautta, niiden tulee lisätä mahdollisuuksia myös ympäristön kauneuden säilyttämiseen.

Yhteenkuuluvaisuus ja oppiminen yhteisön sisällä

Vaikka yksilön riippumattomuutta korostetaan modernissa yhteiskunnassa, ihmisillä on edelleen voimakas tarve kuulua ryhmään ja perinteisessä yhteiskunnassa laajennettuun perheeseen. Tämä yhteenkuuluvuus tuo parhaimmillaan turvaa, yhteisöllisyydestä nauttimista ja jatkuvuuden tunteen kokemista perinteiden, juhlatapahtumien ja erilaisten kulttuurirituaalien ylläpitämisen kautta. Suullisen kansanperinteen, tarinoiden, satujen, runojen, laulujen ja sananlaskujen kautta, joita kerrotaan sukupolvesta toiseen, lapset oppivat hyvin paljon omasta ympäristöstään, yhteisönsä uskomuksista, historiasta ja eettisestä käytöksestä. Lukutaidon ei aina suinkaan ole sama kuin oppimaton. Eriyistä taitoa vaativat perinteiset ammatit opitaan myös käytännön työn kautta sukupolvelta toiselle. Yhteisössä henkilöltä henkilölle oppiminen on erittäin arvokas osa koulutusta. Jos arvostetaan yhteenkuuluvaisuuden jatkuvuutta, formaalin koulutuksen tulisi rakentua

oman kulttuuriperinteen rikkaudesta ja avautua sitten täydentymään universaalilla tiedolla ja muiden kulttuureiden parhailla anneilla sopusoinnussa oman ympäristön kanssa.

Identiteetin vahvistuminen

Yhteenkuuluvuuden, tuttuuden ja jatkuvuuden tunne luovat identiteetin tunteen. Yhteisön kehitys tulisi nähdä luonnollisena inhimillisenä kasvuna yhä rikkaampaan ja täydellisempään 'omaan' muotoonsa, ei joukoksi yhteen liimattuja osia. Maailmassamme on voimakas tendensi yhtenäistää, globalisoida, maailma taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti. Kieltämättä ihmiskunta on samassa veneessä, on maailmanlaajuisia asioita, asumme tällä yhdellä maapallolla, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Mutta silti kulttuurit haluavat ja niillä on oikeus olla persoonia. Eikä kulttuureja tule nähdä joukkona tilastollisia faktoja, joita kylmästi vertaillaan numerojen valossa. Kulttuureilla on omat piirteensä ja tunteensa, oma identiteettinsä, ja sen myötä oma itsetuntemuksensa. Vanhan intialaisen sanonnan mukaan 'ne kulttuurit, jotka jalostavat omaa henkeään kuten ihminen jalostaa omaa henkistä täydellistymistään, tulevat vahvoiksi ja vauraiksi, kun taas ne kulttuurit, jotka kasvattavat omaa itseä egoaan tuottamalla kerskailevia viittoja, kadottavat identiteettinsä ja köyhtyvät'.

Universaali harmonia luovan moninaisuuden ykseytenä

Kulttuurikehityksen vuosikymmenen tuottama raportti puhuu Luovasta moninaisuudestamme kehityksen tavoitteena. Kulttuurit kehittyvät luontaisen luovuutensa ja rikkaiden vuorovaiikutusten kautta. Asetelma ei ole niin, että jokin määritelty kehitys tuodaan kulttuuriin ulkoapäin paketteina ja oletetaan, että kulttuuri muuttuu uuteen suuntaan paketin sisältöjen mukaan. Kulttuurien yhtenäistämisen ei tule olla kansainvälisen yhteistyön tavoitteena, vaan harmonia, joka koostuu moninaisuuden rikkaudesta ja erilaisuuden arvostamisesta. Kulttuureilla on oma symbolikielensä, jonka käsitteet tulee ymmärtää sisältäpäin. Samoille yhteisille luonnonvoimille, uskonnollisille näkemyksille ja inhimillisille tunteille eri kulttuurit ovat luoneet omat ilmaisunsa. Kehityksemme tärkeä mitta ja maailman rauhan ja hyvinvoinnin edellytys on siinä, miten hyvin me ymmärrämme

ja jalostamme inhimillistä kulttuuririkkauttamme.

KONKREETTISIA EHDOTUKSIA NEPALIN KULTTUURIYHTEISTYÖHÖN

Kathmandun Folklore kongressissa tuotiin esille monia ehdotuksia, miten voitaisi vaikuttaa kulttuuriperinteen myönteiseen huomioimiseen yleisesti ja millaisin ohjelmin voitaisi tukea erityisesti Nepaliläisistä kulttuuriperinteen kehittymistä.

Kansanperinteen säilyttäminen: suullisen runo-, tarina-, -uskomus-, kansanparannus-, ja musiikkiperinteen kerääminen, tallentaminen ja julkaiseminen, erilaisten tanssien ja rituaalien videointi ja niihin liittyvän esineistön konservointi ja taltiointi. Tätä varten tulisi Tribhuvanin yliopistoon perustaa oma Folklore osasto, johon aineistoa ja asiantuntemusta kerääntyisi. Perinnearkkitehtuurin konservointi-operaatiot ja koulutushankkeet ammattitaidon säilyttämiseksi. Useat arvokkaat rakennukset ovat tuhoutumassa modernisaation myötä ja varojen puutteen vuoksi. Esittävän taiteen, kuten kansantanssien ja dramatisoitujen kansantarinoiden, tukeminen esimerkiksi koulutusta, ohjausta ja varustusta tukemalla.

Eri taidealojen koulutuksen tukeminen, kuten perinteisen thanka-maalauksen, kuvanveiston ja graafisen taiteen.

Vuorovaikutustilaisuuksien, kuten seminaarien, workshoppien ja näyttelyiden järjestäminen ja kirjallisuuden antologioiden julkaiseminen.

Yhteenvetona haluaisin painottaa erityisen voimakkaasti sitä, että kansainvälisessä kehitysyhteistyössä tulisi nostaa kulttuuriyhteistyö tärkeäksi osaksi toimintaa. Se ei saa olla vain marginaalista kulttuuritapojen huomioimista erilaisissa talouteen, terveyteen tai muihin aloihin liittyvissä projekteissa, vaan oleellinen osa inhimillistä yhteistyötä, jossa kumpikin osapuoli vastaanottaa ja saa inhimilliseen henkiseen ulottuvuuteen kuuluvaa rikkautta, mikä puolestaan vaikuttaa ravitsevasti niin elintasoon kuin todelliseen hyvän elämän tasoon.

Konkreetitiset käytännön hankkeet löytyvät keskustelun kautta. Kulttuuri on alue, jolle valtiot eivät pyydä rahaa, koska sitä ei pidetä prioriteettialueena ja toisaalta pelätään, että rahan myötä antajamaa haluaa painostaa omien kulttuurimuotojensa omaksumista vastaanottajamaassa.

Ideoiden tulee lähteä liikkeelle dialogin kautta, ennen kaikkea yhteistyömaan kulttuuri-perinnettä arvostavasta ja ymmärtävästä lähtökohdasta ja sen rikkaudesta uutta voimaa ja muotoa etsien.

1) Tagore Rabindranath, *Angel of Surplus*, Visva Bharati, 1978, p 59.

Kielten rooli kehityksessä

Arvi Hurskainen, professori

Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitos, Helsingin yliopisto

Ihmisen perusominaisuuksia on kyky käyttää symboleita. Symbolien käyttö on niin yleistä ja niin tiiviisti kutoutunut jokapäiväiseen elämäämme, että emme usein asiaa edes huomaa. Symbolit ovat viestintäjärjestelmän keskeinen osa, ja ilman niitä elämä olisi äärimmäisen rajoittunutta ja tylsää, tuskin enää inhimillistä. Kulttuurista on sellainenkin määritelmä, että se on tietyn ihmisten joukon symbolijärjestelmä. Kulttuuri ei siis ole sekalainen joukko vaikutteita sieltä täältä, vaan kulttuuri valikoi ja testaa erilaisia sen piiriin tulevia vaikutteita ja joko torjuu ne tai soveltaa osaksi järjestelmää. Toisin sanoen kulttuurilla on voimakas taipumus säilyttää oma integriteettinsä, ja uudet ainekset ovat sille potentiaalinen uhka. Kulttuuri on nimenomaan järjestelmä, maailmankuva, joka pyrkii torjumaan sen kanssa ristiriidassa olevat vaikutteet ja omaksuu lähinnä sellaisia aineksia, jotka voivat sulautua osaksi kulttuurijärjestelmää.

Kulttuuria on kuvattu myös homeostaasiksi, kyberneettiseksi itse ohjautuvaksi järjestelmäksi. Kulttuurilla ei niin ollen ole ketään nimettyä tai tunnustettua johtajaa, vaan järjestelmä ohjaa itse itseään. Jokainen kulttuuria johtamaan ja määrittelemään asettuva on niin ollen vieras itse kulttuurille ja lähtökohtaisesti kulttuurin vihollinen. Itseohjautuvana kulttuuri ei tarvitse

puolestapuhujia eikä ohjaajia.

Kulttuurilla on kuitenkin yksi valitettava ominaisuus: se on kuolevainen siinä kuin ihminenkin. Kulttuurin elinkaari voi tosin olla hyvinkin pitkä, mutta se voidaan myös kokonaan tuhota. Tiedämme tällaista paljon tapahtuneen historiassa, ihan lähimenneisyydessä ja maantieteellisestikin lähellä. Toisaalta kulttuuri kestää suuriakin paineita. Se voi ikään kuin elää horroksessa, viettää pakon edessä talviunta, ja sitten kevään tullen herätä eloon.

On kuitenkin tärkeää muistaa, että kulttuuri ei ole kiinteä, jäykkä, muuttumaton koodijärjestelmä, kokoelma ammuin sitten kiiven hakattuja sääntöjä, joita pakonomaisesti noudatetaan. Koska kulttuuri on ihmisiä voimakkaasti sitova symbolijärjestelmä, se on myös poliittisten manipuloijien jatkuvan mielenkiinnon kohteena. Kulttuuri on alttiina joutumaan vallankäytön välineeksi, varsinkin jos valtaa tavoittelevat tai sitä käyttävät pääsevät itse 'määrittelemään' mitä kulttuuri on. Sellaiset monoliittiset koodijärjestelmät kuin Taleban-sissien edustama islam ovat kauhistava esimerkki siitä, minkälaisen manipuloinnin ja alistamisen välineeksi kulttuuri voi joutua. Samaa on sanottava sosialistisesta järjestelmästä, jossa puolue määrittelee mikä on kulttuuria, mikä

sopivaa ja mikä taas on ns. revisionistista, rikollista, vastavallankumouksellista jne.

Kieli symbolijärjestelmänä

Kulttuurin osa-alueista luultavasti kieli on kaikkein keskeisin ja merkittävin. Kieli on useimmille niin itsenäisesti asia, että sen merkitystä ei edes huomaa. Se on osa symbolijärjestelmää, kulttuuria, ja suuren kommunikaatioarvonsa vuoksi juuri kieli on symbolijärjestelmistä kaikkein tärkein. Kieli on ennen kaikkea viestinnän väline. Se on korvaamaton kaikilla kommunikaation tasoilla, niin arkielämässä kuin myös virallisissa tilanteissa ja juhlissa. Päällisin puolin voisi luulla, että kieli on neutraali kommunikaatioväline ja että siihen ei liity lainkaan muita symboliarvoja kuin mitä sanat ja lauseet itse edustavat. Toisin sanoen mikä tahansa kieli, jolla kommunikaatio hoituu, on yhtä lailla sovelias.

Kieli kuitenkin heijastaa monin tavoin puhujayhteisönsä kulttuuria. Kielen sanastollinen ja ilmaisullinen hienojakoisuus ja eleganssi näkyy monissa sellaisissa paikalliskielissä, jotka ovat saaneet kehittyä läheisessä kosketuksessa johonkin erityiseen talousmuotoon. Näin ollen on täysin utopistista kuvitella, että maailmanlaajuisen kommunikaation ongelma voitaisiin hoitaa yhden maailmankielen avulla, niin että kaikki sen puhujat olisivat tasavertaisessa asemassa suhteessa kieleen. Kieliä on ollut ja tulee aina olemaan monia. Kiihtyvällä vauhdilla tapahtuva kommunikaation lisääntyminen tosin saa aikaan sen, että kieliä tulee kuolemaan suuret määrät, pelastusyrityksistä huolimatta. Kuitenkin suurehkot kansanryhmät tulevat säilyttämään oman kielensä ja erilaisia kielen variaatioita säilyy ja uusia syntyy.

Afrikassa kielikysymykset ratkaisematta

Millä tavoin kielikysymys on suhteessa kehitykseen? Monien kehitysmaiden, erityisesti afrikalaisten, kielikartta on hyvin kirjava. Niissä ei voida noudattaa yksioikoisesti periaatetta, että ihmisten on saatava hoitaa asiansa viranomaisten kanssa omalla kielellään. Useimmiten

joudutaan turvautumaan kieleen, joka on jokin muu kuin asianomaisen äidinkieli. Nyt tul-laankin tärkeään kysymykseen: jos kerran ei äidinkieli niin mikä kieli sitten? Suuressa osassa Afrikkaa tähän kysymykseen ei vielä ole annettu selkeää ja perusteltua vastausta.

Kielikysymyksessä tilanne on Afrikassa jatkunut, muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, lähes sellaisena miksi se jäi siirtomaaisäntien sieltä lähdettyä. On täysin käsittämätöntä, että monta kertaa Eurooppaa suurempi maanosa edelleen sietää englantia, ranskaa ja portugalia virallisina kielinä, vaikka oma maa pursuaa eläviä kieliä. Tästä ei voi tehdä muuta johtopäätöstä kuin että omalla afrikkalaisella identiteetillä ei vallanpitäjien ajatuksissa ole juurikaan merkitystä. On nimenomaan eliitin edun mukaista, että se saa kansalle vieraasta kielestä vielä lisävälineen oman valtansa ja asemansa pönkittämiseksi. Siinä toteutuu tämä 'bättre folk' -mentaliteetti, joka meille Suomessa on niin kovin tuttua. Meilläkin kielen avulla on vuosisatojen ajan kansa alistettu ruotsinkielisten vallanpitäjien käskyläisiksi ja viestitetty, että parempi kansa puhuu ruotsia. Asetelman pitäisi meille suomalaisille olla harvinaisen tuttu.

Kokonaan toinen asia on kuinka hyvin kansalle vieras kieli soveltuu kommunikointiin kansan kanssa. Ja eihän se sovellu. Ei Suomen kansa kommunikoinut ruotsinkielisten vallanpitäjien kanssa ruotsiksi, koska se ei osannut ruotsia. Sitä ei sille opetettu ja tuskin se olisi halunnut sitä oppiakaan vain siksi, että vallanpitäjät eivät osanneet rahvaan kieltä eivätkä varsinkaan halunneet sitä käyttää. Suurimmassa osassa Afrikan valtioita vallanpitäjät ovat kansalle vieraita. Sen lisäksi että valta aina vieraannuttaa kansasta, Afrikassa lisärasitteena on vallanpitäjien kyvyttömyys kommunikoida kansan kanssa.

”Näyttää siis siltä, että afrikalaisten pitäisi kiireen vilkkaa hylätä siirtomaaisäntiensä kielet ja vaihtaa ne omiin.”

Kielikysymyksen hoidon retuperälle jättäminen on siis aiheuttanut kroonisen kommunikaatioongelman useimpiin Afrikan valtioihin. Toinen tärkeä aspekti kielikysymyksessä on että kieli on aina verrattomasti enemmän kuin kommunikaatioväline. Kieli on kansan sielu. Kieletön kansa on sieluton kansa. Niin kauan kuin kansalla on oma kieli, sillä on sielu, sillä on kielessä koti. Tuntee erilaiset sanonnan sävyt ja tietää, että viestin vastaanottaja tuntee kielen pienimmätkin vivahteet ja kätkeyt merkitkset. Toisin sanoen oma kieli on hallinnassa. Ja mikä tärkeintä, oman kielen kanssa ei ole taustalla aina vaanimassa se kalvava tunne, että osaa sitä kuitenkin hyvin vaillinaisesti pystymättä käyttämään tuskin lainkaan kielen värikästä vivahteiden kirjoa. Tai että jos yrittää käyttää, niin käyttää sanontoja luultavasti väärin, väärissä yhteyksissä. Valittu tyylitai sanonta ei sovikaan tilanteeseen jne. Kieli ei ole oma. Se ei ole osa minua. Minä olen sille vieras ja se minulle.

Sen lisäksi että vieraan kielen pakollinen käyttö vieraannuttaa omasta minuudesta ja kulttuurista se saa aikaan korvaamatonta tuhoa omassa identiteetissä ja koko oman etnisen ryhmän tai kansan identiteetissä. Ei synny luottamusta omaan kieleen ja kulttuuriin. Tässä tulemme taas siihen ihmisyyhteisöissä yleiseen mutta usein vaiettuun tosiasiaan, että sekä kielet että kansat sijoittuvat ihmisten mentaalisisessä hierarkiassa eri tasoille. YK:ssa ja UNESCO:ssa kaikki ovat muodollisesti tasaarvoisia, mutta kaikki tietävät, että on olemassa nokkimisjärjestys. Arvostusta ei kuitenkaan saa matkimalla toisia vaan olemalla vahvasti oma itsensä. Ja jos kansa ei itse arvosta omaa kieltään, niin kuka sitten? Oman kielen arvostaminen ja kaikinpuolinen kehittäminen nostavat kielen asemaa sekä oman yhteisön mielissä että myös muiden silmissä.

Edellisen perusteella näyttää siis siltä, että afrikkalaisten pitäisi kiireen vilkkaa hylätä siirtomaaisäntiensä kielet ja vaihtaa ne omiin. Totuuden nimessä on afrikkalaisten puolustukseksi kuitenkin sanottava, että kielipoliittiset ratkaisut ovat useimmiten äärimmäisen vaikeita tehdä. Kieliä on aivan liian monia ja on pakko tehdä kipeitä valintoja. Ratkaisut ovat poliittisesti erittäin vaikeita toteuttaa, sillä va-

linta suosii joitakin ja sortaa toisia kieliä. Tilannehan on vähän samanlainen EU:ssa. Maan kielestä tulee virallinen EU-kieli kun maa liittyy unioniin, riippumatta kielen käyttäjien määrästä. Saa nähdä minkälaisiin ratkaisuihin unionissa päädytään kun jäsenmäärän runsauden takia on pakko tehdä kompromisseja. Virallisten kielten lukumäärässä EU on samlla tasolla missä Etelä-Afrikka, missä uuden konstituution mukaisesti on 11 virallista kieltä. EU tuskin tulee hyväksymään sitäkään ratkaisua, että unionin virallinen kieli on ainoastaan englanti, vaikka se on yhden jäsenmaan äidinkieli.

Ratkaisut eivät ole millään tavalla helppoja. Afrikassa vallitsee tällä hetkellä vieläkin oudompi tilanne kuin Euroopassa. Miltä tuntuisi, jos EU:ssa päätettäisiin käyttää pelkästään japania virallisena kielenä, koska se on iso kieli mutta se ei ole minkään unionin maan (lue: etnisen ryhmän) äidinkieli? Tämän tyyppisen päätöksen ovat itse asiassa useimmat Afrikan valtiot tehneet vuosikymmeniä sitten maiden itsenäistyessä. Ratkaisu olisi tietysti demokraattinen ja sillä perusteella kannatettava, että japani on kaikille jäsenmaille yhtäläillä hankala kieli, mutta toivo siitä, että kansa haluaisi sitä oppia, on olematon. Se olisi kuitenkin eliitin opittavissa siinä määrin, että sen kielen avulla pystyttäisiin nykyistäkin paremmin pimeämään kansalta, mitä Brysselissä päätetään. Tämä erikoinen kieli olisi omiaan lisäämään meppien ja varsinkin komissaarien omanarvontuntoa. Olisihan heillä käytössään sellainen koodijärjestelmä, joka ei aukene muille kuin vihkiytyneille ja sisäpiiriin päästetyille.

Minulla on sellainen käsitys, että eräs suurimpia ongelmia kielikysymyksen ratkaisemiseksi paikallisia kieliä suosivaksi on että vallanpitäjiltä puuttuu usko paikalliskielten soveltuvuuteen virallisiksi kieliksi. Aivan liian yleinen käsitys Afrikassa on, että englanti on kehityksen kieli ja paikalliset kielet edustavat takapajuisuutta. Ranskankielisillä alueilla vastaavasti ranska on saavuttanut vastaavan aseman. Jos valtaapitävät epäilevät paikallisten kielten soveltuvuutta kaiken tasoiseksi kommunikaatiovälineeksi, muutoksia tilanteeseen ei ole odotettavissa.

Epäsuorat vaikutukset kielipoliitiikkaan

On tietysti hyvin aiheellista kysyä: kenen asia on tietää minkälainen kielipolitiikka on suve-reenille valtiolle hyväksi? Päätösvalta asiassa on tietysti paikallisilla poliitikoilla. On kuitenkin täysin sinisilmäistä kuvitella, että päätökset näissä asioissa tehtäisiin siitä riippumatta mitä muualla ajatellaan. Ranskalla ja Englannilla on kummallakin omat intrensinsä noiden kielten säilyttämiseksi virallisina kielinä ja nimen-omaan koulujen opetuskielinä. Tällä tavoin voi edistää omaa kulttuurihegemoniaa ja suuren osan maille annettavasta kehitysavusta voi tällöin kanavoida oman kielen edistämiseen entisissä alusmaissa.

Myös jokainen päätös osallistua johonkin kehitysyhteistyöprojektiin sisältää samalla kannanoton kielikysymykseen, joko suoraan tai epäsuorasti. Maat, joiden valtion budjetista suurin osa rahoitetaan kehitysyhteistyövaroista, joutuvat ajattelemaan, minkälaiset rahoituskoh-teet saattaisivat miellyttää avun antajamaita. Niin kauan kun avun antamiselle asetetaan ehtoja, avun antajat sekaantuvat paikalliseen poliitiikkaan.

On myös pakko sanoa, että koko kansainvälinen kehitysyhteistyöntekijöiden kaarti on omalta osaltaan ollut voimistamassa väärää kuvaa varsinkin englannin ylivertaisuudesta. Opettelemalla tulemaan toimeen vain englannin kielellä ja vaivautumatta opiskelemaan paikallisia kieliä he ovat vahvistaneet käsitystä, että englanti on kehityksen kieli ja että varsinkaan korkeissa asemissa ei tarvita muiden kielten taitoa. Paikallisia kieliä opiskelevat ne, jotka eivät kykene hankkimaan itselleen korkeasti palkattujen asiantuntijoiden asemia. Heille jää erilaisia vapaaehtoistehtäviä, joissa paikallisten kielten taidot ovat lähes välttämättömiä. Tämä viestii hyvin voimakkaasti kielten hierarkiasta, joka puolestaan heijastelee tehtävien hierarkiaa.

Mitä on siis tehtävissä?

Onko tyydyttävä vain ulkopuolisen tarkkailijan rooliin ja todettava, että asiat kuitenkin menevät niin kuin menevät? Koskahan koittaa päivä, jolloin kehitysyhteistyön asiantuntijoiden

komennukset ovat niin pitkiä, että on motivoitua paneutua kielitaidon, kulttuuritiedon ja paikallisten olosuhteiden tuntemuksen hankintaan tehtävän vaatimalla vakavuudella? Näkemällä enemmän vaivaa tehtäviinsä valmentautumisen hyväksi he antaisivat paikalliselle eliitille tärkeän viestin siitä, että he ottavat työnsä tosisaan. Paikallisia kieliä opiskelemalla he voisivat samalla viestittää, että ihmisten oma kieli on arvokas ja luonnollinen kommunikaatioväline, ja että maahan vieraana tuleva arvostaa paikallista väestöä ja tehtäviään sen parissa niin paljon, että vaivautuu opiskelemaan sen kieltä. Myös kehitysyhteistyössä olevien asenteilla saattaa olla hyvinkin tärkeä merkitys paikallisten kielten arvostuksessa, koska he edustavat konkreettisesti tavalla sitä mitä kansainvälisellä tasolla kutsutaan kehitykseksi. Jos heidän välittämänsä viesti kielikysymyksessä on, että vain englannin tai ranskan avulla voi kehityksen saada kasvuuralle eikä paikalliskielistä tarvitse piitata, ei ole syytä ihmetellä, jos paikalliset poliitikot ajattelevat samoin. Kieli ei tällöin enää olekaan ensisijaisesti kommunikaatioväline vaan statussymboli.

Omasta puolestani olen ratkaissut roolini niin, että työskentelen Afrikkalaisten kielten hyväksi opettamalla niitä, valmistamalla opetusvälineitä, ja erityisesti osallistamalla Afrikan kieliä koskevien erilaisten kieliteknologisten sovellusten kehittämiseen ja tuottamiseen sekä Suomessa että ulkomailla. Toivon, että tämä toiminta osaltaan hälventää väärinkäsitystä, että afrikkalaiset kielet eivät sovellu moderniin kommunikaatioon, eivätkä varsinkaan tietokoneaikaan. Jokainen kieli on arvokas ja täysin sovelias minkälaisiin tehtäviin tahansa, kunhan asiaan uskotaan.

Käytännön kokemuksia

Jaana-Maria Jukkara, Maailman musiikin keskus

Maailman musiikin keskus - *Global Music Centre* - on kaksikymmentä vuotta vanha musiikki-instituutti, jonka perusti Ilpo Saunio. Maailman musiikin keskus on KEPAn jäsenjärjestö. Sen toiminnan luonne on osin lähellä kansalaisjärjestöjen toimintaa - vaikka se ei kansalaisjärjestö olekaan. Entinen nimemme on Työväenmusiikki-instituutti, ja osa kuulijoista ehkä hahmottaakin meidät toimijoiden joukossa paremmin tällä nimellä - vaikkakin nimenmuutoksesta on jo kymmenisen vuotta.

Instituuttia ylläpitävän Maailman musiikin keskus ry:n sääntöjen mukaan "tarkoituksena on hankkia ja levittää tietoa maailman eri musiikeista ja edistää kulttuurien välistä vuorovaikutusta sekä kansallisesti että kansainvälisesti". Tämän toteuttamiseksi teemme tutkimustyötä, järjestämme musiikkitapahtumia - joista ensisijaisena mainittakoon vuosittainen Etnosoi!-festivaali Helsingissä - ja tuotamme äänitteitä sekä muita julkaisuja. Tuorein julkaisumme on suomalais-ugrilaiseen tutkimusprojektiimme liittyvä, itä-hantien musiikillista kulttuuria esittelevä cd "The Great Awakening - Music of the Eastern Khanty". Aineisto on kenttä-äänitysmatkan satoa, ja levy tuli painosta eilen. Yleisen tiedotuksen rinnalla konsultoimme tilauksesta tapahtumajärjestäjiä, järjestöjä ja laitoksia, jotka haluavat tapahtumiinsa maailmanmusiikki-ohjelmaa. Tutkimustyötä teemme musiikin ja kulttuurin alueella yleisesti; tänä vuonna tehdään taiteen keskustoimikunnalle laaja selvitys kulttuurin sponsoroinnista.

Vuosien 95/96 taitteesta olemme tehneet tiivistä yhteistyötä maamme maahanmuuttaja-musiikoiden kanssa "Immigrés"-nimeä kantavan ohjelman kautta. Tiedosto maahanmuuttajamusiikoista ja heidän yhteistään - yhteystietoineen - löytyy kotisivuiltamme internetistä. Mah-

dollisuuksien mukaan teemme artisteille ja yhtyeille demoäänitteitä oman markkinointinsa välineeksi. Immigrés-projektin tavoitteet ovat moninaiset; eri musiikkikulttuureista tiedottaminen täkäläiselle yleisölle, muusikkojen työllistäminen ja sitä kautta heidän integroimisensa suomalaiseen yhteiskuntaan, monikulttuurinen musiikkikasvatus ja sen vaikutukset pitkällä tähtäimellä. Kun työtä tehdään näistä lähtökohdista, on sillä myös "sosiaalityön" luonne, sitä ei käy kieltäminen. Toisaalta, vuosien saatossa on käynyt kiusalliseksi seurata maahanmuuttajataiteilijoiden kohtelua niissä tapauksissa, kun esiintymistilaus lähtökohtaisesti tehdään pikemminkin sosiaalisin, kuin taiteellisin perustein. On korkea aika tunnustaa ja tunnistaa kasvaneen maahanmuuttajayhteisön mukanaan tuoma monitahoinen ja korkeatasoinen taiteellinen osaaminen, ja antaa sille oikeasti sija suomalaisessa kulttuurielämässä. (välihuomautus: - Tässä salissakin ympärille katsoessa tulee mieleen kysymys, miksei maahanmuuttajia ole joukossamme enempää?)

Maailman musiikin keskuksen studio Global Mobile on kiertänyt maailmaa kehitysyhteistyöprojektiemme yhteydessä. Instituutin perustamisesta lähtien kulttuurintutkimus- ja tallennusprojekteja on tehty mm. Kuu-bassa, itäisen Afrikan maissa; - Sadec-maissa -90 luvun alkuvuosina toteutettu Mediafrica-projekti, Udmurtiassa, Mordvassa, Siperiassa; ja nyt viimeksi läntisessä Afrikassa, Senegalissa. Niiden tuotoksena on syntynyt, ja syntyy mm. äänitallenteita, oppikirjoja ja vihkosia sekä mm. taarab-aiheinen valokuvanäyttely. Useassa kohteessa on autettu radiotoiminnan alkuunsaattamisessa tai sen kehittämisessä.

Projektien läpiviemisen onnistumiseksi olemme alusta saakka koettaneet pitää huolta mahdol-

lisimman hyvästä paikallistuntemuksesta; sitä kautta onnistuu tarpeiden totuudenmukainen määrittely, kommunikaatio ja jälkihoito. Nyt käynnissä olevan Senegal-projektin kohdalla tästä on huolehdittu myös. Lähtökohta projektille on tässä tapauksessa äärimmäisen luonteva; teemme jatkuvaa, läheistä yhteistyötä Suomessa asuvien senegalilaisuusikoiden kanssa. Heiltä olemme vuosien saatossa saaneet ensikäden tietoa maan musiikkikulttuurin tilasta; heikoista ja hyvistä puolista. Toki tämän lisäksi on tapahtunut yleistä asiaan perehtymistä, ja tehty ennakkotutkimusta ja valmistelua paikan päällä. Ongelman ydin on, että pääkaupungin pariin studioon pääsevät vain harvat ja valitut pääkaupunkilaiset yhtyeet. Maaseutumusiikot ovat toissijaisessa asemassa. Perinnesäveltämisen tallennustyötä ei maassa - siis sikäläisin voimin - tehdä juuri ollenkaan.

”Haluan osoittaa rahoituspäätöksistä vastuullisille tahoille kannustuksen sanan pitkäjänteisen toiminnan puolesta.”

Tilanne on samankaltainen monessa muusakin Afrikan maassa, ja ympäri maailman. Senegal-projektissa koulutamme senegalilaisia ääniteknikoita- ja tuottajia tekemään kulttuurin tallennustyötä itsenäisesti. Projektin myötä valmistuu luonnollisesti myös kenttääänitteitä. Lahjoitamme Senegaliin hankkeen tuella ostettua, sekä lahjoituksena saatavaa äänityskalustoa. Huolehdimme opastuksesta kaluston käytössä; samoin kuin siitä, että laitteiston mahdollisesti joskus rikkoutuessa saamme siitä tiedon - ja voimme tehdä sille jotain. Ensi vuonna projektiin osallistuvat oppilaat vierailevat oppijaksolla Suomessa. Hankkeen alkuperäisen suunnitelman mukaan sen piti olla suomalais-senegalilainen kulttuuri-vaihtoprojekti myös siinä mielessä, että mukaan toivottiin saatavan myös suomalaisia opiskelijoita; tämä aspekti kuitenkin fiilautui rahoituspäätöksen myötä hankkeesta pois. Ehkä vielä onnistumme saamaan hankkeelle lisärahoitusta jonka turvin

tämä - mielestämme tärkeä lähtökohta toteutuisi. Hanke on; käytännönläheinen ja selkeä, lyhyehkön ajanjakson sisällä tapahtuva, ja samalla näistä syistä: hallittavissa. Vaikuttaa siltä, että laajempien ja monimuotoisempien hankkeiden kohdalla helposti käykin niin, että ne jäävät ikuisiksi ajoiksi kiertämään kehää suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa, kun virkamiehet, mieltymykset ja painotukset muuttuvat. Tästäkin meillä on kokemusta. Tansanian Bagamoyon taidekoulun dokumentaatiokeskusta koskeva suunnitelma on ollut valmiina kymmenisen vuotta.

Kehitysmaissa tapahtuvien projektien rinnalla tiedotustoiminta kotimaassa on yhtälailla tärkeää. Osaltaan se valmistaa toimijoita hyviin hankkeisiin tulevaisuudessa. KYOn tiedotustuen tuella julkaisemme kesällä maahanmuuttajien musiikista kertovan antologian. Immigrés-projektista, tai prosessista, pidämme kiinni, vaikkakaan rahoittajat eivät hiljattain saamamme päätöksen mukaan tänä vuonna “enää” ole katsoneet aiheelliseksi tukea sitä. Samanlaisesta kohtalosta olemme juuri kuulleet muutamilta muiltakin marginaalisten musiikin alueilla toimivilla. Jos tämä osoittautuu peräti trendiksi, haluan osoittaa rahoituspäätöksistä vastuullisille tahoille kannustuksen sanan pitkäjänteisen toiminnan puolesta. En ymmärrä kuinka - esimerkiksi - maahanmuuttajien, tai muiden vähemmistöjen kuten romanien kulttuuritoiminnan tukeminen olisi tänä vuonna vähemmän ajankohtaista kuin viime vuonna. Viime vuonna toteutetun, kuusiosaisen romanimusiikkia Suomessa esittelevän Indiako Drom -konserttisarjan päätteeksi yhteisön jäsenet katsoivat meihin päin toiveikkaina kysyen milloin jatketaan, kun nyt on vihdoinkin alkuun päästy. Aivan erityisesti toivottiin jatkoa perinnelaulukonsernteille, tai -illoille. Konserttisarjaa tuki Helsinki 2000-säätiö. Ja siinäpä se - oliko tämä mahdollista vain kulttuurin hurjana juhlavuotena?

”Miksi tätä tehdään? Jostain hullusta intohimosta, siksi että uskotaan tällä kaikella olevan merkitystä.”

Vähemmistöjen kulttuuritoiminnan tukeminen ei sitä paitsi ole tärkeää ainoastaan vähemmistöjen, maahanmuuttajien ja muiden, vaan myös meidän, siis valtaväestön kannalta. Monikulttuurisena yhteiskunta voi paremmin, kohtaamisista opitaan ja niistä syntyy uutta, - ja uusi on eteenpäin vievä voima. Maailmanmusiikin keskuksen perustoiminnan yksi osa on senegalilaisten muusikoiden vetämät, viikon kestävät vierailut helsinkiläisissä päiväkodeissa. Viikkoon on valmistauduttu tutustumalla aiheeseen, askartelemalla, ja usein myös kuuntelemalla jos ei senegalilaista, niin kuitenkin afrikkalaista musiikkia. Viikon aikana suomalaislapsille opetetaan senegalilaisia laululeikkejä, tanssia ja rummunsoittoa. Tehdään yhdessä ja tullaan tutuksi. Vaikeakin rytmiikka sujuu usein yllättävän nuorilta. Viikon lopulla järjestetään konsertti, johon lapset osallistuvat musisoimalla. Yleisönä on koko päiväkotitai koulu - lasten vanhemmat, isovanhemmat, kummit, tädit ja sedät - tapauksesta riippuen. Kutsun näitä viikkoja juhlatilaisuuksiksi, sillä vuosienkin kokemuksen jälkeen kunkin viikon päättyessä työn arvo on kristallinkirkas. On syntynyt luottamus.

Kansainvälisessä yhteistyössä yksi kulttuurivaihdon turhauttavimpia piirteitä on taiteilijoiden liikkumista vaikeuttava maidenvälinen byrokratia - siis viisumivaikeudet. Schengen-sopimus toki on Suomen näkökulmasta periaatteessa askel parempaan suuntaan. Se kuitenkin toi muassaan jälleen uusia ongelmia; pakollinen sairauskuluvakuutus saattaa koitua monen suunnitelman kohtaloksi; tällä hetkellä kaupattava kansainvälinen vakuutus: 37 euron perusmaksu ynnättynä 4 euron päivämaksulla tuottaa pidemmissä - tai suurten ryhmien - vierailuissa budjettiin yllättävän suuren lisän.

Kulttuurin kehitysyhteistyötä tehdään paljolti vapaaehtoisuudella. Osin tämä johtuu luonnollisesti rahoituksen puutteesta. Mutta tähän on tultu osin myös sen vuoksi, että silloin ainakin tiedetään suunnitelmien toteutuvan toivotulla tavalla ja toivotussa, tai tarvittavassa - aikataulussa; ne kun eivät tässä tapauksessa ole kiinni kolmannesta osapuolesta. Aiheeseen sitoutuneet panevat peliin omatkin siemenperunansa, hankitaan lahjoituksia, työtä tehdään vapaa-ajalla ja omalla kustannuksella.

Kokemuksemme perusteella meidän on hyvin helppo yhtyä siihen mielipiteeseen, joka kannattaa kehitysyhteistyömäärärahojen nostamista. On myös olennaista, että opetus- ja ulkoministeriö tunnustaisivat, milloin ja millä tavalla projektien rahoituspäätökset voivat olla toinen toistaan tukevia - eivätkä toinen toisensa poissulkevia.

Lopuksi haluaisin kertoa, ja joillekin ehkä muistuttaa, että muutama vuosi sitten Helsingissä yhdessä Afrikan Tähti ry:n kanssa järjestämämme Kehitysmaiden musiikki- teollisuus- ja kulttuuri - KEMUT -seminaarin puheenvuorot ovat edelleen luettavissa kotisivuiltamme www.globalmusic.fi. Semi naarin panelistit olivat kentän ja sen problematiikan erittäin hyvin tuntevia muusikoita ja musiikin tuottajia Etiopiasta, Englannista, Saksasta, Kuubasta ja Ruotsista.

HIV/AIDS JA KULTTUURI

Ossi Kuoppala, työalasihteerin, Kirkon Ulkomaanapu

HIV/Aids koskettaa maailmanlaajuisesti yli 35 miljoonaa ihmistä. Saharan eteläpuolisissa Afrikassa tartunnan saaneita on 25 miljoonaa.

HIV/Aids on köyhien tauti. Se sikiää köyhyydessä ja köyhyydestä. Tilastot kertovat, että yli 300 miljoonaa afrikkalaista elää tänä päivänä puolen dollarin päiväansioilla. Keski-verta afrikkalainen kuluttaa tänä päivänä yli 20 prosenttia vähemmän kuin 1980-luvun alussa. 1980-lukua sanottiin kaikkein köyhimpien kannalta menetetyksi vuosikymmeneksi. Nyt 1990-lukua kutsutaan syrjäytymisen vuosikymmeneksi.

Tavalliselle yksityiselle ihmiselle köyhyys merkitsee aina ankaraa elämäntilannetta. Köyhyys koskettaa syvimmin aina heikoimpia; naisia ja lapsia. Se merkitsee elämän lyhyttä ja enneaikaista kuolemaa. Eräissä Afrikan maissa odotettavissa oleva elinikä on pudonnut jo alle neljäkymmenen vuoden. Syynä tähän ovat köyhyys ja aids. Parikymmentä vuotta sitten arvioitiin, että esimerkiksi Botswanan odotettavissa oleva elinikä v. 2000 olisi 70 vuotta. Nyt se on kuitenkin vain hiukan yli 40 vuotta. Monien muidenkin aidsin kannalta keskeisten maiden suhteen tilanne on sama.

Köyhyyttä ja sen mukanaan tuomia ongelmia ei saa koskaan lähestyä sormi pystyssä tai moralistisin asentein. Köyhyydellä on oma sisäinen logiikkansa, jota se tottelee riippumatta siitä, missä ollaan. Äärimmäisen köyhyyden keskellä elämä pelkistyy usein vain olennaiseen, -hengissä selviämiseen. Elämän rajallisuus merkitsee tällöin moraalisten valintojen suhteellisuutta, rajojen hämärtymistä oikean ja väärän välillä. Köyhyyden keskeltä sikiää lisää köyhyyttä; prostituutiota, väkivaltaa, alkoholismia jne. Mutta siellä, missä on elämän rajallisuutta, on usein myös vastuuntuntoa ja suurta

rakkautta viimeiseen saakka.

Susama, 25-vuotias nuori nainen, jota haastateltiin televisiossa, tuli kaupunkiin etsimään työtä. Hän oli onnekas, koska hän oli tavattoman kaunis. Hänen isänsä oli halvaantunut joitakin vuosia sitten. Saadakseen lääkkeitä isä oli velkaantunut ja menettänyt lopulta pienen maatillunsa, jota oli viljellyt. Susama lähti perheen vanhimpänä liikkeelle ja päätyi työhön suuren pordelliin. Kauniina naisena hän ansaitsi niin paljon, että saattoi lähettää osan 160 dollarin kuukausiansioistaan kotiin. Hänen veljensä ja sisarensa pääsivät nyt pitkän tauon jälkeen takaisin kouluun. TV-haastattelija kysyi häneltä viimeisen kysymyksen; mitä ajattelet nyt elämästäsi? Susama hymyili ja vastasi; "Ainakaan vanhempani eivät nyt kärsi ja veljeni ja sisareni ovat koulussa, mitä muuta voin elämältä odottaa."

Afrikassa HIV-virus tarttuu ennen muuta sukupuoliyhteyden kautta. Monet joutuvat viruksen kanssa tekemisiin pienissä majataloissa, bussien ja kuorma-autojen taukopaikoilla, pordelleissa. Pienissä kyläpahasissa saattaa olla satoja pikku baareja, joissa prostituutio kukoistaa. Nuoret tytöt, jotka tulevat etsimään työtä ja toimeentuloa löytävät pian tiensä näihin baareihin. Kaikki eivät ole yhtä onnekkaita kuin Susama. Mutta heidän motiivinsa saattavat olla samat. Palkaksi tytöt saavat työstään puoli-toista markkaa päivässä. Köyhyys heille merkitsee vaihtoehtojen vähyyttä. Pahimmillaan nämä rähjäiset hotellit ja baarit merkitsevät maalta kaupunkiin muuttaneille tytöille heidän ainoaa sosiaalista turvaverkkoaan.

Sambiassa Chawaman kaupungissa tehtiin vuonna 1996 kartoitus kouluikäisten tyttöjen sukupuolikäyttäytymisestä ja seksuaalisuuteen liittyvistä asenteista. Tutkimuksen avulla tytöille annettiin mahdollisuus myös arvioida omaa käyttäytymistään. Mainitussa Chawaman kaupungissa asuu noin 100 000 ihmistä. Koko

lähialueella on ainoastaan yksi klinikka, joka palvelee 200 000 ihmistä. Alueella on vaikeita sosiaalisia ongelmia. Suurin osa väestöstä elää puolen dollarin päiväansioilla. Tutkimukselle annettiin nimi "Vain lyijykynän tähden".

"Perinteisesti miehen tulee aina tehdä aloite ja hyvin kasvatetun tytön tulee lopulta taipua miehen tahtoon."

Tytöt kertoivat, miten heidän äitinsä neuvovat heitä etsimään rikkaita miehiä elättäjiksi tai miehiä, joka ovat valmiita maksamaan hyvin seksuaalisista palveluista. Tyttöjen mukaan seksin myyminen on perheiden lähes ainoa tapa selvitä päivästä toiseen. Kaikissa tapauksissa äidit eivät sanoneet suoraan sitä, mitä tarkoittivat. Viesti oli luettava rivien välistä. Äidit määräsivät tyttärensä menemään tietyille kaduille ja vaativat heitä palaamaan kotiin rahan kanssa. Tytöt ymmärsivät, mistä oli kysymys. He kertoivat ottavansa seksin hyvin vakavasti ja vaativat mieskumppaniltaan aina maksua. He tarvitsivat sanojensa mukaan rahaa paitsi kotiin vietäväksi ja koulumaksuihin, myös vaatteisiin ja henkilökohtaisiin tarpeisiinsa. Pienemmät tytöt harrastavat seksiä saadakseen taskurahojan tai ostaakseen makeisia. Tässä Meera Kaul Shanin tutkimuksessa 9-15 -vuotiaat tytöt kertoivat, miten pojat toistuvasti pysyivät koulussa tyttöjä sukupuoliyhteyteen. "Kun he pyytävät seksiä, on meidän suostuttava, eräs pieni tyttö selitti: "Koska, jos kieltäytyy, poika ei auta enää kotitehtävien teossa eikä lainaa lyijykynää."

Toinen, Lusakassa tehty tutkimus paljastaa, miten tytöt valitsevat seksipartnereikseen bussien, taksien ja kuorma-autojen kuljettajia, yleensä sellaisia vanhempia miehiä, joilla on käteiskassa mukanaan. Autoilijat tarjoavat tytöille rahan lisäksi ilmaista kyytiä ja huviajeluja. Samoin tytöt ajautuvat seksisuhteeseen opettajiensa kanssa "pärjätäkseen" koulussa. Seksi on se hinta, jonka köyhä joutuu maksamaan voidakseen ylipäätään elää päivästä toiseen.

Meera Kaul Shanin tutkimus paljasti, että vain 1,5 prosenttia näistä 15-19 vuotiaista haastateluista

tytöistä käytti ehkäisyä. Abortit ovat hyvin yleisiä. Sambianssa arvioidaan, että 25 prosenttia kaikista kuolemaan johtaneista aborteista tehdään alle 18 -vuotiaille tytöille. Samalle ikäryhmälle syntyy 22 prosenttia kaikista syntyneistä lapsista. Erään tutkimuksen mukaan vuosina 1988-1991 välisenä aikana peruskoulun oppilaista 40 prosentilla oli sukupuolitauti.

Arvulta 12 miljoonaa lasta on Afrikassa jäänyt orvoiksi aidsin vuoksi. Vanhempien vielä eläessä ja taudin edetessä nämä perheet yleensä köyhtyvät äärimmilleen, kun joudutaan etsimään erilaisia hoitokeinoja etenevää tautia vastaan. Hautajaisiin joudutaan ehkä uhraamaan viimeiset varat. Vanhempien kuoleman jälkeen lapset jäävät vaille suojaa. He ajautuvat asumaan sukulaisten tai naapurien luo, monet kaduille. Asunto-olosuhteet ovat kaikkialla vaikeat. Monesti käy niin, että asuminenkin joudutaan maksamaan seksillä.

Eteläisessä Afrikassa miehet kasvatetaan miehiksi ja naiset naisiksi. Pojat ohjataan kodin ulkopuolelle, tytöt kasvavat kotilieden lämmössä pitämään huolta nuoremmista. Modernit oppimis- ja kasvatustapamenetelmät; oivaltava oppiminen, persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen modernissa mielessä, ovat vieraita Kalaharin kontekstissa. Afrikkalainen nuori kasvaa ja löytää itsensä osana suurempaa kokonaisuutta. Hänen tulevaisuutensa on riippuvainen siitä, millä tavalla hän on sisäistänyt yhteisönsä kirjoittamattomat lait. Kaikki innovatiivisuus ja kriittisyys pyritään musertamaan. Lapsi, joka ei tottele, ei voi eikä saa selitellä tekojensa motiiveja. Hänelle sanotaan selkeästi, miksi hän teki väärin ja väärin tekemisestä seuraa rangaistus. Kaikkalainen kritiikki ja vastustus, jos se tulee henkilöltä, jolla ei ole siihen tarvittavaa asemaa, on tuomittavaa ja sivistymätöntä.

Julkinen opetus kouluissa vastaa näitä kotikasvatuksen ihanteita. Lapsi oppii parhaiten, kun tarvittavat tiedot ja taidot pöntätään päähän. Näin ne muistetaan läpi elämän. Opettajien asema koulussa on ehdoton. Opettaja käyttää valtaa ja joskus hänellä on oikeus odottaa oppilailtaan palveluja myös koulupäivän jälkeen ja lukujärjestyksen ulkopuolelta.

Nuoren tytön seurustelu pojan kanssa tapahtuu pojan ehdoilla. Ensimmäisissä seksuaalisissa kokeiluissa pojat tulkitsevat tyttöjen kielon useimmiten myöntymiseksi. Pojille tyttöjen "EI" on "KYLLÄ", sillä perinteisesti miehen tulee aina tehdä aloite ja hyvin kasvatetun tytön tulee lopulta taipua miehen tahtoon. Tutkimusten mukaan monien tyttöjen ensimmäinen seksikokemus on raiskaus.

Aidsin edetessä ihmiset kaikkialla eteläisessä Afrikassa ovat hämillään. Taudin alkuperä as-karruttaa yksinäisinä hetkinä. Siihen liittyy paljon häpeää, syyllisyyttä. Hämmennystä lisää se, että moderni lääketiedekään ei ole pystynyt tuottamaan ulospääsykeinoa aidsin tuomaan umpikujaan.

Setswanan kielessä sanalla joka viittaa tulevaisuuteen on syvä merkitys. Tulevaisuus on avoin mutta sen perusta on menneisyydessä, siellä, missä on tswana-heimojen alkuperä ja kehto. Elämän hallinnalliset kysymykset eivät saa ratkaisua vain tässä hetkessä, vaan ratkaisut hakevat muotonsa menneisyydestä, heimon vanhoista arvoista ja tavoista. Tulevaisuus avautuu sieltä käsin. Nykyaikanakin ja erityisesti aidsin näkökulmasta tämä, vanha perinne näyttää olevan se viimeinen oljenkorsi, johon tartutaan, kun muita keinoja ei enää ole. Monet hakevat apua perinteisiltä parantajilta, "noitatohtoreilta", joiden hallussa on tarvittava tieto ja taito. Parantajien määrä onkin aidsin leviämisen myötä kasvanut räjähdysmäisesti. Perinteisen uskomuksen mukaan mitä tahansa elämässä tapahtuu, sille voidaan antaa ymmärrettävä selitys ja ulospääsykeino hakeutumalla oman kulttuurin juurille ja lähteille.

Afrikkalaisen kosmologian mukaan tswana-sairaudet ovat henkien aiheuttamia. Ne ovat jumalan lähettämiä muistutuksia siitä, että yhteisöllisessä elämässä kaikki ei ole kohdallaan. Perinteitä on silloin rikottu. Yleisesti tunnustetaan että eurooppalainen lääketiede ja lääkkeet ovat tehokkaita, mutta vain tiettyihin sairauksiin ja tiettyihin rajoihin saakka. Sitä vastoin perinteiset taudinselittäjät, parantajat tietävät, mitkä ovat ns. tswana-tauteja, joita eurooppalaiset eivät edes ymmärrä. Tällaisiin tauteihin vain parantajat tietävät vastamyryn. Parantajien lääkkeet ovat tehokkaita, koska ne tehoavat yhtä hyvin noituuteen kuin henkiin-

kin eli taudin todellisiin aiheuttajiin. Lopullinen parantuminen tapahtuu sen jälkeen, kun heimon perinteet on nostettu jälleen kunniaan.

Perinteisen parantamisnäytelmän mukaan samankaltaisuus aiheuttaa samankaltaisuutta. Joidenkin tulkintojen mukaan sukupuolitaudista voidaan vapautua samalla tavalla kuin se on hankittu, eli seksin välityksellä. Paha henki siirtyy sukupuoliyhteyden kautta kumppaniin, nuoreen puhtaaseen, koskemattomaan tyttöön. Taudin kantaja vapautuu sairaudesta siittämällä sitä eteenpäin.

Jokin aika sitten Lähetysanomissa lääkäri Tuula Pelkonen kuvasi erästä matkaansa Angolan syrjäseuduilla. Hän kirjoitti: "Näemme viisivuotiaan tytön, jonka alapää on märkivä ja haavoilla sukupuolitaudin takia. Seuraavalla kerralla samassa kylässä sairaita tyttöjä on kolme lisää. Perinteiset parantajat ovat sanelleet, että mies paranee aidsista, jos on sukupuoliyhteydessä pikkutyön kanssa."

"Tietämättömyys ja taikausko tekevät taudista sietämättömän myös niille syyttömille, jotka joutuvat tällaisen taikauskon uhreiksi."

Zimbabwessa, Hararessa erään äitiysklinikan tilastot puhuvat samasta asiasta. Vuonna 1999 klinikalle tuotiin keskimäärin 94 seksuaalisesti hyväksikäytettyä tyttöä joka kuukausi. Klinikkan kahden ensimmäisen toimintavuoden aikana yli puolet sinne tuoduista tytöistä oli alle 12-vuotiaita, 300 alle viisivuotiaista ja nuorimmat ainoastaan muutaman kuukauden ikäisiä. Suuri osa näistä tyttölapsista oli HIV-positiivisia.

Tällaiset kuvaukset antavat pienen välähdyksen siitä henkien taistelusta, jota käydään aidsin ympärillä. Kuvaukset paljastavat ehkä vain jäävuoren huipun. Mutta ne kertovat paljon muutakin, ainakin sen, miten vakavasti aids kaikkineen on nyt otettava. Se ei ole enää pelkästään terveysongelma. Jos on vähänkin toivoa, ihminen tarttuu siihen. Toivoa etsitään

viimeiseen saakka. Moraaliset kysymykset näyttävät silloin jäävän toissijaisiksi. Kaikki keinot käytetään, ja kuitenkin ei ole mitään keinoja. Tietämättömyys ja taikausko tekevät taudista lähes kestämättömän, sietämättömän, ei vain niille jotka taistelevat oman elämänsä puolesta, vaan myös niille, jotka joutuvat tällaisen taikauskon uhreiksi; pienet viattomat lapset, puolustuskyvyttömät ja syyttömät ylipäättään.

”Jos kohtalo on määrännyt sairauden ihmisen kohdalle, se tulee, riippumatta siitä kuinka ihminen käyttäytyy.”

Mosambikilainen sosiologi Nelia Tamo on tutkinut Sambesian alueen nuorten seksiin liittyviä käsityksiä ja käyttäytymistä. Hänen mukaansa hyvin yleinen sekä tyttöjen että poikien keskuudessa vallitseva käsitys on, että tyttö ei voi tulla raskaaksi, jos hänellä on seksisuhde vai keran yhden partnerin kanssa. Tästä syystä sekä tytöillä että pojilla on useita seksikumppaneita, joiden kanssa he harjoittavat seksiä ajoittain, -silloin tällöin. Tytöt uskovat, että he eivät myöskään voi tulla raskaaksi, jos harjoittavat seksiä kuukautiskierron keskivaiheilla. Yleisesti ajatellaan, että nainen kuukautisten aikana on saastainen. Seksin tulee siis tapahtua kuukautiskierron keskivaiheilla. Monet uskovat lisäksi kohtaloon. Jos kohtalo on määrännyt sairauden ihmisen kohdalle, se tulee, riippumatta siitä kuinka ihminen käyttäytyy.

Aids kampanjoiden yhteydessä on paljon puhuttu ns. ABC-strategiasta, joka tarkoittaa; Abstain-pidättäyty, Be faithful, ole uskollinen, Use Condoms-käytä kondomia. Tämä kampanjointi on kirkollisten kehitysyhteistyötä tekevien järjestöjen mukaan riittämätön. Se ei toimi, koska ABC-strategia ei ota tarpeeksi huomioon niitä odotuksia, joita yhteisöt asettavat miehelle ja naiselliselle seksuaaliselle käyttäytymiselle.

Saharan eteläpuolisessa Afrikassa miehet hallitsevat naista kaikessa seksuaalisessa kanssakäymisessä. Perinteisesti naisella on lap-

sen asema miehensä edessä (legal minor). Erään UNAIDSin raportin mukaan siellä, missä väkivaltaisuus luokitellaan miehen oikeudeksi, siellä ei naisella ole mahdollisuutta kysellä miehen menemisiä ja tulemisia. Nainen ei voi tällöin myöskään vaatia kondomin käyttöä tai kieltäytyä seksistä aviomiehensä kanssa. Aidsin ennaltaehkäisevän kampanjoinnin suurin puute onkin ollut juuri miesten haluttomuus käyttää kondomia tai yleensä heidän vastuuton seksuaalinen käyttäytymisensä, jolle nainen ei yksinkertaisesti voi mitään. Nainen, joka useimmiten kantaa vastuuta turvaseksistä, ei voi vaatia mieheltään uskollisuutta eikä myöskään kondomin käyttöä. Jos naisten asema ei muutu paremmaksi, jos miesten macho-käyttäytyminen ei muutu, ei mikään muutu. Hyvin usein perinteiset miehiseen seksuaalisuuteen liittyvät rooliodotukset ovat täysin vastakkaisia turvaseksin periaatteiden kanssa. Yleisesti ajatellaan, että monet seksisuhteet kuuluvat miehiseen oleukseen. Kysymys ei ole opitusta, kulttuurisesta käyttäytymismallista, vaan biologisperäisestä voimasta, joka aina ja väistämättä ajaa miehiä avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin.

Afrikassa seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset ovat perinteisesti olleet tabuja. Seksuaalisuudesta ei ole puhuttu. Tällainen puhumattomuuden kulttuuri aiheuttaa tietämättömyyttä. Se antaa oivan maaperän sukupuolitautien leviämiseksi. Toisaalta seksuaalisuus liittyy niin syvästi ihmisen yksityisyyteen. Siitä puhuminen on vaikeaa jopa meidän kontekstissämme. Aihe tekee ihmisen ujoksi ja nostaa väistämättä pienen punan poskelle.

Kirkkojen mukaan tarvitsemme uusia lähestymistapoja HIV/AIDSin leviämisen ehkäisemiseksi. Leviämisen taustalla olevat syyt on nostettava esiin ja on pyrittävä koulutuksen ja opetuksen keinoin muuttamaan ihmistenseksuaalisen käyttäytymisen taustalla olevaa arvoa maailmaa. Neila Taimon mukaan millään aids-kampanjoinnilla ei ole tehoa ja merkitystä, jos siinä ei oteta huomioon paikallisia syväälle juurtuneita uskomuksia ja tapoja. Käsitellessään aidsia Botswanan luterilaisen kirkon piispa sanoi kirkon työntekijöille: “Nyt on nostettava kissa pöydälle. Meidän on katsottava syvälle itseemme.”

“Jos puhumme kondomeista, on se synti. Mutta jos emme puhu, se on kuolemansynti.”

Ugandassa aidsin nousevat käyrät ovat taittuneet laskuun. Hiljaisuuden muuri on siellä ainakin jollain tavalla pystytty murttamaan. Aidsin vastaisessa työssä kirkkoilla on merkittävä rooli pelkästään siitä syystä, että ne ovat levittäytyneet kaikkialle, maaseudun syrjäisimpiinkin kolkkiin. Niillä on myös välitön yhteys ihmisten arkiseen elämään.

Perinteisesti kirkot ovat olleet patriarkkaalisen maailman lujia linnoituksia. Ne eivät ole puhuneet mielellään naisen asemasta, seksistä eivätkä kondomeistakaan. Nyt aids on muuttamassa näitä jämähtäneitä asenteita. Namibiassa eräs katolisen kirkon edustaja tokaisi: “Jos puhumme kondomeista, on se synti. Mutta jos emme puhu, se on kuolemansynti.” Botswanasassa, Maunin pienessä kaupungissa seitsemän eri kirkkokuntaa ovat muodostaneet yhteisen aidsin vastaisen taistelurintaman. Ne ovat luoneet yhteiset toimintamallit ja strategiat, joissa paikallinen konteksti on mukana kaikilla tasoilla. Työ on yhteistyötä hallituksen ja paikallisten viranomaisten kanssa.

Myös kirkollisten kehitysyhteistyötä tekevien järjestöjen piirissä korostetaan uuden lähestymistavan tarvetta Aids-ongelmaan. Niiden mukaan nyt tarvitaan erityisiä, kaikille sosiaaliryhmille ja ikäluokille räätälöityjä kampanjoita ja väsymätöntä yhteistyötä. Jo suunnitteluvaiheessa tarvitaan laajaa perspektiiviä, jossa tulee ottaa huomioon kaikki ne instituutiot, jotka tavalla tai toisella ovat kosketuksessa ihmisten arkiseen elämään; perheet, kirkot, koululaitos, työpaikat, tiedotusvälineet jne. Järjestöt toivovat, että kirkot kaikkialla maailmassa kiinnittäisivät erityistä huomiota Aidsin ympärille kietoutuvaan laajaan sosiaaliseen, poliittiseen, taloudelliseen ongelmakenttään. Kysymys ei ole vain terveydestä, sillä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa aids uhkaa jo kaikkea taloudellista, poliittista ja sosiaalista kehitystä. Köyhyyden ja kestäättömien ulkomaanvelkojen seurauksena monien maiden terveydenhuol-

to on romahtanut. Aidsin leviäminen järjestöjen mukaan kertoo paitsi Afrikan taloudellisista vaikeuksista ja köyhyydestä, myös perinteisten arvojen murentumisesta.

Kulttuurien positiiviset, elämää eteenpäin vievät ja säilyttävät voimat ja arvot on jälleen löydettävä ja niitä on kaikin keinoin pyrittävä vahvistamaan. Vanhat käyttäytymismallit, jotka koskevat miehistä seksuaalisuutta on asetettava kyseenalaiseksi. Kirkot ja kirkolliset kehitysyhteistyötä tekevät järjestöt tahtovatkin nostaa Afrikassa gender-näkökulman kaiken kehitysyhteistyön keskiöön. Naisen asemaa täytyy pyrkiä parantamaan, mutta miehiä ei saa jättää sivuun, kun suunnitellaan terveydenhuollon strategioita tai sosiaalisia projekteja. Miehiä on rohkaistava mukaan kaikilla yhteisöllisen elämän tasoilla. Tästä syystä järjestöjen, jotka tekevät ennaltaehkäisevää työtä aidsin parissa olisi löydettävä tehokkaampia tapoja tavoittaa miehet ja saada heidät näkemään oman seksuaalisen riskikäyttäytymisensä vaarat ja tunnustamaan vastuunsa aidsin vastaisessa työssä.

Seminaarin päätöskeskustelu

Gunnar Roth, Maan ystävä

Olisin halunnut kysyä ensin Terhiltä tätä seikkaa. Sanoit, että viisi suurinta lääketehdasta on luvannut laskea AIDS-lääkkeiden hintoja. Niillähän ovat huimat hinnat eli niistä on varaakin laskea. Eli kuinka paljon? Onko tietoa siitä, kuinka paljon ne ovat luvanneet laskea? Ovatko ne luvanneet laskea sen sinne noin kymmenennekseen siitä heidän nykyisestä hintatasostaan? Koska kymmenenneksellähän nämä tuottavat niitä nämä kehitysmaat, näitä geneerisiä lääkkeitä.

Ja sitten olisin halunnut kysyä Ossi Kuoppalalta hiukan enemmän tuosta khotla-järjestelmästä.

Terhi Heinäsmäki

Mitä näihin lääkkeisiin tulee, niin siinähan tämä lasku on heidän alkulupaustensa mukaan nimenomaan 80 prosenttia, ja sehän ei riitä sen takia, että niitä pystytään valmistamaan paljon halvemmalla kehitysmaissa. Mutta keskusteluja edelleen käydään, ja muutamat tehtaot ovat luvanneet isompiakin hinnanalennuksia. Mutta nämä keskustelut ovat vielä kesken.

Ossi Kuoppala

Tämä mainittu khotla-järjestelmä on siis perinteinen oikeusjärjestelmä Botswanassa. Se toimii kylätasolla ja heimotasolla lähinnä. Eli kyläpäälliköt ovat puheenjohtajia ja tavallaan johtavat sitä koko prosessia, ja kylänvanhimmat ovat heidän taustatukenaan. Ja sitten heimopäällikkö on suuremman tason puheenjohtaja. Ja se toimii sillä tavalla, että se nimenomaan perustuu tähän perinteiseen lakiin eli näihin heimon vanhoihin normeihin. Ja rangaistukset annetaan rikkomuksista näiden tapojen mukaisesti. Eli kaikilla ihmisillä on pe-

riaatteessa oikeus tuoda esiin asiansa khotlasa ja saada käsittely siellä. Ja siellä rangaistukset ovat yleensä, sanotaan jos tulee taloudellisia sanktioita, niin voi esimerkiksi joissain tapauksissa tulla myös miehille raipparangaistuksia ja niin edelleen, niinkuin swana-laki on aikaisemmin asiasta määrännyt. Ja Botswanassa on tavallaan tällä tavalla kaksi rinnakkaista oikeusjärjestelmää, ensiksi tämä virallinen, johon kuuluu poliisilaitos ja kaikki, sanotaan nyt oikeuslaitos, ja sitten on tämä perinteinen khotla-laitos.

Henrik Lilius, museovirasto

Tämä liittyy ehkä vähän tuohon kulttuurin toiminnallistamiseen. En ymmärrä, mitä sillä välttämättä tarkoitetaan, mutta minulla on ollut suurenmoinen tilaisuus myöskin olla Nepalissa vähän toista viikkoa Kathmandu Valleysissa, kun se oli menossa tässä maailmanperintölistalla niisanottuun World Heritage in Danger -listalle. Tein siellä saman havainnon, minkä olen tehnyt osittain komitean kokouksissa (- - -), olen ollut Vietnamsissa. Ja se on tämä kulttuurikäsitys, mikä on aika hämmäntävä. Sillä nyt tullaan juuri siihen, että pitääkö ottaa keskusteluun se. Nimittäin se on hyvin meidän näkökulmastamme hyvin elitistinen. Aasian maat, varsinkin kaakkois-Aasiassa, ei nyt Japanissa, mutta Kiinassa ja kaakkois-Aasiassa, niin se on se, mitä me sanoimme ennen vanhaan, kun olimme radikaaleja taidehistorian opiskelijoita, "gammel konst historia" eli nämä suuret monumentit. Ja sitten kun ajatellaan nimenomaan esimerkiksi Kathmandu Valleyta, niin se, mikä siellä on hyvin hoidettu on vanhat kuninkaalliset linnat, sitten nämä pyhäkköalueet, mutta siellä, missä nämä ongelmat ovat, ovat juuri tässä (- - -), voitaisiin sanoa urbaanisti etnografisessa aineistossa, miten sitä haluttaisiin sanoa. Että siinä heijastuvat nämä arvot. Ja toisaalta sitten se, mitä siellä on tapahtunut, Nepalhan on siitä kumma maa, että se on prosentuaalisesti saanut eniten kansainvälistä ta-

loudellista apua. Korruptio on erittäin suuri ja siinä on sitten hyvin profaanejakin syitä.

Mutta sitten ajattelin Vietnamin tätä samaa problematiikkaa, kun olen kiertänyt aika paljon maaseutua siellä ja nähnyt aika paljon näitä riisinviljelijöitä ja kyliä aivan uskomattoman autenttisisessa asussa, hyvin säilyneitä ja kaikkea muuta, kaikki nämä maanviljelysmetodit ja kaikki nämä. Yritin sitten herättää sellaista, sehän on siellä tietysti perinteinen köyhyyden symboli tämä heidän perinteinen maanviljelyksensä, yritin herättää, en mitään suojeleohjelmaa sinne eikä tänne, mutta että se olisi edes dokumentoitu, koska se on niin autenttista. Mutta ei se herättänyt mitään responsia vastaavassa ministeriössä.

Sitten tähän toiminnallistamiseen liittyy tämä kulttuuriturismi, kulttuurimatkailu ja ylipäätensä, mikä minun mielestäni pitäisi saattaa yleiseen keskusteluun on tämä kulttuuriperinnön taloudellinen hyödyntäminen. Niinkuin eilen sanoin, ainakin minun työni pohjautuu siihen, että meidän täytyy ensisijaisesti tietysti taata kulttuuriperinnön säilyvyys nimenomaan niille ihmisille, jotka asuvat siellä, ja opettaa heitä ymmärtämään nauttimaan siitä ja kokemaan turvallisuuden-tunnetta, mitä kaikkea siihen liittyy. Nyt on liian voimakkaasti ihan meillä ja kaikkialla tämä kaupallistaminen.

Helena Jerman

Haluaisin palata tähän Terhin ja Ossin puheenvuoroihin, kiitän heitä. Kommenttini perustuu norjalaisen tutkijan Liv Haramin tutkimuksiin pohjois-Tansaniasta, Merun alueella. Hän on antropologi ja pohjoismaisessa Afrikan-instituutissa, jossa on kaksikin suurta projektia AIDS, kulttuuri ja kehityksestä. Tässä puhuttiin nimenomaan näistä nuorista naisista ja miten nimenomaan vanhemmat miehet hakeutuvat nuorten naisten seuraan, mutta Livin tutkimuksen mukaan, hän on viisi vuotta tehnyt tuota projektia, ollut kentällä, ja siinä käy yhtä hyvin ilmi se, että yhtä hyvin nuoret naiset hakeutuvat vanhojen miesten pariin, koska se on nimenomaan aina ollut tällainen taloudellinen strategia, siis eloonjäämiselle. Mutta nyt

se voi johtaa kuolemaan. Ja ylipäätensä tässä yhteiskunnassa naisia syyllistetään AIDSiin. Siis naisia identifioidaan AIDSiin. Siis ihmiset ovat hyvin tietoisia siitä, miten se tarttuu ja miten se on, mutta Liv on tutkinut tätä lahjan merkitystä. Siksi hän ei halua puhua prostituoiduista, koska lahjalla on tietty merkitys, miten se vaihdetaan naisen potentiaaliseen hedelmällisyyteen, mistä Ossi myös puhui.

Mutta tässä on siis tämä noidankehä, niinkuin Terhi puhui tästä vastuun kantamisesta, että jos mies saa rahaa, hän ostaa naisia ja jos naisilla on rahaa, niin he vievät sen lapselleen ja perheelleen. Mutta mies ostaa nimenomaan nämä naiset, joilla ei ole tarpeeksi rahaa, he ovat usein yksinhuoltajia. Että tämä kaikki pitää kontekstualisoida siihen yhteiskuntaan, missä he asuvat, jossa 80-luvun alussa, kuten kerroit, kaikki on mennyt pahemmaksi. Nimenomaan tämä tapa ymmärtää AIDSia on ollut keino selviytyä tästä yhteiskunnasta. Kysyisinkin Terhiltä, että miten paljon te teette yhteistyötä nimenomaan sosiaalityöntekijöiden, sosiologisten ja sosiaali-antropologisten kanssa. Onko teillä mitään yhteistyötä? Oletan, että sitä tehdään aika paljon maailmalla.

Terhi Heinäsmäki

Se, mitä olen nyt viime aikoina seurannut on tämä UNGAS-kokouksen tällainen kansalaisjärjestöfoorumi, joka kulkee netissä. Ja siellä on kyllä paljon myös tämän alan edustajia. Ja sinnehän tulee ihan voimakas kansalaisjärjestöedustus myös. Täytyy kyllä myöntää, että tämä keskustelu on aika lailla jakautunut, että se on medikalisoitunut, ja sitten on tämä sosiaalinen puoli. Mutta ylipäätensä nykyään pyritään ymmärtämään HIV laajalti, se ei ole mikään lääketieteen ongelma ollenkaan. Se on oikeastaan sellainen punainen lanka UNAIDSin ja näiden kattojärjestöjen ajattelutavassa. Että varmasti myös antropologeja otetaan voimakkaasti huomioon.

Puhuja 4

Olisin vielä mielelläni kuullut, jos mahdollista, niin esimerkin siitä, että miten tätä käytännössä

tätä kirkkojen ohjelmaa ja näitä päämääriä, joita luettelit ja väliintuloja ja menetelmiä, niin ovatko suomalaiset todella olleet mukana josakin projektissa, jossa olisi päästy vaikuttamaan näihin syvälläoleviin asenteisiin. Ja voiko siinä yleensä eurooppalainen toimia, olla ruohonjuuritasolla toimimassa vai tapahtuuko se sittenkin, jos on tapahtuakseen, niin paikallisin voimin?

Ossi Kuoppala

Suomalaiset ovat mukana hyvin voimakkaasti. Ja mitä tulee tähän allianssiin, tähän kirkkojen yhteenliittymään, niin tämä on tavallaan niin kuin muotoutumassa eli se on nyt muodostettu, ja nyt odotetaan sitä kampanjamateriaalia ja nyt odotetaan tavallaan sitä kampanjan koordinaattoria siltä kannalta. Mutta se merkitsee kuitenkin sitä, että kaikki kirkot, lähes kaikki kirkot kaikkialla ovat sitoutuneet ja ovat nostamassa nyt tätä ongelmaa esiin. Ja nyt me kaikki tiedämme sen, että tämä kampanjointi ei tule olemaan helppoa, koska on kysymys näin herkistä asioista ja se tulee olemaan vaikeaa. Mutta jotain on joka tapauksessa tapahtumassa. Ja kirkkothan tekevät eri puolilla, sanotaan yksityiset kirkot, tekevät kampanjamateriaalia, kampanjoivat eri tavoilla tätä AIDSia vastaan. Mutta nyt kun on kysymys näin suuresta ongelmasta, niin nyt on nähty se, että on äärettömän tärkeää, että kaikilla on tavallaan ne yhteisesti hyväksytyt periaatteet, millä tavalla toimitaan. Ja en nyt usko sitä, että suomalaiset pystyvät kovinkaan hyvin pääsemään tähän paikalliseen kontekstiin. Eli täytyy lähteä siitä, että se paikallinen tieto on aina niillä paikallisilla ihmisillä. Mutta suomalaiset voivat tukea tätä paikallista toimintaa ja paikallisia aloitteita. Tähän minä ainakin henkilökohtaisesti uskon kaikista vahvimmin.

Puhuja 5

Satun tietämään, että eräällä suomalaisella kansalaisjärjestöllä on muunmuassa Meksikossa sellainen oikein hyvä AIDS-projekti, joka on suunnattu pelkästään miehille. Ja se yrittää taistella tätä machismoa vastaan, mikä sielläkin levittää HIV:tä. Niinkuin edellinen puhuja ker-

toi, niin eihän se ole länsimaiset ihmiset, me jotka menemme sinne viemään mitään uusia ajatuksia, vaan kyllä siellä näissä maissa on ihan oma kapasiteetti, ja me tuomme sinne lähinnä rahan. Eihän kyse ole tyhmistä ihmisistä, vaan hyvin nopeasti kehitysmaissa ymmärretään, että tässä on kyse isosta asiasta ja täytyy ruveta taistelemaan sitä vastaan. Siellä on paljon voimakkaita ja fiksuja ihmisiä, jotka kyllä pystyvät tekemään asioita aika nopeassakin rytmissä, jos halutaan. Eihän siitä ole kauan, kun Suomessakin naiset olivat nyrkin ja hellan välissä, ja katsokaa, missä me nyt olemme.

Marie Shaba

There are a lot of facts which have been said about these so-called developing countries including Africa. I will not attempt to answer those questions or answer my views on those facts which have been found because it will take me three days just to put everything in the context. But in this seminar, because we are dealing with culture and development, I just wanted to put a few things which you can take or leave.

One of them is, when we talk about cultures and traditions, especially in Africa, which culture or which customs and traditions are we talking about? Do we have our own customs and traditions today in Africa after a whole process of interaction with so much and having imposed laws which are very patriarchal. Because most of our laws are based on the Roman laws, which I think even in this country, in fact in the whole world. If you take the Dutch, the Spanish, the Portuguese, the Germans... most of the laws are based on the Roman laws which are very patriarchal and women are very much treated like minors. And if we go back in history, even in Europe, it is only in recent years that the women have been able to find their place in society. In most of Africa we had matriarcal systems where the woman was the head of the family unlike maybe after one hundred, maybe two hundred years, especially with the advent of religion, the position of African women has been going down and down and down but it has not been like that before.

And this is what we are doing these days, we are trying to look into the oral literature, in

the stories, in the proverbs, in the poems and even in the language itself to find out if the position of the African women has always been as it is. And we are beginning to find, there are so many proverbs like, I can give you one example. In one of the ethnic groups for the word thank you they say [“nahavache”] which means praise be to the women. Now, if in this particular small ethnic group they had no respect for the women, how come do they have in their language words which praise the women? How come most of the names we have a bearing on the women? So these are some of the issues we are starting to come up with and argue that what we have has nothing to do with African culture. It is global culture which is anti-women.

And when my brother there was talking about women having no control over their sexuality, it is everywhere, even here. Maybe you are now emancipated but we read in the literature, most of the women suffer the same problems. And in Beijing, for instance, it was proved that most of the women suffer battery, sexual harassment, all of us go through that process. And with modernisation now that is the challenge, how do we elevate or how do we bring back the respect of the women in society. And also I wanted to say that in my country, or even the whole continent, the position of women was that of next to God. Because women nurture, they do not destroy. Women help God so to speak to bring on earth all these human beings, including ourselves. So as we analyse the problems of Africa in terms of customs and traditions, we really need to see what is African and what is global, what is modernity. Because sometimes you might come to conclusions that this is their culture, female genital mutilation is African culture, it is not. We have found out that in Cambodia they also do female genital mutilation and there are very many forms of genital mutilation.

And we tried to do a survey in the records that we have of the ex-slaves that were taken to America, for instance, to see whether those females who were taken across the Atlantic or

anywhere else were mutilated. And we found out that they were not. So, how did it happen that in some ethnic groups they were mutilating females, why? And in Mozambique and in Tanzania we have the amakonde who scarify their faces. Some people say, that is their culture. It is not. It was one way of avoiding being taken into slavery and it was also a way of identity. That if you are taken away or if you are running away from your country, running away from being taken as a slave, you will find somebody else with these similar tribal marks and you will say this is a person from my home. But over time it has become like it is the culture.

So I just wanted to bring to your attention that when we talk of customs and traditions, especially in Africa, there is nothing like that nowadays. What we have is a result of the global culture.

Lauri Harvilahti

One of my Kenian friends said once that in order to solve this difficult situation we have to develop our African way, we have to not only find our old traditions but we have to develop new traditions.

Puhuja 7:

It was very interesting to listen to Marie Shaba and I have a question to you about these scars of Makonde that you say that it is not culture, that it is nowadays culture but former not. (- -) a makonde man who said that these scars are my culture, I mean in his language. And I would like to ask you that how do you then look on culture, is there some time when culture began? I mean it is always changing, it is dynamic. Nowadays this is culture. I mean it has always its root in some other forms, like for example you say that it was one way of avoiding to come into slavery. That is true. But I think that cultural forms, they develop in this way because they are always reflecting the social positions that are on in this society.

Marie Shaba

I am not saying that culture is static. Culture is very dynamic. But these values do not change. How do we define a good thing? I am sure since Adam there are certain values which every human being has to follow. But they depend on the environment. Maybe you come from where it is very very cold so there is a certain way will dress, if you come from where it is hot weather there is a certain way you will dress. So, I am not saying culture is static. But how do we interpret? If you tell me that in the past men used to beat their wives, so nowadays we are saying they should not. For me, in Africa, I say when we trace back through the oral history we know that the African man was not supposed to beat his wife. It was a shame for a man to beat his wife. And this he was told during the initiation times. These days we do not have initiations. Initiations for those who are not clear is the what we call these days the informal education. From month to seven years there is a certain kind of education you get. From seven to fourteen, during puberty you get another dosage. By the time you are an adult and you are about to marry, you also get another type of education which these days we do not get. You only get the formal education which does not touch the heart, it does not touch the emotions, it is just the brain. So you find us growing like mechanical human beings, you do not care, you do not understand yourself.

So for the African man for instance, he was told when he was about to marry: "Don't worry about these women, you know. Women are very weak, women are very childish and when they are pregnant they talk a lot and they are very provocative. So if they provoke you just march out, go some place, find a nice present for her and bring it home." On the other hand, the woman was also told: "Don't worry about these men. They might seem big, strong, big voices but they are nothing. They are just as soft as wool. You can do anything you want and you will get anything you want. If your husband is (- - -) for instance or he does not look at you at night, provoke him. When he comes home, do not serve him any food beautifully, just throw it at him or do not give him any hot water to bath. He will get angry, he

will go out, buy you something and when he comes back you will find everything in the home nice." Somebody who is a foreigner will not understand this. They will think African man is despising the women. But it is the contradiction. The woman was told to despise the man and the man was told to despise the woman. But at the end you get peace, you get harmony. But that was the only way of doing it. And also in the sayings, we have another saying for instance for wife battery. "You don't beat the woman with a stick. God has given you a beautiful stick to beat your woman with." So you hear people saying African women like to be beaten by their men. It is not the physical beating we like, it is the other stick we like. So for somebody who does not understand the culture, the customs, the sayings, this is what is happening to our men because they are taking the philosophies in a different environment. Because he is told you have to beat your wife, so he thinks you physically beat her but if they went through the normal initiations, they would understand that they will use their better sticks. So, culture, there are these things which have continued but they are phasing out on their own with time because you cannot force people to change. It is only time that will make them change, to make them transform. And you cannot teach anybody to love their culture. If it is something close to their heart, and there are so many things we have despite all the interaction with everybody, we still hold them dear to ourselves because they are useful to us.

And I would like to comment also, somebody talked about witchcraft. I want to agree with somebody who said there is a distortion. It is not witchcrafts, they are doctors just like the modern doctors. The only difference is they use different methods of diagnosing diseases, they use different instruments and they use different medication. But the bottom line is, most of the women go to these people. Here in Europe I see that you have places where people can go for counselling. If your husband does not love you or if your wife does not love you, you have heart problems, there is some place where you can go and talk and somebody will help you. Or you can have a telephone, just phone and somebody will counsel you. But at home

we do not. But these native or traditional doctors, they serve that purpose, they counsel. And that is why you find a lot of women do not have high blood pressure. Because they go, they get counselled. And we have a saying also which says: "A doctor's lie is medicine to you." Because most of the things are psychological. So if the doctor gives you something, tells you something that it will work for you and you believe it will work, you will heal. So these are some of the interaction I see between culture and development. We really need to go deep to

understand the way people believe, the way people live if we are going to help each other.

Lauri Harvilahti

Senegal's former president Léopold Sédar Senghor has said: "The industrialised countries in east and west do not accept the notion that cultures be equal though different. They do not take African culture and philosophy seriously as long as we have no economic power."

SEMINAARIN PÄÄTÖS

Kalevi Kivistö, ylijohhtaja, Opetusministeriö

Herra puheenjohtaja, hyvät seminaarin osanottajat,

Kahden päivän ajan olemme nyt saaneet perehtyä kulttuurin ja kehityksen tematiikkaan. Esitetyistä puheenvuoroista on oivallisesti käynyt ilmi kuinka kulttuuri on kaikkeen ihmisen ja yhteiskunnan toimintaan ja toiminnan motiiveihin vaikuttava perustekijä. Tämä vuoksi onkin ilahduttavaa, että kulttuurin merkitys kaiken yhteiskunnallisen toiminnan liikkeelle-panevana ja toimintoja ohjaavana voimana on viimeisen vuosikymmenen aikana tullut paremmin ymmärrettyksi monilla tärkeillä tahoilla.

Yksi ilahduttava merkki katsantokannan laajentumisesta on, että merkittävillä kansainvälisillä areenoilla, kuten Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa ja Yhdistyneiden Kansa-

kuntien kasvatusta-, tiede-, ja kulttuurijärjestö UNESCO:ssa on kulttuurin voima kehityksen moottorina tullut selkeästi tunnustetuksi. Mainitut tahot ovat nähneet asian jopa niin tärkeäksi, että ovat vakavasti ryhtyneet pohtimaan kulttuurin asemaa ns. globalisoitumisen paineissa sekä moninaisissa kansainvälisen kanssakäymisen tilanteissa. Kulttuuri on nostettu takarivin vähäpätöisten asiakohtien joukosta eturivin tärkeimpien ja vaikutusvaltaisimpien asioiden joukkoon.

Euroopan unioni on ottanut tavoitteekseen puolustaa kulttuurillista monimuotoisuutta ja kulttuurituotteiden erityisasemaa maailmanlaajuisissa GATS-kauppaneuvotteluissa. Euroopan neuvosto puolestaan on laatinut viime vuoden lopulla oman kulttuuridiversiteettijulistuksensa ja UNESCO vuorostaan on par-

haillaan työstämässä vastaavanlaista julistusta. Näissä toimintatavoitteissa ja julistuksissa kulttuuri jäsenyyty rauhaa ja kulttuurien välistä yhteistyötä tukevaksi peruspilariksi, kytkeytyen samalla merkittäviin yhteiskunnallisiin teemoihin, kuten kielellisiin oikeuksiin, kulttuurilliseen ilmaisuvapauteen ja tiedonvälitykseen.

Onkin ensiarvoisen tärkeätä huomata kulttuurin merkitys suuriin suunta- ja toimintalinjoihin vaikuttavissa asiayhteyksissä. Globalisaatio ja sen muassaan tuoma uhkakuva - maailman toiminta- ja ajattelutapojen tasapäästymisen - on vaarana koko ihmiskunnan kyvyille ylläpitää elävää kulttuurikirjoa ja tunnistaa sekä tunnustaa monimuotoisia kulttuurimerkityksiä. Lisääntyvä kulttuurillisen lukutaidon vajavaisuus tuo vääjäämättä mukanaan myös eri kulttuuripiiriin kuuluvien ihmisten ymmärtämisen vaikeuden ja tästä johtuvan yhteistyön takkuisuuden.

Kansainvälisestä toimintatasosta on asiat kuitenkin kiteytettävä myös valtioiden sisäiselle tasolle, sillä kulttuurillinen moninaisuus ei ole vain valtioiden välisiä suhteita koskeva asia vaan ennen kaikkea myös valtioiden sisäiseen dynamiikkaan ja rikkauteen liittyvä tekijä.

Myös suomalaisessa keskustelussa kulttuurin ja kehityksen teema on yhä enemmän esillä. Yhdellä tavalla tämä näkyy nykyisen hallituksen ohjelmassa, jonka kulttuuripolitiikkaa koskevassa johdantolauseessa todetaan, että kulttuuri on entistä tärkeämpi kansallisen ja kansainvälisen kehityksen voimavara.

Valitettavasti Suomessa on laajasti uskottu, ja joskus uskoteltukin, että maastamme on tullut monikulttuurinen vasta viime vuosina. On hyvä kuitenkin muistaa, että Suomeen on aina tullut ihmisiä, vaikutteita ja monimuotoisia kulttuurituotteita muualta maailmasta. Suomi ja suomalainen kulttuuri ovat muotoutuneet niin idän kuin lännen suurten kulttuurialueiden väliin, saaden vaikutteita molemmista suunnista. Olemme kiistämättä ammentaneet kulttuurimme elementtejä niin germaaneilta, slaaveilta kuin balteilta.

Ei sovi myöskään unohtaa, että Suomessa asuu kaksi perinteisesti merkittävää kansallista

kulttuurivähemmistöä: alkuperäiskansa saamelaiset, joita on noin 7 000, ja romanit, joita on n. 10 000. Saamelaisilla on omaleimainen, ilmaisuvoimainen paimentolaisuuteen perustuva kulttuuri, jonka vaaliminen on voimistunut uudestaan 1980- ja 1990- lukujen aikana, jolloin myös valtaväestön kiinnostus saamelaiseen kulttuuriin on lisääntynyt. Vastaavasti romaniväestön asemaa ja oikeuksia sekä heidän mahdollisuuksiaan oman kulttuurinsa ilmaisuun on alettu monipuolisesti vahvistaa ja tutkia erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa.

Myytti yksikulttuurisuudesta vahvistui yhteiskunnassamme vasta Toisen maailmansodan ja 1990-luvun välisenä aikana. Tänä ajanjaksona Suomeen muutettiin suhteellisen vähän, kun taas Suomesta muutettiin ulkomaille ahkerasti. Yksikulttuurisuusajattelua tuki osaltaan valtion harjoittama politiikka, kun sodasta selviytyneellä ja itsenäisyytensä pelastaneella maalla oli voimakas tarve korostaa "omaa" kansallista identiteettiään ja kulttuurinsa valtavirtaa sekä sen saavutuksia.

Merkittävää maahanmuuttoa Suomeen tapahtui uudelleen vasta 1990-luvulla. Tämän vuoksi viime vuosikymmenen aikana suomalaiset ovat alkaneet kohdata uudenlaisiksi koettuja maahanmuuttajia osana arkipäiväänsä. Silti kulttuurien kohtaaminen on yhä voimakasta ainoastaan suurissa kaupungeissa.

Suomen vähemmistökulttuuripolitiikan tavoitteena on tällä hetkellä kulttuurivähemmistöjen poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen osallisuuden edistäminen, kuitenkin siten että kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla on mahdollisuus oman kielensä ja kulttuurisen identiteettinsä säilyttämiseen ja kehittämiseen suomalaisen kulttuurin rinnalla.

Suomen kansainvälistymisen seurauksena maahanmuuton arvioidaan tulevaisuudessa yhä edelleen kasvavan. Suuri edessä oleva haasteemme onkin, kuinka melko yksikulttuurisista lähtökohdista ja ajattelusta rakennettu kulttuuripolitiikkamme päivitetään vastaamaan Suomen kulttuurin uutta monimuotoisuutta ja uusia kansainvälisiä kulttuuridiversiteettiä koskevia julistuksia ja suosituksia.

Tässä yhteydessä voi mainita ainakin kolme

toimintalinjaa:

- 1) *Ensimmäinen toimintalinja on myönteinen erityiskohtelu: vähemmistökulttuurien tukeminen erillisin kulttuuripalveluin ja erillisin apuraha- ja valtionavustusjärjestelmin.*
- 2) *Toinen toimintalinja on vähemmistökulttuurien ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioon ottaminen osana yleistä kulttuuripolitiikkaa, kulttuurin ja taiteen tukemisen järjestelmiä sekä taidelaitosten toimintaa.*
- 3) *Kolmas toimintalinja on lisätä pääväestön, ns. "suuren yleisön" tietoisuutta vähemmistöistä ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta.*

Näitä kaikkia kolmea toimintalinjaa tarvitaan matkalla kohti kulttuurisen monimuotoisuuden huomioonottamista osana suomalaista kulttuuripolitiikkaa. Onnistumisen kannalta olennaista on se, miten vähemmistöistä prosessin myötä tulee kohteiden sijasta aktiivisia toimijoita ja samanarvoisia yhteistyökumppaneita - kuinka "eksoottisista näyttelyesineistä" tulee ihmisiä, yksilöitä ja kulttuurin tekijöitä. Yllättävän helposti nimittäin kulttuuri ja kulttuurillinen monimuotoisuus edelleen käsitetään vain jännittäviksi koettuina ilmentyminä, jolloin myös kulttuurin parissa tehtävä työ on vaarassa suuntautua vääränlaiseksi arvottamiseksi - esimerkiksi liian yksipuoliseksi kaunotaiteiden tukemiseksi. Niin viranomaistoiminnan kuin julkisista varoista tuetun kansalaistoiminnankin päämääränä tulee kuitenkin olla vähemmistöjen osallisuuden parantaminen ja heidän äänensä kuuluminen kaikkea heitä koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Sama pätee myös maailmanlaajuisella tasolla. Esimerkiksi ulkomailla tehtävässä kehitysyhteistyössä paikallisen kulttuurin, tai kulttuurien, edustajien äänen on kuuluttava päätöksenteossa siinä missä kotimaan vähemmistöjen äänen heitä koskevissa asioissa. Terve ja vahva kulttuurillinen itsetunto yhdistyneenä kulttuurien tasa-arvoisuuden ymmärtämiseen ja myöntämiseen auttaa oleellisesti yhteiskunnallisessa rakennus- ja kehitystyössä, olkoon kyse sitten suurista tai

pienistä asioista tai hankkeista.

Meillä kaikilla onkin nykypäivän olosuhteissa täysi syy ja velvollisuus lähteä keskinäisen kulttuurillisen perehtymisen kautta rakentamaan yhteistä, mutta samalla kulttuurillisesti monimuotoista ja rikasta maailmaa, jossa kulttuurinäkökulma auttaa yhtenä vaikuttavana tekijänä kartoittamaan pohjaa kaikelle kysymyksenasettelulle ja ongelmien ratkaisulle.

Olen omasta puolestani hyvin iloinen, että tällainen kulttuuria ja kehitystä koskeva seminaari on saatu yhteisvoimin aikaiseksi ja toivon, että aloittamamme keskustelu jatkuu tulevina vuosina uusilla areenoilla ja yhä uudemmin näkemyksin.

www.kepa.fi

*Kepan julkaisut, raportit, Kumppani-lehti
ja tuhansia muita juttuja*